

T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

HIRİSTİYANLIKTAN İSLAM'A İSLAM'DAN HİRİSTİYANLIĞA GEÇİŞİN
PSİKO- SOSYAL SEBEPLERİ
NİJERYA ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan
Zainab Ajoke OSHUN

Danışman
Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

BURSA 2010

TEZ ONAY SAYFASI ÖRNEĞİ

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda **700821019** numaralı **Zainab Ajoke Oshun**'un hazırladığı "**Hıristiyanlık'tan İslam'a İslam'dan Hıristiyanlığa Geçişin Psiko-Sosyal Sebepleri Nijerya Örneği Üzerine Bir Araştırma**" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, **08.09.2010** günü **10.30 – 12.00** saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **başarılı** olduğuna **oybirliği** ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

Uludağ Üniversitesi
Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

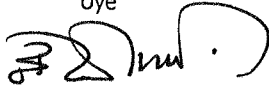
Prof. Dr. Mehmet Emin AY

Uludağ Üniversitesi
Üye

Doç. Dr. Vejdi BİLGİN

Uludağ Üniversitesi
Üye

...../...../ 20.....

ÖZET

Yazar : Zainab Ajoke OSHUN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xii + 134
Mezuniyet Tarihi : .../.../.2010
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

Teorik çerçeve ve anket uygulaması olmak üzere iki ana bölümden oluşan bu çalışmada, Nijerya’da din değiştirip Hıristiyanlığa ya da İslamiyet’e geçişte etkili olan psiko- sosyal etkenler incelenmiştir. İlk iki bölümü oluşturan teorik çerçevede Din Değiştirme kavramı ele alınmış ve bunun bahsi geçen dinlerde nasıl algılandığı üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise araştırmaya konu olan Nijerya’nın etnik ve dinî yapısı incelendikten sonra bu ülkede din değiştirmeyi etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise araştırmanın modeli verilmiş ve anketlerden elde edilen sonuçlar tablo halinde ya da maddeler halinde sıralanmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Din Değiştirme Nijerya İslam Hıristiyanlık

ABSTRACT

Author : Zainab Ajoke OSHUN
University : The University of Uludağ
Mainscience branch : Philosophy and Religion Sciences
Quality of The Thesis : Master's Thesis
Number of Pages : xii + 134
Date of Graduation : .../.../2010
Thesis Counsellor : Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

Consisted of two parts as theoretical frame and conducting survey, this thesis studies the psycho- social factors of converting to Chritianity or Islam in Nigeria. In the first two chapter of the work, conversion and how conversion was seen in Christianity and Islam was noted. The factors that affects conversion in Nigeria was studied after the ethnic and religious life. In the last chapter the style of the work is given and the results got from the questionnaire was shown in tables or items.

Key Words:

Religious Conversion Nigeria Islam Christianity

ÖNSÖZ

Dünyada değişmeyen tek şeyin değişim olduğu kabul edilmektedir. İnsanların duygu ve düşünceleri gibi inançları da belli sebeplerden dolayı değişime uğrayabilmektedir. Bu inanç değişimi durumuna da conversion yani dinî değişim ya da din değiştirme denmektedir. Bu, bir inançtan başka bir inanca geçiş şeklinde olabildiği gibi inançsızlıktan inanca geçiş şeklinde de olabilmektedir.

Din Psikolojisi alanında ele alınan ilk konulardan biri olan din değiştirme günümüzde de çok önem verilip çalışılan konulardan biri olmaya devam etmektedir. Bunun sebebi artık her şeyin paylaşıldığı ve kolay ulaşıldığı bu küresel dünyada dinlerin de insanlar arasında paylaşılan bir olgu olduğunun fark edilmesidir. Bu araştırmalar bir dinden başka bir dine geçiş, inançsızlıktan inanca, bir mezhepten diğerine ve özellikle de azınlıkların din değiştirmeleri çerçeveleri de dikkate alınarak yapılmaktadır.

Hıristiyanlıktan İslam'a, İslam'dan Hıristiyanlığa Din Değiştirmenin Psiko-Sosyal Sebepleri: Nijerya Örneği Üzerine Bir Araştırma konulu çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölüm teorik kısmı kapsarken son bölümde araştırmadan elde edilen bulgular zikredilmiştir. Birinci bölümde din değiştirme kavramı incelenmiş ve Hıristiyanlık ve İslam'ın bu duruma bakışı ortaya konulmuştur. Devamında ise din değiştirme teorileri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde konunun araştırma alanı olan Nijerya konusu ele alınmıştır. Tarih süreç ve dinî oluşumların üzerinde durduktan sonra Nijerya'da din değiştirmenin psiko- sosyal nedenleri üzerinde durulmuştur. Çocuk ebeveyn ilişkisi, arkadaş çevresi vb. faktörlerin kişinin din değiştirmesinde ne tür etkileri olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise araştırmaya katılanlara uygulanan anketin sonuçları verilmiştir. Konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalarla benzer ya da farklı sonuç elde edilip edilmediği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda elde edilen sonuçlar yetişilen ailedeki dini durum, din değiştirme süreci ve değişim sonrası durumlar şeklinde üç ana başlık altında toplanmıştır.

Araştırma boyunca destek ve bilgilerini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Hayati Hökelekli'ye teşekkür ederim.

Tezimizin konu seçimi ve kaynak temin etme noktasında benden yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Ali Köse ve araştırma süresince maddi manevi desteğini esirgemeyen Öğr. Gör. Akif Hayta'ya teşekkür ederim.

Araştırmama Nijerya'da devam ettiğim sürece bana yardım eden Dr. T.K. Hamzat ve Saheed Hamzat ve Dr. A. Salami'ye işimi kolaylaştırdıkları için teşekkür ederim.

Eğitim amacıyla uzun yıllar yurt dışında yaşamama tahammül edip bana güvenen aileme ve Türkiye'de okuyabilmem için bana maddi destek sağlayan Türkiye Diyanet Vakfı'na teşekkür ederim.

Zainab Ajoke OSHUN

BURSA 2010

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
3. Türkiye’de Din Değişirme Alanında Yapılan Ampirik Çalışmalar	2

I. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

A- DİN DEĞİŞTİRME.....	4
1. Dinin Tanımı	4
2. Din Değişirme Kavramı	6
3. Hıristiyan Geleneğinde Din Değişirme	9
4. İslam Geleneğinde Din Değişirme	11
B- DİN DEĞİŞTİRME TEORİLERİ	15
1. Psikanalitik Teori.....	15
2. Sosyal Etki Teorisi	16
3. Sosyal Mahrumiyet Teorisi	17
4. Bağlanma Teorisi.....	20

II. BÖLÜM

NİJERYA HALKLARI VE DİN

A- NİJERYA	23
1. Nijerya ve Tarihi.....	23

2. Nijerya’da Dinler.....	26
3. Nijerya’da İslamiyet.....	28
4. Sömürgecilik ve Hristiyanlığın Etkileri	29
B- NİJERYA’DA ETNİK KİMLİKLER.....	32
1. Etnik Kimliklere Genel Bir Bakış	32
2. Yoruba Toplumu ve Din.....	35
a. Yoruba Toplumu ve İslam	37
b. Yoruba Toplumu ve Hristiyanlık.....	41
b.1. The Redeemed Christian Church of God	42
b.2. Jehovah’s Witnesses (Watch Tower)	43
b.3. Daystar Christian Centre	45
c. Günümüz Yoruba Toplumu ve Din	47
c.1. Ahmediyye	47
c.2. Ansar-ud Deen Cemaati	50
c.3. Tebliğ Cemaati	53
c.4. Muslim Students Society of Nigeria	56
c.5. The Companion	61
c.6. The Criterion	63
C- NİJERYA’DA DİN DEĞİŞTİRME OLAYLARININ SOSYO -	
 KÜLTÜREL ARKA PLANI	67
1.Sosyo- Kültürel Etkenler	67
a. Sosyal Değişme ve Modernleşme	68
b. Arkadaşlık.....	70
c. Evlilik.....	72
d. Misyonerlik.....	76
2. Psikolojik Etkenler	78
a. Çocukluk ve Ergenlik Yaşantıları ve Ailenin Dinî Temayülleri.....	78
b. Mahrumiyet Yaşantılarının Etkileri	81

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR

A. ARAŞTIRMA MODELİ	83
1. Araştırmanın Metodu.....	83
2. Araştırmanın Hipotezleri ve Varsayımları	83
3. Araştırmanın Sınırlılıkları	85
4. Evren ve Örneklem.....	85
5. Araştırmaya Katılanların Nitelikleri.....	85
B.BULGULAR VE ANALİZ.....	90
1. Yetişilen Ailedeki Dinî Durum	90
2. Din Değişirme Süreci	97

3. Değişim Sonrası Durumlar	106
SONUÇ	116
KAYNAKÇA.....	120
EKLER	126
EK 1.....	126
EK 2.....	130
ÖZGEÇMİŞ	134

Tablolar Listesi

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	85
Tablo 2: Araştırmaya Katılanların Doğum Yerine Göre Dağılımı.....	85
Tablo3:Araştırmaya Katılanların Medeni Duruma Göre Dağılımı.....	86
Tablo 4: Araştırmaya Katılanların Sosyo- Ekonomik Duruma Göre Dağılımı.....	86
Tablo 5: Araştırmaya Katılanların Tamamlanmış Eğitim Durumuna Göre Dağılımı..	87
Tablo 6: Araştırmaya Katılanların Yaş Aralığına Göre Dağılımı.....	87
Tablo 7: Araştırmaya Katılanların Din Değiştirme Yaş Aralığı.....	88
Tablo 8: Araştırmaya Katılanların Meslekî Durumuna Göre Dağılımı.....	89
Tablo 9: Araştırmaya Katılanların Eski Dinlerine Göre Dağılımı.....	89
Tablo 10: Araştırmaya Katılanların Babalarının Dinine Göre Dağılımı.....	90
Tablo 11: Araştırmaya Katılanların Annelerinin Dinine Göre Dağılımı.....	91
Tablo 12: Araştırmaya Katılanların Anne ve Babalarının Dinine Göre Dağılımı.....	92
Tablo 13: Araştırmaya Katılanların Ebeveynlerinin Dinî Tutumuna Göre Dağılımı..	94
Tablo 14a: Çocukken Aile İle Yapılan İbadetlerin Dağılımı.....	95
Tablo 14b: Çocukken Aile İle Yapılan İbadetlerin Dağılımı.....	95
Tablo 15: Araştırmaya Katılanların Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı.....	96
Tablo 16: Eski Dine Dair Bilgi Oranı Dağılımı.....	97
Tablo 17: Yeni Dinle Tanışma Şekli.....	98
Tablo 18: Eski Dinde Yaşanan Sıkıntılar.....	101
Tablo 19a: Yeni Dine Çeken Unsurlar.....	102
Tablo 19b: Yeni Dine Çeken Unsurlar.....	103
Tablo 20: Din Değiştirme Şekli.....	103
Tablo 21: Yaş ve Cinsiyete Göre Din Değiştirenlerin Dağılımı.....	104
Tablo 22: Ebeveynin Dinî Tutumu ve Yeni Dinle Tanışma Şeklinin Dağılımı.....	105
Tablo 23: Değişim Sonrası Dinî Katılım Dağılımı.....	106
Tablo 24a: Yeni Dinde Yerine Getirilen Faaliyetler.....	107
Tablo 24b: Yeni Dinde Yerine Getirilen Faaliyetler.....	107
Tablo 25: Kutsal Kitap Okuma Sıklığı Dağılımı.....	108
Tablo 26: Tamamlanan Eğitim ve Kutsal Kitap Okuma Sıklığı Dağılımı.....	109

Tablo 27: Yeni Dine Dair Bilgi Seviyesi Dağılımı.....	110
Tablo 28: Din Değiştirme İle Sorun Çözümü Dağılımı.....	110
Tablo 29: Eski Dine Geri Dönme Düşüncesinin Varlığına Göre Dağılım.....	113
Tablo 30: Din Değiştirdikten Sonra Çevre Tutumu.....	114
Tablo 31: Cinsiyetle İlgili Bağımsız t-testi Sonuçları.....	114
Tablo 32: Araştırmaya Katılanların Eski Dinleri İle İlgili Bulgular.....	115

KISALTMALAR

a.e. : Aynı eser

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

a.g.c. : Adı geçen cilt

a.g.r. : Adı geçen rapor

AÜİF : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

AÜİFD: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

AÜSBE: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

C. : Cilt

çev. : Çeviren

der : Derleyen

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

ed. : Editör

FCE : Federal College of Education (Nigeria)

Haz. : Hazırlayan

JSSR : Journal of Scientific Study of Religion

Lasu : Lagos State University

NCE : National Certificate of Education (Nigeria)

MÜSBE: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

S. : Sayı

s. : Sayfa

ss. : Sayfalar Arası

SDÜİFD: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

UI : University of Ibadan

Unilag : University of Lagos

UÜİFD : Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi

UÜSBE: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yay. : Yayınevi/Yayımları

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Din psikolojisi alanının en önemli araştırma alanlarından biri olan din değiştirme olgusu bu tezin konusunu teşkil etmektedir. Biz, bu tezimizde Afrika kıtasının en yoğun nüfuslu ülkesi olan Nijerya halklarından, farklı dinî kimliklere sahip olan Yoruba halkını ve bu insanların hayatında gözlemlenen dinî değişimleri anlamaya çalışacağız.

İnsanın benimsediği inancını terk etmesi ve buna bağlı olarak alıştığı yaşam şekline tamamen vazgeçmesi olarak tanımlayabileceğimiz din değiştirmenin Yoruba insanında nasıl gerçekleştiği ve bunun sebeplerini öğrenmeye çalışacağız. Ancak burada bir sınırlama yapıp sadece Hıristiyanlıktan İslam'a ve İslam'dan Hıristiyanlığa geçenleri kapsayan bir araştırma yapılması hedeflenmiştir.

Bu çerçevede öncelikle hangi dinden hangi dine geçildiği, din değiştirenlerin ailelerinin ve çevrelerinin dinî tutumu, bu değişim sürecinde yaşananlar ve din değiştirdikten sonra kişinin kendisinde fark ettiği değişiklikler ve varsa eski dinine geri dönme arzusunun olup olmadığı anlaşılmasına çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsanlığın tarihi kadar geriye götürülen din, insanların hayatlarında yaşadıkları dönemin şartlarına göre farklı özellikler göstermektedir. Hemen hemen bütün sosyal bilim dallarının araştırma konusu yaptığı dinî yaşayış ve davranışlar, din psikolojisinin temel konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konunun tartışma konusu olarak ele alınmasından korkulan dönemleri yaşadıkten sonra W. James¹ gibi cesur psikologlardan sonra ele alınır olmuş, Freud'dan sonra ise bu konular zirveye ulaşmıştır. Din değiştirme konusu da yine James örnek alınarak yoğun bir şekilde çalışıla gelmiştir.

Yaşadığımız bu son asırda küresel dünya tartışmaları yapılmaktadır. Bunun tek bir sebebe bağlanamayacağı doğru olsa da modernleşme ve bunun göstergesi olarak teknolojik yönden gelişmiş olmanın bu süreci hızlandırdığı doğrudur. Bununla birlikte insanlar kendilerinden tamamen farklı olan insanların kültür ve yaşayışlarını öğrenme

¹ Ali Ayten, "William James (1842- 1910) ve Din Psikolojisinde Tecrübe Merkezli Bir Yaklaşım", İslamî Araştırmalar (Din Psikolojisi Özel Sayısı), c. 19, S. 3, 2006, ss. 457- 464, s. 457.

fırsatı buldular. Bu süreçte paylaşım ve değişimler oldu. Bu paylaşılan şeylerden biri de din olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Üçüncü Dünya ülkesi” olarak algılanan ve batıdaki bu hızlı gelişim ve imkânların daha geç ulaştığı ülkelerden biri olan Nijerya’da bunlara rağmen bazı tarihî süreçlerin de etkisiyle bu dinî paylaşım karşımıza çıkmaktadır. Bizim bu çalışmayı yapmaktan kastımız din değiştirme olaylarının artık gündelik bir olay olarak karşılandığı Nijerya halklarından Yoruba halkında bu dinî değişimin gerçekleşme sebep ve süreçlerini incelemektir. Bu çalışmanın önemi de bundan ötürüdür.

Din değiştirme konusu Din Psikolojisinin kuruluşundan bu yana özenle incelenen konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Alanın kurucusu olarak kabul edilen William James de bu konu üzerinde çalışmış ve eserinde bu konuya oldukça yer ayırmıştır. O zamandan bu yana yazılan Din Psikolojisi kitaplarının pek çoğunda bu konuya yer verilmiştir.

3. Türkiye’de Din Değiştirme Alanında Yapılan Ampirik Çalışmalar

Din değiştirme konusu sadece Din Psikolojisinin değil başka alanların da inceledikleri bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna örnek olarak MÜSBE Din Sosyolojisi bilim dalında, Mustafa Alish Hadzhi tarafından hazırlanan *Din Değiştirmenin Sosyolojik Sonuçları: Bulgaristan Örneği (2007)* konulu doktora tezini gösterebiliriz. Diğer bir örnek ise Ali Osman Kurt tarafından çalışılan *Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’da Din Değiştirme* konusunu gösterebiliriz. Dinler tarihi alanında hazırlanan bu tez aynı isimle kitap olarak basılmıştır. *İslam Dininden Vazgeçenlerin ve Buna Paralel Misyonerlerin Başarılarının Bir Kelam Problemi Olarak Kaynak ve Sebepleri (2007)* ismiyle İbrahim Esen tarafından MÜSBE Kelam Bilim Dalında hazırlanan tez burada zikredeceğimiz son çalışmadır.

Türkiye’de Din Psikolojisi alanında bu konu ile ilgili yapılan çalışmaları Hüseyin Peker’in doktora tezi (1979) ile başlatmak mümkündür. Her ne kadar Din Psikolojisi kitaplarında bu konu işlense de bu doktora çalışması, din değiştirme konusunu başlı başın incelemesi açısından önemlidir. Bu çalışmadan sonra bu konu uzun yıllar boyunca tekrar bu şekilde çalışılmayacaktır.

1994 yılında Ali Köse'nin Müslüman olan İngilizleri konu edinen tezi çok önemli bir çalışma olma özelliğini taşımaktadır. Aslen İngilizce olan bu çalışma 2008 yılında *Neden İslam'ı Seçiyorlar: Müslüman olan İngilizler Üzerine Psiko- Sosyolojik Bir İnceleme* ismiyle Türkçeye kazandırılmıştır. Müslüman olan İngilizlerin bu değişimlerini etkileyen sebeplerin incelendiği bu çalışma Hüseyin Peker'in çalışması gibi bir doktora tezidir. Bu çalışma, gerek Türkiye'de gerekse konunun çokça incelendiği Batı'da, konu ile ilgili araştırma yapanlara kaynaklık etmektedir. Mülakat ve katılımcı gözlem yapılarak gerçekleştirilen bu çalışma bizim araştırmamıza da büyük ölçüde yardımcı olmuştur.

Heon Choul Kim'in Koreli Müslümanları konu edinen yüksek lisans tezi burada zikretmemiz gereken önemli bir çalışma olarak karşımızda durmaktadır. Daha sonra kitap olarak yayınlanan (2003) bu çalışmada, farklı dinî geleneklerde yetişen bireylerin İslamlaşma süreci işlenmiştir.

Son olarak 2008 yılında UÜSBE Din Psikolojisi bilim dalında Celal Çayır tarafından tamamlanan doktora tezi gelmektedir. Tezde Müslüman aile ve çevreden olan insanların Hıristiyanlaş(tırıl)ma süreci incelenmiştir. Son zamanlarda Türkiye'nin belirli bölgelerinde ciddi bir şekilde Hıristiyanlaşma olduğu ve bunun Misyonerlerin çalışmaları ile paralel olduğu tartışmalarını destekler mahiyette olan bu çalışma alanla ilgili yapılan son çalışma ve Türkiye'yi konu edinmesi bakımından önem taşımaktadır.

Din değiştirme çalışmaları Batı'da İslamlaşma diğer bölgelerde ise Hıristiyanlaşma bağlamında ele alınmaktadır. Genel olarak söyleyebileceğimiz tek şey ise son dönemlerde bu konunun hak ettiği ilgiyi gördüğüdür. Son olarak şunu söylemek gerekir ki farklı dinden insanların buldukları ortamlardaki din değiştirmelerine, çoğunluğun bulunduğu dinden çıkmak kadar önem verilmesi gereken bir husustur.

I. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

A- DİN DEĞİŞTİRME

1. Dinin Tanımı

Din duygusu fitrî bir duygu olduğu için geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanlar çeşitli dinlere inanmaya devam etmektedirler.² Tarih öncesi dönemlerle ilgili yapılan çalışmalar bu dönemlerde de insanların belli inançlara sahip olduklarını göstermiştir.³ Peki din nedir? Pek çok konuda olduğu gibi ilim adamları dinin tanımı konusunda da ortak bir sonuca varamamışlardır. Bu kavrama farklı şekillerde anlamlar yüklenmiştir. Bu tanımlar içerisinde belki de en bilineni Rudolf Otto'nun "*Din, insanın kutsal saydığı şeylerle olan ilişkisidir,*"⁴ şeklindeki tanımıdır.

İslam âlimleri din konusunda yakın tanımlar yapmışlardır. Klasik kaynaklarda yer alan tanım genelde şöyledir: Din; "İlahi bir kanun olup, akıl sahibi kimseleri akıl ve iradeleriyle dünyada iyiliğe, ahirette kurtuluşa götüren yoldur."⁵

Ahmet Hamdi Akseki'nin tanımı da buna yakındır: "Allah Teâlâ tarafından vaz olunmuş bir kanundur. İnsanları hayırlara sevk eden din onlara saadet yollarını da gösterir."⁶

Kur'an-ı Kerim'de din kelimesi şariat, kanun⁷ ceza, hesap⁸ anlamında kullanılmıştır. Tümer ve Küçük din teriminin Kur'an-ı Kerim'deki kullanımını şu şekilde özetlemişlerdir: "*Yüksek bir otoriteye boyun eğme, o otoritenin emir ve*

² Ali Rafet Özkan, *Kıyamet Tarikatları: Yeni Dinî Hareketler*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2006, s. 10.

³ Günay Tümer- Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 1993, s. 1.

⁴ Bkz. Tümer- Küçük, a.e., s. 6.

⁵ Muhammed Abullah Draz, *Din ve Allah İnancı*, Çev. Bekir Karlığa, Bir Yay., İstanbul (t.y.), s. 38- 40.

⁶ Ahmet Hamdi Akseki, *İslam Dini: İtikat, İbadet ve Ahlak*, Diyanet İşleri Reisliği Yay., Ankara, 1958, s. 9.

⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ Yay., Ankara, ts., IV., s. 76.

⁸ Elmalılı, a.e, c. I, s. 101.

*yasaklarına uyma; bu emir ve yasaklara uygun yaşadığı takdirde mükâfat, aksi takdirde ceza göreceğine inanma şeklindeki bir hayat nizamıdır”.*⁹

Uzun bir zaman diliminde insanların hayatlarını yönlendiren yegâne faktör olan din, Rönesans ve Reformasyon dönemlerinde ortaya çıkan yenilikçi düşüncelerle birlikte toplum hayatında gerilemeye başlamıştır. Bundan sonra ise sosyologların modernleşme ile beraber dinin gerileyeceğine ve hatta zamanla ortadan kalkacağına inanmalarına sebep olan kiliseye katılım oranlarının düşüşü gelir.¹⁰ Günümüzde hala gerçekleşip gerçekleşmediği tartışılan bu süreç sekülerizm kavramı ile ifade edilir. Kiliseye duyulan öfke ile ortaya çıkan sekülerleşme sürecinin sonunda insanların kiliseye daha az katıldıkları gözlemlendi ve buna dayanarak dinin bir süre sonra insanların hayatından tamamen çıkacağı sonucuna varıldı. Ancak bu süreçte gözden kaçırılan çok önemli bir nokta vardır ki bu da insanların dini ilgilerinin kiliseye gitmekten ibaret olmadığıdır. Yani insanların kiliseye gitmemeleri onların artık inançsız olduklarını göstermez en fazla kiliseye ve belki kilisedeki kurumsal yapıya karşı olduklarını gösterir. Zamanla bu basit gibi görünen ayrıntıyı fark edip bu iddiadan vazgeçen Peter Berger’in¹¹ aksine David Martin başta sekülerleşme teorisini reddedip daha sonraları bu teorinin gerçekleştiğini ve terk edilmemesi gerektiğini iddia etmiştir.¹²

Sekülerleşme ile modernleşme¹³ arasında ilişki kurulmasının nedeni sekülerleşmenin modern kabul edilen yerlerde yani batıda gerçekleşmesidir.¹⁴ Bu görüşe karşılık modernizmin dini, dinin de modernizmi etkilediği şeklindeki görüş daha sağlıklı gibi görünmektedir.¹⁵ Ayrıca sekülerleştiği söylenen bu bölgelerin tarihi süreçte

⁹ Tümer- Küçük, a.g.e., s. 3.

¹⁰ Özlem Uluç, Yeni Dinî Hareketler, MÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 22.

¹¹ Ali Köse, “Sekülerleşme Teorileri Bağlamında Türkiye’de Din ve Modernleşme”, *Laik ama Kutsal*, Yay. Haz. Ali Köse, Etkileşim Yay., İstanbul, 2006, s. 13.

¹² Uluç, a.e., s. 33.

¹³ Modern kelimesi tarihi süreçte çok farklı anlamlar kazanmıştır. 5. Yüzyılın sonunda Hıristiyanlığı eski Roma ve putperest anlayışından ayırmak için kullanılırken günümüzden daha farklı bir anlamda kullanılmaktadır. Batıda ortaya çıkması batıyla özdeşleşmesine sebep olmuştur. Ancak artık batı dışında da modernizmden söz edilmektedir, bu da batı ile modernizm arasındaki bağın gevşemesine neden olmuştur. Modernizmin farklı yerlerde farklı şekillerde karşımıza çıktığı bir gerçektir. Bkz. Mehmet Ali Kirman, *Din ve Sekülerleşme: Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Karahan Kitabevi, Adana, 2005, s. 19.

¹⁴ Kirman, a.e., s. 19.

¹⁵ Köse, a.g.m., s. 14.

çok da dindar olmadıkları bilinmektedir. Bu durum bize sekülerleşmenin sadece kurumsal temelde gerçekleştiğini gösterir.¹⁶

Birçok yazar sekülerleşmenin dinî çoğulculuk ortamını doğurduğunu belirtmiştir.¹⁷ İnsanların dinî özlemini tatmin edemeyen dünyevileşme/sekülerleşme yeni tarikat ve dini akımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni dinî hareketler ifadesi XX. yüzyılda ortaya çıkan dini cereyanları ifade etmek için kullanılmıştır. Büyük çoğunluğu Hıristiyan batıda ortaya çıkan bu yeni dinî hareketlerin en çok olduğu ülke A.B.D'dir. Avustralya kıtası ise şu ana kadar hiçbir yeni dinî hareketin ortaya çıkmadığı bir yer olarak istisnâ bir durum oluşturur. Bu akımların en çok çıktığı yerler olarak Güneydoğu Asya, Güney Amerika ve Afrika kıtasını görmekteyiz.¹⁸

Yeni dinî hareketlere özellikle batıda yoğun ilgi vardır. Bu da dinî değişimleri beraberinde getirmiştir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki son zamanlarda artan yeni dinî akımlara rağmen eski nüfuslu dinlere de geçişler söz konusudur. Dünyanın küçülmüş olması, farklı dinden insanların birbirlerini tanımaları ve yakın ilişkiler kurmaları¹⁹ ve özellikle de çapraz evlilikler²⁰ dinî değişimi artıran sebeplerdir.

2. Din Değiştirme Kavramı

İngilizce'de bir halden başka bir hale geçme durumunu ifade etmek için kullanılan *conversion* kelimesi özelde dinî değişimi ifade etmektedir. Dinî değişimden kastımız ise sadece bir dinden başka bir dine geçiş değil aynı zamanda dinsizlikten bir dine geçişi ifade etmek için de kullanılmaktadır.²¹

Conversion'un sözlük anlamı de(i)ğiştirme, dön(dür)me, tebdil, tebeddül, şekil değiştirme, din değiştirme, ihtida²² olarak verilmiştir. Din değiştirenlere mühtedi (convert) denir. Ancak başka dinden İslamiyet'e geçenler kendilerine convert değil de

¹⁶ Karel Dobelaere, "Sekülerleşmenin Üç Yüzü: Toplumsal, Kurumsal ve Bireysel Sekülerleşme", Laik Ama Kutsal, Yay. Haz. Ali Köse, Etkileşim Yay., İstanbul, 2006, s. 125.

¹⁷ Uluç, a.g.t., s. 36.

¹⁸ Özkan, a.e., s. 22-32.

¹⁹ Hayati Hökelekli, Celal Çayır, "Gençlerin Din Değiştirip Hıristiyan Olmasında Etkili Olan Psiko-Sosyal Etkiler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2006, XV, S.1, s. 24.

²⁰ W. Seward Salisbury, "Religious Identification, Mixed Marriage and Conversion", JSSR, 1969, 8, 125-129.

²¹ John Bowker (ed.) The Oxford Dictionary of World Religions, Oxford University Press, Oxford- New York, 1997, s. 236.

²² Hamit, Atalay, İngilizce- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası, Ankara, tarihsiz, c. 1, s. 774; Önder, Renkli Yıldırım, Longman- Metro Büyük İngilizce- Türkçe Sözlük, Metro A.Ş. Yay., Şan Grafik Basımevi, s. 305

geri dönen anlamında *revert* denilmesini tercih etmektedirler. Çünkü İslam dininde bütün insanların İslam fitratı üzerine doğduklarına, ailelerinin ve içinde buldukları çevrenin etkisi ile başka dinlere geçtiklerine inanılmaktadır. Bu yüzdendir ki İslamiyete tekrar dönenler anlamında *revert* denilmesini tercih ederler. Anket uygulamamız sırasında da Hıristiyanlıktan İslam'a geçenlerin neredeyse tamamı kendilerine *convert* demememiz konusunda bizi uyarılmışlardır. *Convert*, *revert*, *balık*²³ ya da başka hangi kelimelerle ifade edilirse edilsin buradaki ortak anlam bir dinden başka bir dine geçenleri ifade etmektir.

Din değiştirme bir halden başka bir hale tam bir geçişi ifade etmektedir. Bu aynı zamanda sıkı bir şekilde bağlı olunan inançtan başka bir inanca aynı derecede ya da daha da bağlı olarak geçmek demektir. İster aşamalı ister anî değişim olsun kişinin hayatında önemli değişimlere yol açan bu değişime din değiştirme denmektedir.²⁴

İslamiyet'te din değiştirenleri ifade etmek için iki ayrı kavram kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi *ihitida* kelimesidir ki başka bir dinden İslamiyet'e geçenleri ifade eder. İkincisi ise İslamiyet'ten ayrılıp başka bir dine geçenleri belirtmek için kullanılan *irtidat* kelimesidir. Birbirinin tam tersi anlam taşıyan bu iki kelimenin karşılığı olarak İngilizcede sadece *conversion* kelimesi kullanılmaktadır.

İslam dininde geçtiğini söylediğimiz *ihitida* kavramı ancak hidayet kavramı ile ele alınırsa tam olarak anlaşılır. Hidayet; doğru yolu bulmak, yol göstermek ve yoluna girmek anlamlarına gelmektedir. Lütuf anlamına da hidayetin terim anlamı, dinden uzak yaşayan birinin dindar hale gelmesi, günahlardan sıyrılması ve doğru yola girmesi, eski inançların yerine yeni inançların kazanılmasıdır. İslam dininde önem verilen bu kavram Kur'an-ı Kerim'de *dalalet* kavramının 191 yerde geçmesine karşılık 308 yerde geçmiştir. Celal Kırca bu ayetleri de şu şekilde sınıflandırmıştır:

²³ Filipinlerde Hıristiyanlığı terk edip İslam'ı seçen bir gruba verilen addır. Aslında İslam'a geri dönenler (*returnees to İslam*) anlamında *Balik İslam* ismini kendileri seçmişlerdir. Bunun nedeni ise dinî değişim yaşadıkları sıralarda Müslüman ve Hıristiyanlar arasında yaşanmakta olan çatışma olarak tahmin edilmektedir. İspanya'nın sömürgesinden önce huzur içinde yaşayan Hıristiyan ve Müslümanlar bu dönemden sonra birbirlerinin düşmanı oldular. Hala tam anlamıyla aşılammış bu duygu insanların birbirlerinden şüphe duymaları, nefret etmelerine sebep olmuştur. Zaman zaman bu iki grup (Müslümanlar ve Hıristiyanlar) arasında yaşanan şiddet olayları onların *Balik İslam* ismini almalarında etkili olmuştur. Luis Q. Lacar, "Balik-Islam: Christian Converts to Islam in the Philippines, c. 1970-98", *Islam and Christian-Muslim Relations*, S. 12, 1, ocak 2001, s. 39- 60.

²⁴ Walter Houston Clark, *The Psychology of Religion: An Introduction to Religious Experience and Behavior*, The Macmillan Company, New York, 1968, s. 190.

- 1- Akıl, zekâ ve zorunlu bilgiye sahip olan her mükellef kişiye umumi olan hidayettir.
- 2- İnsanlara peygamber ve kitap göndererek onları doğru yola davet etmektir.
- 3- Hidayete erenlere Allah'ın özel lütfu ve
- 4- Allah'ın ahirette cennete yol göstermesidir.

İhtida ise dinî ve dünyevi işlerde araştırma yaparak doğru yolu bulmak anlamındadır. Kur'an 6/ 96'da geçen ihtida araştırarak dolu yolu bulmak anlamında kullanılmıştır.²⁵

Bir kişinin Müslüman olması için kelime-i şهادet getirmesi dışında yapması gereken bir iki şey olmakla beraber bir kişinin Hıristiyan olabilmesi için çok daha farklı şeyler yapması gerekmektedir. Mezhepten mezhebe değişiklik arz eden bu şartlar bir mezhepten diğerine geçiş din değiştirme olarak kabul edildiğinden bu durumlarda da gerekmektedir. İlk sırada ele alacağımız Katolik mezhebine göre birey din değiştirmeden önce iç çatışma, ölümden korkma, günahlardan tövbe etme ve nefsinin küçük görme eğiliminde olmalıdır. Katolik olacak kimsenin entelektüel sebeplerle hareket etmesi, inanma arzusu taşıması ve “ İnanıyorum ki kilise Tanrı'nın indirdiğini öğretmektedir” ikrarında bulunması gerekir. Ancak bu şartlar yerine getirildikten sonra birey resmen Katolik olabilmektedir.

Ortodoks mezhebinde ise kişi kiliseye katılma arzusunu belirtir ve papaz onun samimiyetine inanırsa belirli eğitimlerden geçtikten- teslis ve vaftizin gerekliliği gibi ilkeleri okuyup Ortodoksluğu kabul ettiğine dair bir belge imzaladıktan- sonra resmen kiliseye katılmış olur.

Kendi içinde 4 farklı kola ayrılan Protestanlık mezheplerinin din değiştirmeye yükledikleri anlam hemen hemen aynıdır. Buna göre Protestanlık mezhebine girmek isteyen kimse günahkârlığına, insanın bir kurtarıcıya muhtaç bulunduğu, Hz. İsa'nın Mesih, Allah'ın oğlu ve insanlığın kurtarıcısı olduğuna inanması gerekir²⁶.

Din değiştirme konusu din psikolojisi alanının en önemli konularından biridir. Din psikolojisinin kuruluşundan bu yana din psikologları tarafından incelenen bu konu

²⁵ K. Atik ve ark., İslamî Kavramlar, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yay., Ankara, 1997, s. 322- 4.

²⁶ Ali, Köse, “İhtida”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2000, c. XXI, s. 555

alanın kurucusu sayılan William James'in²⁷ de üzerinde durduğu konulardan birini oluşturur. Zamanla bu konunun önemi fark edildi ve daha çok çalışmalar yapıldı. Din değiştirmenin nedenleri araştırılmaya başlayınca konunun alanı genişledi. Özellikle çocukluk tecrübeleri, ailenin dinî tutumu ve çocuğun ailesiyle olan iletişimi bundan sonra ise çevre faktörü gündeme geldi. Bunlardan sadece birinin din değiştirmeye götürdüğünü söylemek oldukça zordur. Bunları din değiştirme sürecini hazırlayan ve hızlandıran faktörler olarak görmek daha doğru olur. İleride bu faktörlerin her biri hakkında daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

3. Hıristiyan Geleneğinde Din Değiştirme

Başka dinlerden Hıristiyanlığa geçişte uygulanacak yöntemlerin mezhepten mezhebe farklılık gösterdiğini yukarıda belirtmiştik. Burada ise Hıristiyan iken başka dine geçenlerle ilgili yaptırım ve cezalardan söz edilecektir.

Hıristiyan kutsal kitabı ve İsa'nın mesajı, insanlara sevgi ve barışı öğütlemektedir. Komşularından başlayarak insanlara sevgi göstermek gerektiği, insanları incitecek şeylerden kaçınmak gerektiğini vazedir. Ancak Hıristiyanlık Konstantin'in²⁸ bu dini kabulü ve bu dinin resmi din olmasından sonra farklı bir boyut kazanır. Bundan sonra sapık ve mürtedlere karşı şiddet kullanmaktan geri durulmayacaktır.

XVIII. yüzyılda bile insanlar kilisenin baskısından kurtulabilmiş değillerdir. Kilisenin öğretilerine aykırı görüşler ileri sürme kiliseden yani dinden atılma sebebi idi. Bunun en önemli örneği dünyanın döndüğünü iddia eden Galile'nin dinden atılmasıdır. Hıristiyanlıkta dinden çıkma bir afroz ve ceza sebebi iken dinden atma bir ceza olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁷ Bkz. William James, *Varieties of Religious Experience*.

²⁸ Roma İmparatoru Büyük Constantine kiliseyi imparatorluğa, imparatorluğu da kiliseye bağlayan kişi olmakla Hıristiyanlık tarihine adını büyük harflerle yazmıştır. O, daha sonraları uzun yıllar boyunca tartışılacak olan din- devlet ilişkilerini başlatmış olur. İmparatorluğunda uyguladığı şiddet Hıristiyanlığa geçmesi ile bu din karşıtlarına da uygulanmaya başlandı. Kiliseye karşı olan çatışmaları durdurmayı önemsememiştir çünkü kilisenin birliği aynı zamanda imparatorluğun birliği anlamına da gelmekteydi. Bkz. Hans Schneider, "Councils of the Church", *The Encyclopedia of Christianity*, ed. David B. Barrett, William B. Eerdmans Publishing Company Brill, Grand Rapids, Michigan/ Cambridge U.K./ Leiden/ Boston/ Köln 1999, C. 1 (A-D), s. 698; Robert M. Grant, "Constantine the Great", *Encyclopedia of Early Christianity*, ed. Everett Ferguson, Garland Publishing INC., New York & London 1990, s. 226-7. Constantine'den sonra yerine geçen oğlu Constans da kiliseye sunduğu ödüller ve yaptığı yardımlarla meşhurdur. Bkz. Robert M. Grant, "Constans", *Encyclopedia of Early Christianity*, s. 225.

Hıristiyanlık, içinde doğduğu Roma İmparatorluğu ile zaman zaman farklı ilişkiler geliştirmiştir. Çatışma, tâbi olma, hükmetme, ayrılma şeklinde sıralanabilecek bu ilişkinin her dönemine uygun teolojik anlayış geliştirilmiştir. Buna göre din değiştirenler de her dönemde farklı muamelelerle karşılaşmış farklı cezaî müeyyideye maruz kalmışlardır.

Başkasına iyilik etme ve kötülükten kaçınma ilkesi üzerine kurulan Hıristiyanlığın ilk üç asrı boyunca dinden çıkanlara karşı manevi yaptırım dışında bir ceza uygulanmamıştır. Bu dönemde Hıristiyanlık Yahudilikten tamamen ayrılmamıştı. Pavlus'un²⁹ Hıristiyanlığı kabulü ve Hıristiyanlığın Yahudilikten tamamen ayrılışından sonra Yahudi ibadet ve geleneklerine göre yaşamının adı sapkınlık ve din dışılık oldu.

Konstantin, Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra kiliseden askerlik hizmetini yapmak istemeyenlerin aforoz edilmesini ister. Bu, bir anlamda kilise ve devletin işbirliğinin başlangıcıdır. Bu işbirliğinin sonucunda din değiştirenleri nasıl bir akıbetin beklediği ortaya konur. Buna göre Hıristiyanlıktan Yahudiliğe veya başka bir dine geçenlerin her türlü cezaya çarptırılmalarına, maddi manevi haklarının ellerinden alınmasına karar verilir.

Ortaçağ, dinî müsamahasızlıkta oldukça şiddetli bir dönemdir. Katolik kilisesi, heretiklere³⁰ karşı sert tedbirler uygulamış, Katolik ilkelerinden ayrılma, laneti gerektiren bir günah halini almıştı. Kilisenin bunlarla mücadele edebilmesi için devlete ihtiyacı olmuştur. Bu sayede kilise- devlet işbirliği de artmış olmaktadır.

Reform ve Rönesans hareketlerinin batıdaki kilise- devlet ilişkisine çok önemli etkisi olmuştur. Dinin tartışmasız olarak kabul edilen ilkeleri bilimin gelişmesi ile tek tek çürütüldü. Bunun sonucunda büyük bir inançsızlık rüzgarı esmeye başladı ve insanlar sadece sözde dine (kiliseye) inanmaya, güvenmeye başladı. Bilim öyle bir noktaya geldi ki kilise insanları din içerisinde tutmakta başarısız olmuştur. Bundan

²⁹ İlk Hıristiyan keşiş ve ermiş olan Pavlus'un Mısır çöllerinde yer alan bir mağarada yüzyıl boyunca Tanrı tarafından bir karga aracılığı ile gönderilen bir parça ekmek yiyerek hayatta kaldığına inanılan önemli bir figürdür. Bkz. Özhan Öztürk, Folklor ve Mitoloji Sözlüğü, Phoenix Yay., Ankara, 2009, s. 779; "Hükümetleri Tanrı tarafından kurulan ve insanları kötülük yaptıklarında cezalandıran, iyilik yaptıklarında ise ödüllendiren bir otorite olarak tanımlayan" Pavlus'un Hıristiyan oluşu ile birlikte cemaat yeni bir hamle kazandıysa da ayrılıklar da yine bu dönemlerde başlamıştır. Bkz. Tümer- Küçük, a.g.e., s. 239; Ali Osman Kurt, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Din Değiştirme, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2004 s. 19.

³⁰ Heresy: yanlış görüş ve uygulamaların benimsenmesidir. Heretik ise bu yanlış görüş ve faaliyetlerde bulunan kişidir. Bknz. The Oxford Dictionary of World Religions, s. 423.

sonraki aşama kilisenin sadece dinî alanda yorum yapabilme lüksünün olmasıdır. Devlet işlerine pek müdahale edemeyince de gücü elinden alınmış gibi olur. Sonrasında ise günümüzde de çokça tartışılan sekülerleşme sürecine şahit olur. Sekülerizm kavramı önceleri arazi ve emlakın kilise otoritelerinin gözetiminden çıkarılmasını ifade ederken artık bundan bambaşka bir anlamda kullanılmaktadır.

Kilisenin oluştuğu ilk yıllarda dinden çıkmanın cezası oldukça ağırdı. Bu kişiler sadece kiliseden kovulmuyor aynı zamanda maddi manevi tüm hakları ellerinden alınıyordu. Bu dönemlerde dinden çıkanlar ve heretikler tekrar kiliseye alınmalarına bile izin verilmiyordu. Ancak cezada daha sonra yumuşamaya gidildi ve isteyenlerin kiliseye tekrar alınmalarına izin verildi.

Dinden çıkanlara verilen bu ağır cezaların sosyal bir yaptırımı vardır ki bu da din değiştiren kişinin başkalarına örnek olmasına izin vermemektir. Bu ağır cezalar sayesinde insanların dinden çıkmalarına engel olmuş oluyorlardı.

Diğer pek çok konuda olduğu gibi dinden çıkanın hali ve bağışlanıp bağışlanmayacağı meselesi mezhepten mezhebe farklılık göstermiştir. Katolik mezhebine göre günahın sosyal bir yönü vardır. Bu yüzden tövbe konusunda kilise etkin ve yetkindir. Önceleri açık tövbe yöntemi uygulanırken günümüzde artık günahların özel itirafı söz konusudur.

Protestanlık mezhebine göre günahkâr Tanrı'nın inayeti ve Mesih İsa'ya imanla bağışlanır. Ancak günah çıkarma ilkesine inanmayan Hıristiyan mezhepler de vardır.³¹

4. İslam Geleneğinde Din Değiştirme

Başka dinden İslam'a geçmek sevinçle karşılanırsa da İslam'dan başka dinlere geçmek İslam hukukunda kabul edilmemektedir.³²

İslam dininde Hıristiyanlıktan farklı olarak din değiştirme konusunda şer'î dayanaklar bulunmaktadır. Bundan dolayı din değiştirenlere nasıl davranılacağı, dünyada ve ahirette durumlarının ne olacağı konusu kısmen daha belirgindir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de birkaç ayette bahsedilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili sert denilebilecek

³¹ Kurt, a.g.e., s. 134-143.

³² Cyril Glassé, *The Concise Encyclopedia of Islam*, Stacey International, London 1989, s. 44.

hadisler de karşımıza çıkmıştır. Önce irtidat konusundaki ayetlere, daha sonra da konu ile ilgili hadislere yer vermeye çalışacağız.

Kur'an'da iman nurundan sonra dinden dönenler sapmış³³ olarak ifade edilmiştir. Bakara sûresinin 217. ayetinde :

“... Onlar, eğer güçleri yeterse, sizleri dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, onların yaptığı işler dünyada da ahirette de geçersiz sayılmıştır. Onlar cehennemliklerdir ve orada ebedi kalırlar.” denilmiştir.

Buradan da anlaşılacağı üzere başka dinden insanların Müslümanları dinlerinden döndürmeye çalıştığı, dinden ayrılan ve bu durum üzere ölen kişinin amellerinin boşa gideceği ve İslam'dan küfre dönenin ebedi cehennemde kalacağı vurgulanmıştır.

Yine Al-i İmran 3/ 86-91 de bu konu vurgulanmıştır:

“İman edip bu resulün hak olduğuna şahit olduktan sonra ve kendilerine apaçık kanıtlar geldikten sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl bir hidayet nasip eder? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez. İşte onların cezası, Allah'ın, Meleklerin ve bütün insanların lanetine uğramalarıdır. Ebedî olarak bu lanetin içine gömülüp gideceklerdir. Ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine fırsat tanınacaktır. Ama yaptıklarının ardından tövbe edip kendilerini düzeltenler başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir. Elbette imanlarının ardından inkârcılığa sapıp sonra inkârlarını artıranların tövbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve işte onlar, sapıkların ta kendileridir. Evet, inkâr edip de kâfir olarak ölenler var ya, onların hiçbirinden-kendini kurtarmak için dünya dolusu altın verecek olsa dahi- asla kabul edilmeyecektir. Onlar için elem veren bir azap vardır; hiç yardımcıları da yoktur.”

Bu konuda mezhep imamlarının farklı sonuçlara ulaştıklarını görmekteyiz. Ebu Hanife'ye göre irtidat etmekle kişinin amelleri boşa gider, bunun için kişinin ölmesi gerekmez. Ancak İmam Şafii'ye göre ise amellerin boşa gitmesi için kişinin küfr üzere ölmesi gerekir.³⁴

³³ Bakara 2/108; Hucurat 49/11.

³⁴ Kurt, a.g.e., 159.

İnanıp inkâr eden sonra tekrar inanıp inkâr eden ve inkârında ısrar edenlerin akıbetini Allah Nisa 4: 137’de şu şekilde belirtmiştir:

“Hakikate iman edip de sonra küfre sapanlar, sonra yine iman ederek küfre dönenler, sonra da küfürlerinde ileri gidenler, Allah onları mağfiret edecek değildir.” Bu konuda daha pek çok ayet zikretmek mümkündür. Ancak biz sadece bu üç ayeti vermekle yetineceğiz.

Mürtedin durumu ile ilgili hadisler olduğundan bahsetmiştik. Şimdi bu hadislerden bir kaçını burada zikredeceğiz.

"Bir Müslüman'ın kanının (akıtılması) ancak üç şeyden dolayı, yani iman ettikten sonra kâfir olmasından dolayı, yahut evlendikten sonra zina etmesinden dolayı helâl olur; veya o, bir canı, (öldürmüş olduğu) bir cana karşılık olmaksızın öldürür de bu sebeple kendisi de öldürülür!"³⁵

Bu hadisin başka varyantlarında Hz. Osman kendisini öldürmek isteyenlerden bahseder ve bu hadisi zikrettikten sonra burada bahsedilen suçların hiç birini işlemediği halde neden kendisini öldürmek istediklerinden şikayet eder.³⁶ Başka bir varyantta ise İslam'dan çıktıktan sonra Allah ve Resulüne savaş açan şeklinde bir ek ibaresi yer almaktadır.³⁷

İkrime (r.a)'den rivâyete göre, bir takım insanlar İslâm'dan çıkarak mürted oldular. Ali onları ateşle yakarak öldürdü. İbn Abbas diyor ki: Ben olsaydım onları yakmazdım. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Hiçbir kimseye Allah'ın azabıyla azap etmeyin.” (Yani ateşte yakmayın) Ben olsaydım onları öldürürdüm. Rasûlullah (s.a.v): “Dinini değiştireni öldürün” buyurmuştur.³⁸

İbn Abbas (r.a)'tan rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Dinini değiştireni öldürün.”³⁹ Dinini değiştiren kişinin durumu ile ilgili bu kadar net bir hadis olmasına rağmen aşağıda vereceğimiz ve Hz. Ömer'in bunun aksini düşündüğünü

³⁵ Darimi, Hudud, 2; Ebu Davud, Diyat, 3.

³⁶ Ebu Davud, Diyat, 3.

³⁷ Ebu Davud, Hudud, 3.

³⁸ Nesai, Muharabe 14.

³⁹ Nesai, Muharebe, 14; Muvatta, Ekdiye, 18.

gösteren hadisinin de etkisiyle İslam âlimleri bu konuda bu kadar net tavır sergileyememişlerdir.

Ömer b. el-Hattab'a bir adam gelir. Ömer, adama halkı sorar, o da Ömer'e açıklamalarda bulunur. Sonra Hz. Ömer ona: "Oralara ait yeni bir haberin var mı?" diye sorunca adam: "Evet, adamın biri irtidat etti" dedi. Hz. Ömer: "Ona ne yaptınız?" diye sorar. Adam: "Yakaladık ve boynunu vurduk" diye cevap verir. Hz. Ömer: "Onu üç gün hapsederek, her gün bir ekmek verip tövbeye davet etmediniz mi? Olur ki tövbe eder ve Allah'ın emrine dönerdi." der. Sonra Hz. Ömer sözüne şöyle devam eder: "Allah'ım ben (orada) bulunmadım. Öldürülmesini de emretmedim. Bana bildirilseydi öldürülmesine razı olmazdım."⁴⁰

İrtidat suçunun ceza hukukundaki yeri konusunda fikir birliği yoktur. Kimi âlimler bunu haddi gerektiren suçlardan kimileri de ta'zir suçlarından olduğunu kabul ederler. Bunun haddi gerektiren bir suç olarak algılanmamasının birçok sebebi vardır. Bunlardan önemli biri Ebu Hanife'nin mürtedin cinsiyetine göre karar vermesidir. Ebu Hanife'ye göre dinden çıkana ölüm cezası verilmez, ancak İslam'a geri dönmesi için zorlanır. Hâlbuki cinsiyet İslam hukukunda hadd cezasını uygulamaya engel değildir.

Sadece cinsiyet konusu değil, cezanın ne zaman uygulanacağı da tartışma konusu olmuştur. Bazıların cezanın hemen uygulanması gerektiğini vurgulamıştır ki hadisler de buna delil gibidir.⁴¹

İslam hukukunda Hıristiyanlıkta uygulanan maddi cezaların bir benzerine rastlamaktayız. Hanbelî, Maliki ve Şafii mezheplerine göre mürted öldüğü veya öldürüldüğünde bütün mal varlığı devlet hazinesine geçer. Hanefi mezhebine göre ise Müslüman olarak kazandıkları varislerine, mürted olarak kazandıkları ise devlet hazinesine kalır. Mürted mirasçı olamayacağı gibi malında tasarruf ehliyeti de kısıtlanır. Kestikleri yenmez, evliyse boşanmış sayılır ve kendisinden cizye alınmaz.⁴²

İmam Malik İslam dininden başka dine giren zındıkların tövbe ettirilmeden öldürüleceği şeklinde bir sonuca varmıştır. Ancak kişi din değiştirdiğini açıkça söylediyse tövbe ettirilir, bunu kabul etmemesi durumunda öldürülür.

⁴⁰ Muvatta, Ekdiye,18

⁴¹ Kurt, a.g.e. s.186.

⁴² Kurt, 190.

Sonuç olarak şunu söylemek gerekir ki son dönem âlimleri irtidatı artık din ve vicdan hürriyeti bağlamında değerlendirmektedirler. Buna dayanarak “dinde zorlama yoktur”⁴³ prensibinin hem İslam’a girişlerde hem de İslam’dan çıkışlarda geçerli olduğu sonucuna varmışlardır. Bundan dolayıdır ki tartışılan konu mürtedin öldürülüp öldürülmemesi değil fakat ceza vermek gerekip gerekmediğidir.⁴⁴

B. DİN DEĞİŞTİRME TEORİLERİ

1. Psikanalitik Teori

Din Psikolojisi alanında dinin ciddi bir şekilde tartışılmasına önemli katkısı olan psikologlardan biri de Freud’dur. O dine olumlu bir anlam yüklemese de bu konuda çalışan herkesin başvurmak durumunda kalacağı düşünceler zincirini ortaya koymuştur. Onun din hakkındaki düşüncelerini anlayabilmek için Oedipus kompleksi⁴⁵ ve Freud’un bunu nasıl yorumladığını anlamak gerekir. Freud düşüncesinde Oedipus kompleksi, her nevrozun temelinde olduğunu düşündüğü ve din konusundaki düşüncelerini büyük ölçüde etkileyecek olan bir teoriye kaynaklık eder.⁴⁶

Her şeyin sebebi olarak çocuğun ebeveynle arasındaki ilişkiyi gören, S. Freud öncülüğündeki bu teori din değiştirme ile alakalı da aynı sonuca varmıştır. Bu teori belirtildiği gibi din değiştirmeyi ebeveyn ve çocuk arasındaki karmaşık ilişkiler ve duygusal faktörlere bağlar.⁴⁷

Çocuğun dinî inanç ve ibadetlerinde ebeveynin önemli etkisinin olduğunu düşünen Freud dini, çocuğun korkularından emin olma ve çaresizliğine karşı bir tepki olarak görür.⁴⁸ Özellikle baba figürü üzerinde yoğunlaşan bu teori, babanın önce kıskanılan ve yok edilmek istenen bir figür olduğunu daha sonra ise ondan korkup ona benzemeye çalışılan bir figüre döndüğünü vurgular. Psikanalitik düşünceye göre sevgi objesi olarak görülmeye başlanan baba figürünün ortadan kalkması, yok olması veya

⁴³ Bakara 2/256.

⁴⁴ Kurt, 185.

⁴⁵ Freud’un Yunan mitolojisinden aldığı iddia edilen ve oğulun babasını öldürüp annesine sahip olmasının anlatıldığı bir hikayedir. Freud’un tezini destekler mahiyette olduğu için bu kompleks onun düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Mehmet Murat Döğüşgen, *Psikoloji Psikiyatri Sözlüğü*, Emre Yay., İstanbul 2005, s. 159; Ali Köse, *Freud ve Din*, İz Yay., İstanbul 2000, s. 38-9.

⁴⁶ Sigmund Freud, Totem ve Tabu, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2002, s. 100- 6.

⁴⁷ Argyle, *Psychology and Religion*, s. 22.

⁴⁸ Çayır, a.g.t., s. 35- 6.

onunla çok fazla çatışma olması durumunda ona karşı duyulan sevgi başka bir objeye, figüre yönlendirilir. Aslında din değiştirme de bundan başka bir şey değildir.⁴⁹

Freud'un din değiştirme ile ilgili en açık bir şekilde yorumda bulunduğu tek yer, genç bir doktorun kendisine yazdığı mektupla ilgili yazdıklarıdır. Freud'u eleştiren genç doktor yaşadığı tecrübeyi ona şöyle anlatır: Bir gün kadavra odasının önünden geçerken tatlı yüzlü yaşlı bir kadının götürüldüğünü görür. Buna üzülür ve eğer Tanrı olsaydı bu tatlı yüzlü kadının oraya götürülmesine izin vermezdi der. Bundan dolayı da inancını yitirir. Ancak inancından vazgeçtiği için vicdan azabı duyar ve Tanrı'ya tekrar inanmaya başlar. Freud'un psikanalizle ilgili görüşlerini bildikten sonra onun bu doktora vereceği cevabı tahmin etmek zor değildir. O, genç doktorun tatlı yüzlü yaşlı kadında annesini ve onun oraya götürülmesine izin veren tanrıyı yani babasını görmüştür. Annesini babasından kurtaramadığı için isyan eder ancak tanrının ya da babanın yapabileceklerinden korktuğu için tekrar ona iman etmek zorunda kalır. Bu açıklamanın çok basit görüldüğünü fark eden Freud, bütün dinî değişimlerin bu kadar kolay anlaşılamayacağını belirtmiştir.⁵⁰

Freud'un hastalarından yola çıkarak vardığı bu genellemeler genel geçer olarak kabul edilemez. Onun ciddi şekilde eleştirilmesinin sebeplerinden biri de budur. Evrensel bir olgu olarak kabul ettiği Oedipal süreç ve ona dayanarak açıklamaya çalıştığı din değiştirmeler bütün muhtedileri kapsayamayacak kadar sığdır. Böyle çatışmalar yaşamadan başka türlü arayışlar içerisinde olarak din değiştirenlerin onun bu tanımına uymamaları teorisinin evrenselliğini reddeder. Dine pek de olumlu yaklaştığını söyleyemeyeceğimiz bu teori din değiştirme konusunda da aynı yolu benimsemiştir.

2. Sosyal Etki Teorisi

Sosyal etki teorisi herhangi bir grupla güçlü bir bağı bulunmayan insanların yeni dini hareketlere katılabileceklerini vurgulamaktadır. Din değiştirmelere önemli etkisi olduğu düşünüldüğünden sosyal etki sosyal bilimcilerin üzerinde hassasiyetle eğildikleri bir konu olmuştur.

⁴⁹ Köse, *Freud ve Din*, s. 22.

⁵⁰ Köse, *Neden İslam'ı Seçiyorlar*, s. 72- 7.

Bu teori, din değiştirme s¼recinde kişi ile sosyal ¼evre arasındaki ilişkiyi araştırır.⁵¹ Bu sosyal ve k¼lt¼rel ¼evre kimin din değiştireceği ve nasıl değişeceği ¼zerinde doğrudan etkisi vardır.⁵² Bu teori aynı zamanda din değiştiren kişiyi arayış i¼erisinde olan biri olarak g¼r¼r. Kişi bu s¼re¼te kitle iletişim ara¼ları ve medya gibi sosyal ağlar aracılığı ile belli bir arayış d¼nemi ge¼irir. Değişim ancak bunlardan sonra ger¼ekleřmektedir. Din değiştirmede g¼n¼ll¼l¼k esastır, bu teori de bunu vurgulaması hasebiyle ¼nemlidir.

Bu teori kişiyi bu t¼r bir arayışa iten s¼rece de ¼nem vermektedir. Bundan dolayı da kişinin k¼¼¼kl¼kten itibaren ebeveynle yaşadıkları, kardeşlerle ilişki ve okul d¼nemi tecr¼belerine vurgu yapmaktadır. Daha sonraki d¼nemler i¼in ise yakın arkadaşlık ve evlilik fakt¼rlerinin ¼nemi belirtilmiştir. Arkadaşlık fakt¼r¼ bunlar arasında en ¼arpıcı olanı olarak karşımıza ¼ıkmaktadır. Pek ¼ok araştırmada bu arkadaşlık fakt¼r¼n¼n ¼nemi kanıtlanmıştır. Belirtildiği gibi sosyal etki teorisi değindiği noktalar a¼ısından ger¼ekten de ¼ok ¼nemlidir. Ancak dinî değişim sadece buna bağlı olarak ger¼ekleřmeyecek kadar karmaşık bir konudur. Sosyal etki ancak, kişinin hayatında değişikliğe yol a¼an dinî değişim s¼recini hazırlayan ve hızlandıran bir fakt¼r olabilir.⁵³

3. Sosyal Mahrumiyet Teorisi

Bu teori herhangi bir mahrumiyeti olan insanların dine y¼neldiklerini savunmaktadır. Mahrumiyeti olan insanların bir grubun ya da dinin mesajını almaya hazır oldukları tezini savunur. Diğer bir deyişle din mahrumiyeti olanlara olmayanlara oranla daha fazla şey vaat etmektedir.⁵⁴ Dinin insanları hayatlarındaki eksik noktayı tamamlamak i¼in var olduğu şeklindeki g¼r¼řler yeni değildir. Bu durum kimi zaman “din afyondur” şeklinde form¼le edilmiş kimi zaman ise psikolojik sorunu olan hastalar i¼in bir tedavi yolu olarak g¼r¼lm¼řt¼r.

Sosyal hareket ve ayaklanmaların ortaya ¼ıkması genellikle memnuniyetsizliği ya da mahrumiyeti olan insanların bir araya gelmeleri sonucunda olmaktadır. Bu sayede

⁵¹ Lewis Rambo, *Understanding Religious conversion*, Yale University Press, New Haven and London, 1993, s. 9.

⁵² Rambo, a.g.e., s. 20; Henri Gooren, “Reassessing Conventional Approaches to Conversion: Toward a New Synthesis”, *JSSR*, 46(3), s. 344.

⁵³ ¼ayır, a.g.t., s. 38-9.

⁵⁴ William Sims Bainbridge, “The Sociology of Conversion”, *Handbook or Religious Conversion*, ed. H. Newton Malony- Samuel Southard, Religious Education Press, Alabama, 1992, ss. 178- 191, s. 179.

insanlar istikrarlı bir sosyal hayat ve sosyal güvence kazanmayı hedeflerler. Bundan dolayı da onlara bu tür vaatlerde bulunan bütün oluşumlara katılmaya hazırdırlar. İlahi dinlere ilk girenlerin böyle insanlar olduklarını görmekteyiz. Kişinin bağlı bulunduğu din onun bu tür ihtiyaçlara cevap veremiyorsa bunu vaat eden başka bir dine geçiş kaçınılmaz olabilir. Sosyal mahrumiyet önemli bir faktör olsa da din değiştirmelerin bunun sonucunda gerçekleştiğini söylemek zordur.

Ahlaki istatistikler ve onun meydana getirdiği ahlaki panik son yüzyıllarda en çok tartışılan konulardandır. Tartışılan konuların insanların özgürlükleri ile alakalı olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Buna göre insanlar istediklerini yapmakta özgürdürler. Öte yandan insanın her zaman doğru şeyi istemediği düşüncesi vardır. İnsana verilen bu özgürlüğün kötüye kullanıldığını düşünen ve belli ahlaki kurallar uyulması gerektiğini düşünenler vardır. Dinler bu doğrultuda kurallar koydukları için başvurulan da din olmaktadır. Mensubu oldukları dinin ahlaki esaslara önem vermediğini ya da bu hususta yaptırımları olmadığını düşünenler kendilerini bu hususta tatmin edecek başka dinlere meyledebilirler.

Çok farklı boyutlarda olabilen mahrumiyetlerin içerisinde bizim araştırmamız açısından en önemlisi ekonomik mahrumiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinler de bu ekonomik mahrumiyet mevzuuna önem vermektedir. İslam dini ekonomik mahrumiyeti olanlara yardım edilmesini emretmekte ve bu kişileri övmektedir.⁵⁵ Hıristiyanlar da misyonerlik faaliyetlerini yürütürken bu prensibi göz ardı etmemektedirler.⁵⁶ Bu durumun dinler için önemli olmasının sebebi, (ekonomik) mahrumiyeti olmayan insanların ibadete rahat vakit ayırabilmeleri olabilir. Sosyal statüsü orta ve yüksek olan insanların sosyal statüsü düşük olan insanlara oranla ibadetlere daha fazla vakit ayırdıkları yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur.⁵⁷

Din değiştiren insanların genelde düşük sosyo-ekonomik tabakaya mensup oldukları ve bu değişimle bu durumdan kurtulmayı hedefledikleri şeklindeki görüş tartışılabilir. Bu durumun özellikle Nijerya gibi ekonomik mahrumiyetin çokça yaşandığı bir ülkede dinî değişim için geçerli bir sebep olarak gördüğümüzü

⁵⁵ Müslim, Zühd ve Rekâik, 41.

⁵⁶ Asım Yapıcı, "Müslümanlıktan Hıristiyanlığa Geçişin Sebepleri Üzerine Sosyo- Psikolojik Bir inceleme", İslamî Araştırmalar, 2007, 20(2), ss. 221- 238, s. 221.

⁵⁷ Benjamin Beit Hallahmi- Michael Argyle, The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience, Routledge, London- New York, 1997, s. 155.

vurgulamak isteriz. Ancak başka yerlerle alakalı olarak yapılan çalışmaların tamamen bu tezi doğrular nitelikte olmadığı da bir gerçektir.

Ekonomik, sosyal, organizmik, ahlakî ve fiziksel mahrumiyet çeşitlerinin hepsinin birleştikleri nokta insanların bu mahrumiyetlerden dolayı kendilerine güven veren, bu mahrumiyetliklerini gideren veya en azından ahiret inancıyla onları bu konuda rahatlatan, bu tür grup ya da inançlara kendilerini açtıkları şeklindeki vurgudur.⁵⁸

Yoksunluğun bu tür bağlanmalarla giderildiği doğru olsa da bu yoksunlukların bazen tam tersi sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. İnsanlar bu yoksunluklardan dolayı sahip oldukları inançları terk etme yoluna da gidebilmektedirler. İnançsızlığı seçenler genelde dünyadaki kötülük ve yoksunlukların bir yaratıcının yokluğuna delalet olarak algıladıklarını ifade etmektedirler. Dinden kopmanın belirli bir süre alması bu gibi faktörlerin düşünülüyor olmasından dolayıdır. Ayrıca insanlar hayatlarına anlam katmak, kendilerini Tanrı'ya daha yakın hissetmek vb. sebeplerden ötürü de bağlanmalar gerçekleştirmektedirler. Burada sadece ekonomik yoksunluk ve ona bağlı gerçekleşen bağlanmalardan bahsedilmediği unutulmamalıdır.

Organizmik ve fizik mahrumiyetler de değişimde etkili olsa da yukarıda zikredilen mahrumiyetlikler daha etkilidir. Bu teori diğer bütün teorilerde de olduğu gibi bazı noktaları eksik bırakmakla eleştirilmiştir. Mahrumiyet evrensel bir olgu olduğuna göre bu mahrumiyetin belirmesi ile herkes dine yönelmeliydi. Ama böyle bir durum söz konusu değildir. Yoksunluk da başlı başına bir sorun, zira neye yoksunluk denileceği noktasında herkesçe kabul edilen genel geçer kriterler söz konusu değildir.⁵⁹ Burada önemli olan genel geçer kabuller değil, kişinin kendini bir şeyden yoksun olarak görmesi yeterli bir sebeptir, çünkü bu kavram öznel bir kavramdır.⁶⁰

⁵⁸ Ali, Köse, Avrupa ve İslam, İz Yay., İst. 2009, s. 42-3.

⁵⁹ Bainbridge, a.g.m., s. 179.

⁶⁰ Celal Çayır, Türkiye'de Din Değiştirip Hıristiyanlığa Geçişin Psiko-Sosyal Etkenleri, UÜSBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008, s. 39-43.

4. Bağlanma Teorisi

John Bowlby tarafından nesne ilişkileri teorisine⁶¹ bir alternatif olarak geliştirilen bağlanma teorisi genel anlamda bireyleri duygusal olarak birbirine bağlayan çeşitli etkenleri anlamaya yonelikdir. Özel anlamda ise bu teori bebeklik döneminde anne veya bakıcı ile kurulan ilişkinin yetişkinlik döneminde etkili olduğunu varsaymaktadır.⁶² Bebeklik döneminde kurulan bu bağlanma stili yetişkinlik dönemindeki ilişki ve beklentilerin de temelini oluşturmaktadır. Buna dayanarak, güvenli bağlanma tecrübesi geliştirenlerin diğer insanlarla ilişkilerinin güvene dayalı olacağı kabul edilir. Ancak kişinin kendine de güvenmesi önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukluk döneminde kaçınmacı bağlanma geliştirenler için din ve Tanrı telafî edici bir role sahiptir. Zira bu bağlanma tarzında, bebek temel güvenlik ihtiyacına ilişkin farklı arayışlarda olduğu için anneyi güvenli bir sığınak olarak kabul edememiştir.

Bebeklik dönemi bağlanmasına bu kadar vurgu yapan Bowlby bağlanmanın sadece bu dönemde gerçekteşiğini değil, bu dönemin büyük ölçüde yetişkinlik dönemini etkileyeceğini ifade etmektedir. Yetişkinlik döneminde kendilik saygısı, güven, kişilik bozuklukları ve kaygı gibi hayatın tüm boyutlarındaki ilişkilerin çocukluk döneminde geliştirilen bağlanma stilleri ile alakalı olduğu düşünölmektedir.⁶³ Bu kurama göre bu ilk yıllarda bebeğin bir ya da daha fazla kişiyle güvenli bir bağlanma geliştirememesi yetişkinlikte yakın ilişkiler geliştirme yeteneğini köreltmektedir. Bunun yanı sıra çocuğun doğuştan getirdiği özelliklerin dışında çevre ile etkileşime bağlı olarak kazandığı kişilik özellikleri de geliştirilen bağlanma stiline etki etmektedir.

Bağlanma ile ilgili yapılan çalışmalar genelde anne merkezli olarak ele alınmaktadır. Babaların çocuk gelişiminde direkt etkileri olmadığı farz edilerek bu konu araştırmaya değer görölmemiştir. Ancak son zamanlarda baba faktörü de işlenmeye başlanmıştır. Bu araştırmalar baba bağlanmasının ancak baba bakıma katıldığında artmakta olduğunu ortaya koymuştur. Çocuğun anne babasıyla güvenli bir bağlanma

⁶¹ Psikanalitik teörinin farklı bir alt dalı olarak ortaya çıkan bu teori, diğer Freudyen açıklamalardan farklı olarak toplumsal bir bakış açısı sunmaktadır. Bu teoriye göre birey toplum içerisinde gelişmektedir. Ego gelişimi ve bireyler arası ilişkiler, bebeğin anneye ve çevresindeki diğer kişilere yonelik ilk duygusal bağları temelinde şekillenmektedir. Lee A. Kirkpatrick, "Din Psikolojisinde Bağlanma Teorisi", çev. Mustafa Koç, Bilimnâme, X, 2006 (1), ss. 133- 172, s. 136.

⁶² Kirkpatrick, a.g.m., s. 134.

⁶³ Çayır, a.g.t., s. 46- 7.

geliştirmesi onun sosyal ve duygusal gelişiminin temel taşlarından biridir. Çocuğun maddi ihtiyaçlarını baba karşılıyor olsa da anne çocukla sürekli temas halinde olduğu için tercih edilen bağlanma figürü olmaya devam etmektedir.

İlk bağ büyük ölçüde anneye karşı olmaktadır, başka isimlerin de bu şekilde yer alabilmeleri daha sonraki dönemlere tekabül etmektedir. Bu teorinin kurucusu olan Bowlby de bağlanma nesnesi olarak anne üzerinde durmuştur. O aynı zamanda bu bağlanmanın bebek için hayatiyet taşıdığını düşünmüştür. Bu bağlanma sayesinde kişi, dünyayı keşfederken geri dönelebilecek güvenli bir liman olma, fiziksel gereksinimleri karşılama ve hayata dair güvenlik duygusu geliştirebilme şansını elde etmektedir. Ainsworth'a göre ise bebek ile annesi arasında oluşan bağlanma çocuğun psikolojisini büyük ölçüde etkileyecek niteliktedir. Bu durum ise annenin sıcak, duyarlı, bebeğin gereksinimlerin gidermeye hazır ve bağlanabilir olma özelliklerini taşıması ile yakından ilgilidir.⁶⁴

Çocuk anne ile sağlıklı bağlanma geliştirdiğinde anne her konuda takip edilen olur. Dinî inanç noktasında da çocuk annesiyle daha fazla muhatap olduğu için onu örnek almaya meyillidir. Din değiştirenlerle ilgili yapılan çalışmalar babaların dine ilgisiz annelerine babaya oranla dine ilgili oldukları ifade edilir. Çocuğun bu konuda da kendisiyle güçlü bir bağlanma geliştirdiği kişiyi örnek alacağı ortadadır.

Çocukların dini tutumlarının oluşumunda ebeveynin dini tutumunun çok etkili olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bir araştırmada öğrencilere dini inançlarını en çok etkileyenin kim olduğu sorulduğunda sıklıkla ebeveyn, aile ya da anne cevabı verilmiştir. Ebeveyn kıyaslandığında annenin çocuğun inancı üzerinde daha etkili olduğu kanıtlanmıştır.⁶⁵ Bundan dolayıdır ki ebeveynin farklı inançlardan olduğu ailelerde çocuğun annesinin inancını seçme olasılığı daha yüksektir.

Bağlanma teorisinin ifade ettiği çocuğun genelde anne veya bakıcısıyla ya da babasıyla geliştirdiği bağlanmanın hayat boyu devam ettiği fikrinden Tanrının da bir bağlanma figürü olduğu sonucuna varılmıştır. Tanrının kişiye bunalım zamanlarda güvenli bir sığınak olduğu, dolayısıyla da Tanrının psikolojik açıdan bir bağlanma figürü olarak kabul edilir.

⁶⁴ Selma Şen, Anneanne, Anne, Bebek Bağlanmasının İncelenmesi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir, 2007, s. 11- 22.

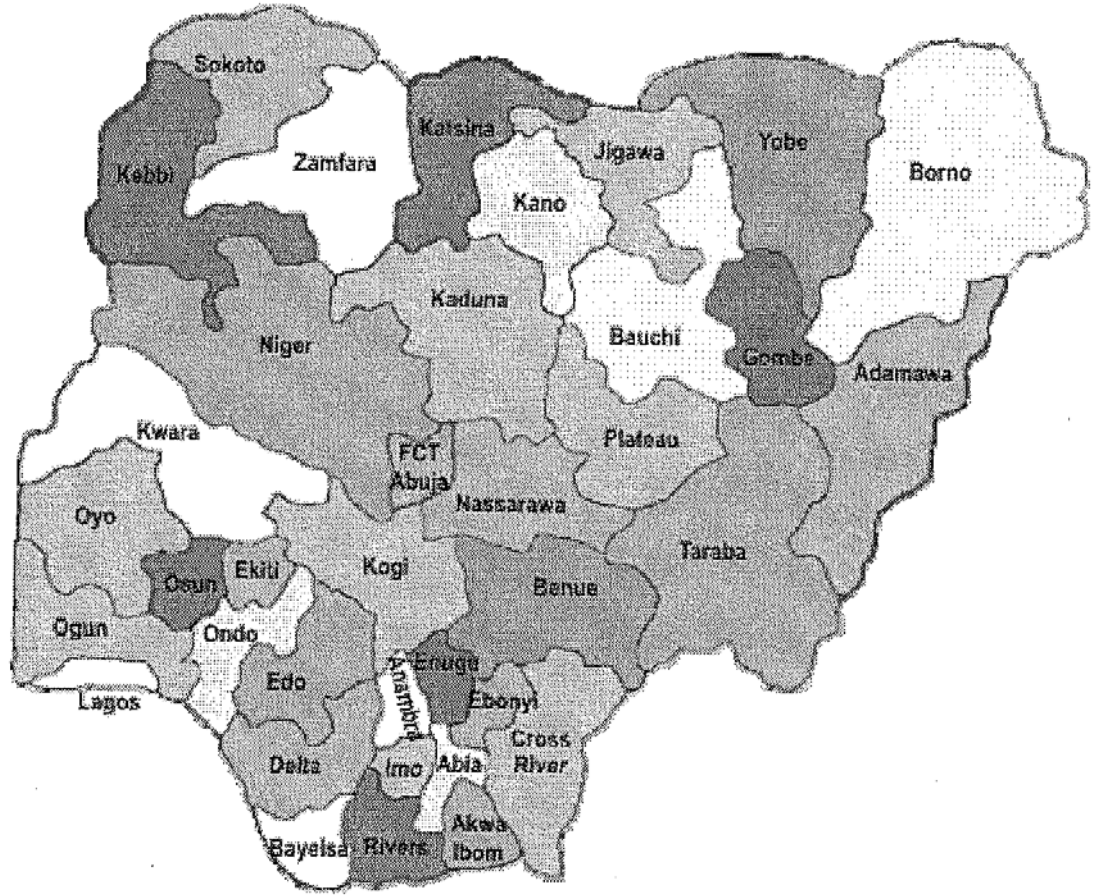
⁶⁵ Michael Argyle, Religious Behaviour, Routledge, London, 2000, s. 39- 40.

Kişinin doğumdan itibaren kendini güvende hissedebilmek için bağlanma figürüne ihtiyaç duyduğunu ve bu dönemin sağlıklı bir Şekilde geçirilmesi durumunda kişinin yetişkinlik dönemindeki ilişkilerinin ve Tanrı inancının da bu doğrultuda güven verici bir Tanrı inancı Şeklinde olacağını belirtmektedir. Buna dayanarak bu teorinin dine yaklaşımının olumlu olduğunu söylemek mümkündür.⁶⁶

⁶⁶ ayır, a.g.t., s. 47- 9.

kıyılarında 1800- 4300mm arasında değişen yağış miktarı kuzey bölgelerinde 500mm'ye kadar düşmektedir.⁶⁷

36 eyaletten oluşan Nijerya'da eyaletler kabile esasına dayanmakla birlikte göçlerle durum değişmiş, her şehirde farklı bölgelerden insanlar görmek mümkün olmuştur. Çok partili demokratik parlamenter bir rejime sahip olan Nijerya'nın başkenti önceleri Yoruba bölgesinde bulunan Lagos eyaleti idi, ancak daha sonra başkent Hausa bölgesinde bulunan Abuja olarak belirlenmiştir. Buna rağmen Lagos'un Nijerya'nın kalbi olduğunu söylesek abartmış olmayız.

Nijerya eyaletlerinin haritası

Her eyaletin de kendi başkentinin bulunduğu Nijerya'da eyaletler bu başkentlerden yönetilmektedir. Örneğin Lagos'un başkenti İkeja, Oyo'un başkenti İbadan iken Ogun'un başkenti Abeokuta'dır. 150 milyon nüfusu olan Nijerya'nın 30

⁶⁷ Muhsin Akgür, *Tezer Palacioğlu, Nijerya Ülke Etüdü*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1997, s. 21-2.

eyaletinin 1 milyon üzerinde nüfusu vardır. En yoğun nüfus ise en çok göç alan eski başkent olan Lagos'tadır. Nüfusun yaklaşık yüzde 45'i 15 yaş altındakilerden oluşmaktadır.⁶⁸

1 Ekim 1960'ta bağımsızlığını kazanan Nijerya'nın çok köklü bir tarihi vardır. Her ne kadar sömürünün etkisiyle bazı şeyler değişmiş olsa da hala geçmişin izlerini görmek mümkündür. En basit olarak şunu söyleyebiliriz ki Avrupaî görünmeye meraklı gençler bile hala özel günlerinde geleneksel giyinmeye devam etmektedirler.

Nijerya 1914'te Sir Fredrick Lugard'ın kuzey ve güney bölgelerini birleştirmesi ile oluşmuştur. Nijerya ismi ise -daha sonra Fredrick Lugard ile evlenecek olan- ilk kez 1898'de Flora Shaw tarafından İngiltere'nin hamiliğindeki bölgeleri belirtmek için kullanılmıştır.

Her ne kadar Nijerya batı güçleri tarafından oluşturulmuş ise de bu bölgedeki insanların tarihi o zaman başlamaz. O bölgelerde işgallerden önce tarihi çok eskilere dayalı Krallıklar vardı. Bunlardan biri bin yıldan fazla geçmişi olan Bornu Krallığıdır. Fulani imparatorluğu İngilizlerin işgalinden önce yüzyıl boyunca Kuzey Nijerya'nın büyük çoğunluğunu yönetmekte idi. Oyo Yoruba İmparatorluğu ise Gine sahillerindeki en güçlü yönetim idi.⁶⁹

1851 yılında Lagos Kralı Kosoko'nun köle ticaretine devam etmesi hasebiyle İngilizler Lagos'u bombardımana tutmuşlardır. Yine aynı yıl içerisinde Kral Kosoko'yu tahtan indirip yerine Akintoye'yi getirmişlerdir. Akintoye'nin ölümü sonrasında tahta geçen oğlu Dosunmu döneminde İngiltere Benjamin Campbell'i konsolos olarak atamış ve bunun sonucunda da yönetime müdahale etmeye başlamışlardır. Bu müdahale bir süre sonra işgal teşebbüsüne dönüşmüş, Kral Dosunmu'nun direnmesiyle de büyük çatışmalar yaşanmıştır. 6 Ağustos 1861'de Kral Dosunmu halkın daha fazla zarar görmemesi için şehri İngiliz egemenliğine bırakmak zorunda kalmıştır.

İngilizlerin Lagos'u işgal ettiklerini gören İjebu Kralı ve liderleri Lagos'la bağlantılarını keserler. İngiliz ticaretinin bundan dolayı zarar görmesi, işgallerini genişletmek isteyen İngilizlerin harekete geçmeleri için kaçırılmaz bir fırsattır. Hedef

⁶⁸ Olakunle Jeleel Odekunle, Nijerya'da İslam: Yoruba Toplumunda İslam'ın Yapılanması, M.Ü.S.B.E., (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2010, s. 38-9.

⁶⁹ Michael Crowder, *The Story of Nigeria*, Faber and Faber, London, 1962, s. 19.

İjebu'yu işgal etmekten başka bir şey değildir. Taleplerin bildirilmesi için İjebu'ya gönderilen şef kötü karşılanır. Bu tavırdan dolayı İjebu yönetiminden özür dilemeleri beklenir ancak sadece bu da değil kapatılan ticaret yolları tekrar açılacaktır. Ticaret yollarının tekrar açılması ile İngilizler İjebu'ya da müdahale etmeye başlamışlardır. Durumu fark eden İjebu yönetimi ticaret yollarını tekrar kapatır. Bu yaptıklarından dolayı İjebu'luların güçlü İngiliz ordusuna direnmeleri gerekecektir. 1892'de İngilizler İjebu'yu işgal ederler.

İngilizlerin işgali bunlarla sınırlı kalmamış bu iki şehri 1893'te Egba şehri, 1895'te Oyo İmparatorluğu ve 1897'de de İlorin Şehri takip eder. Böylece bütün Yoruba şehirleri İngilizlerin emri altına girmiş olur. Lagos başkent olarak seçilir. Nijerya geneline bakılacak olursa Yoruba bölgeleri İngiliz işgaline ilk giren bölge olması hasebiyle batıdan en çok etkilenen bölgelerdir. Belki de bunu tek iyi sonucu Yoruba bölgesinin aynı zamanda eğitim düzeyinin en yüksek olduğu bölge olmasıdır.

İngiliz yönetimi sadece Yoruba bölgelerini işgal etmekle kalmamış Sokoto İmparatorluğu başta olarak Kano ve Kaduna da olmak üzere Hausa bölgelerini işgal etmiştir. Daha sonra İgbo bölgelerini de işgal eden İngilizler bir süre sonra bütün bölgeyi hâkimiyetleri altına almışlardır. 1914'te işgal edilen bu yerler Nijerya adı altında birleştirilir ve bu konuda önemli çabaları olan Sir Fredrick Lugard ilk başbakan olur. Bu süreç bütün güçlere rağmen, bağımsızlığın kazanıldığı 1960 yılına kadar devam edecektir.

İşgal süreci boyunca İngilizler çeşitli isyanlarla karşılaşmışlardır. Geleneksel liderler ve batılı eğitim almış elitler kendilerine yapılan haksızlığı kınamış ve yönetimde yer almak için ellerinden geleni yapmışlardır. Tepki olarak kendi dillerinden isimler almışlar, onlar gibi giyinmemiş ve onlara benzememek için ellerinden geleni yapmışlardır. O dönem için başarılı olduklarını halkın hala kendine özgün bir yapısının olmasından anlaşılmaktadır.⁷⁰

2. Nijerya'da Dinler

İleride de anlatılacağı üzere pek çok etnik kimliği barındıran Nijerya, din noktasında da mozaik bir görünüm arz eder. Büyük çoğunluğu Kitabî Dinlerin dışında

⁷⁰ Odekunle, a.g.t., s. 40-2.

geleneksel inançlar da bir yolunu bulup hayatta kalmaya devam etmiştir. İslam ve Hıristiyanlığın Nijerya'daki serüveni ileride anlatılacaktır.

Nijerya'daki dinler denince her ne kadar sadece Hıristiyanlık ve İslam akla gelse de bunların dışındaki African Traditional Religion da hala mensup bulabilmektedir. Aslında basit gibi görünen A.T.R. gerek Müslümanlar gerek Hıristiyanlar üzerinde de oldukça etkilidir. Bunun sebebi de A.T.R.'ın bu topraklarda İslam ve Hıristiyanlıktan daha köklü bir geçmişi olmasındandır. İslam'ın bu topraklara yerleşmesi oldukça zor olmuştur. A.T.R. müntesipleri her ne kadar direndi ise de zamanla Müslümanlarla birlikte yaşamaya alıştılar.⁷¹ Hıristiyanlık ise sömürge döneminin de etkisiyle bu topraklarda parlak bir dönem yaşamıştır denilebilir.⁷²

Dinî nüfusun bölgeden bölgeye değiştiğini görmekteyiz. Buna göre kuzey bölgesi Müslümanların çoğunlukla buldukları bölgedir. Doğuda Hıristiyanlar çoğunlukta iken Batı bu ikisine oranla daha karmaşıktır. Burada A.T.R. nerede diye bir soru sormak akla gelebilir. Dinleri tam anlamıyla öldürmek zordur, ancak bir dönem güçlerini kaybedip sonradan daha güçlü bir şekilde dönebilmektedirler. A.T.R. bu bölgelerin her birinde kendince varlığını devam ettirmektedir.⁷³ Modernizm ve eğitimle beraber insanların bu tür inançlardan uzaklaşacakları zannediliyordu ancak düşünüldüğü gibi olmadı ve A.T.R. yerini korumaya devam etti. Buradan A.T.R.'a bağlı olanların eğitimsiz oldukları şeklinde yanlış bir kanaate varılmaması gerekir. Farklı dinden insanların beraber yaşadıkları pek çok toplumda olduğu gibi Nijerya'da da zaman zaman çatışmalar yaşanmaktadır. İnsanların birbirlerinin inancına saygı duymaları gerektiği aksini taktirde ne tür sonuçların karşımıza çıkacağı tarihî örneklerle sabittir. Bununla beraber insanların genelde barış içinde yaşadıkları da bir gerçektir. Müslüman ve Hıristiyanlar aynı binalarda oturmakta, çocukları beraber büyümekte ve aynı okullarda eğitime devam etmektedirler. Bu şartlar altında ne bir Müslüman'ın hiç Hıristiyan birini tanımadım deme ne de bir Hıristiyan'ın bunun aksini söyleme şansı vardır. Çapraz evliliklerden dolayı da akrabaların arasında farklı dinden insanlar olmaktadır. İleride de bahsedileceği gibi bu çapraz evlilikler Nijerya'daki din değiştirme olaylarının başlıca sebeplerinden biri gibi gözükmektedir.

⁷¹ Odekunle, a.g.t., s. 261.

⁷² Ahmed Muhammed Kani, *Nijerya'da İslamî Cihad*, çev. Ömer Gündüz, Şafak Yayınları, İstanbul, 1991, s. 37-8.

⁷³ E. Geoffrey Parrinder, *African Traditional Religion*, Sheldon Press, London, 1974, s. 7.

3. Nijerya'da İslamiyet

O bölgelerde İslam diniyle tanışan ilk İmparatorluk Kanem Borno İmparatorluğudur. Kanem Kralı Mai Umme'nin 1084'te Müslüman olduğu tahmin edilmektedir. Ondan sonra gelen Krallar da İslamiyeti kabul edince bu din oradaki hâkimiyetini devam ettirdi. Bu bölgeden ilk hacca giden kişinin Mai Umme Cilme'nin(Humme Jilme) oğlu Mai Dorama olduğu bilinmektedir. XIII. Yüzyılda İslam Kanem İmparatorluğu saraylarında oldukça benimsenmiştir.⁷⁴

Nijerya İslam'ı, Arapların kuzey Nijerya'ya göç etmeleri ile tanımıştır. Umme Cilme'nin saltanatı (1085- 1097) sırasında İslam kuzey Nijerya'da hissedilmeye başlandı. İdris Aloomu'nun (1570- 1603) saltanatı sırasında İslam iyice yayılmıştır. İslam'ın Nijerya'da yayılmasında önemli rol oynayan isimler Ali Yaji(1349- 1385), Muhammed Rumfa(1462- 1499), al- Maghili(1492) ve Osman Dan Fodio'dur. XV. Yüzyıldan itibaren İslamiyet eyalet seçkinlerince kabul edilmişken, halk tarafından kabul edilmesi daha sonraki dönemlere rastlamaktadır.

Ayrıca İngiliz yönetiminin politik açılımından dolayı kendini uluslar arası ekonominin içinde bulan köylü, bu süreçte başarısız olup topraklarını kaybedince kentlere göç etmek zorunda kalır. Bu sayede de kentlerde İslamiyetle tanışırlar.

Güney Nijerya ise İslam'ı, ancak kuzey Nijerya'dan gelen tüccarlar ve XIX. Yüzyılda Sierra Leone ve Brezilya'dan gelen özgürlüğüne kavuşmuş Müslümanlar aracılığı ile tanır. Geçici olarak o bölgelere gelen Kuzey Nijeryalıların artık Güney bölgelerine yerleşmeleri ile birlikte İslam'a geçenlerin sayısında artış olur.⁷⁵

Sömürgeciliğin bu topraklarda tamamıyla hâkim olduğu dönemlerde sekülerizm tartışılan bir konu haline gelir. Zira batılı güçler sadece ülkeyi hâkimiyetleri altına almakla yetinmeyip insanların inançlarına da müdahale etmek niyetindeydi. Ancak o dönemlerde artık iyice yerleşmiş olan İslam kültürünü benimseyen insanlar, İslam'ın insanların hayatlarına yön verdiğini ve İslam'da sekülerizme yer olmadığı düşüncesiyle direnirler.⁷⁶ Günümüzdeki yaşayış biçimi o dönemlerdeki direnişin sonuç verdiğini kanıttır. Bundan sonraki başlıkta bu süreç hakkında bilgi verilecektir.

⁷⁴ Kani, a.g.e., s. 37- 8.

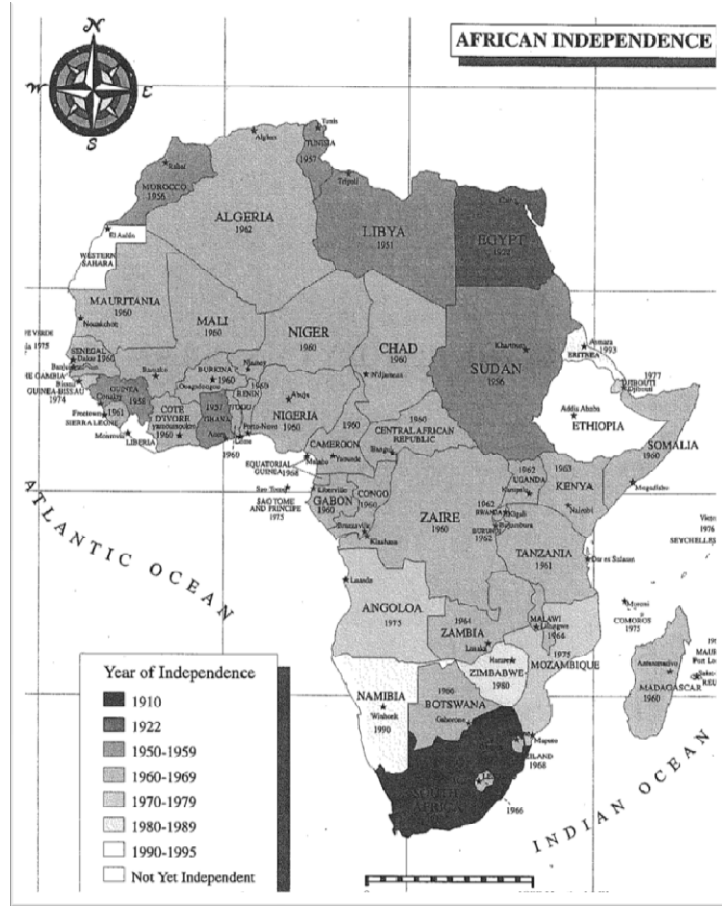
⁷⁵ Odekunle, a.g.t., s. 42- 4.

⁷⁶ Peter B. Clarke, *West Africa and Islam: A Study Of Religious Development From The 8th To The 20th Century*, Edward Arnold, London, 1982, s. 249- 50.

4. Sömürgecilik ve Hıristiyanlığın Etkileri

Üçüncü dünya⁷⁷ olarak tabir edilen bölgelerde ahlaki ve manevi değerler Avrupa'ya oranla oldukça ileri seviyede idi. Avrupa'yı üstün kılan ve üçüncü dünya insanının kendisine boyun eğmesini sağlamasını kolaylaştıran tek şey madde bilimlerinde oldukça ileri durumda olmalarıdır. Savaş teknolojisi ve denizcilikte önemli mesafeler kat etmiş olmaları onlara askeri zaferler getirmekteydi.⁷⁸

Batı “gelişmiş” olduğundan kendisi gibi olmayanlara yardım etmek, gelişmelerini sağlamak ve varsa ülkelerindeki kaosa son vermek için bir “fedakârlık” yapıp oraları sömürür. İyi sömürgeci tabiri bunun için mi kullanılmaktadır bilemiyoruz. Ancak şunu söyleyebiliriz ki iyi sömürgeci ya da kötü sömürgeci diye bir şey yoktur, sadece sömürgeciler vardır.

⁷⁷ Üçüncü dünya kavramı tartışmalı bir kavramdır. Ortadoğu, Uzakdoğu, az gelişmiş, gelişmekte toplumlar kavramları gibi bu kavram da Batı tarafından ötekiye isim olarak verilen kavramlardır. Bkz. Paul Harrison, 3. *Dünyanın Batılılaştırılması*, çev. Cevdet Cerit, Pınar Yay., İstanbul, 1990, s. 9.

⁷⁸ Harrison, a.e., s. 21.

Pek çok Afrika ülkesi bu sömürgeciler sayesinde günümüzde dahi hala kendilerine gelebilmiş değildir. Her ne kadar bu süreç artık tarihte kaldı gibi gözükse de bunun etkileri hala hissedilmektedir. Hem sömürgeleştirme hem de bağımsızlığını ilan etme süreçlerinde yüz binlerce insan katledilmiştir.

Sömürgeleştirme süreci şu şekilde gerçekleşmektedir: Önce keşifler yapılır, ardından ülkeyi işgal etmek için bahaneler- kaos, fakirlik gibi- beklenir. Ülke işgal edildikten sonra ise topraklara el konulur. Verimli bölgelere kendileri yerleşirler ve ekonomik durumu kötü olan halk karın tokluğuna çalıştırılır. Makineleşme ile birlikte bu işgücünü pahalı bulmaya başlarlar ve yerli halk bu işten de mahrum bırakılır. Bundan sonra ise kendi ülkelerinin zenginlikleri başkaları tarafından sömürüldüğü için açlıklarla gündeme gelmeye başlarlar. Avrupalılar, ekonomik açıdan mahvettikleri insanların topraklarını bir dilim ekmek fiyatına onlardan satın alarak kendini dünyaya masum göstermeye çalışır. Dünyadaki önemli yer altı kaynaklarının çıktığı bu topraklardaki insanların 3. dünya insanı olarak tabir edilecek kadar fakirleşmeleri gerçekten de çok düşündürücüdür.

Sömürülen bölgelerde halkın tarihi öğrenmesine engel olmak çok önemli bir kuraldır. İnsanlar kendi dillerini konuşma özgürlüğünden dahi mahrum bırakılır. Avrupa'da ulusal talepler dil birliğine dayandığı için bu sömürülenler durumu konuşmak için bile olsa Avrupa dillerini öğrenmek zorunda bırakılırlar. Zaten bir süre sonra yerli halkın dili yabancı dil statüsünde görülmeye başlanır.

Sömürge dönemlerinde bu bölgelerde İslamiyet ve yerel dinler vardı. Ancak sömürge dönemlerinden sonra Hristiyanlık da bu bölgelere yerleşme fırsatı bulacaktır. Batılı ülkeler kendi ülkelerinde laiklik ve sekülerizmi tartışırken istemedikleri dinlerini de buraya bırakmaya karar verecek ve insanlara dinî savaş açacaklardır. Maddi durumlarla gelen egemenlik onlara yetmeyecek ve manevi savaşa gireceklerdir. İnsanların inançlarına müdahale edilecek, Hristiyanlığı zorla dikte etmeye çalışacaklardır.

Sömürülen ülkelere yapılan tek kötülük bu da değildir. Kendi ülkelerinde fazlalık olarak gördükleri nüfus, Fransa ve İspanya'nın en fakir köylüleri de buraya sürülecektir. Sürgüne gönderilenlerin büyük bir kısmı hastalıktan kırılır. Ancak

ülkelerinde fazlalık olan bu insanların ölümü onlar için hiçbir anlam ifade etmeyecektir.⁷⁹

Kıtayı istila ettikten sonra kıtanın büyük servetlerini gemilerle batıya aktaran sömürgeci güçler, Afrikalıları Amerika kıtasına esir olarak göndermiş ve çeşitli işkencelere maruz kalmalarına sebep olmuştur.⁸⁰

Sömürgeciliğin de etkisi ile rahatça yayılan Hıristiyanlıkla birlikte Nijerya'da Müslümanların hayatları daha da zorlaşır. 1861'de İngiliz sömürgesi haline gelen Lagos'ta 1882'den itibaren batı eğitimi veren okullar yaptırılır. Hıristiyan Okulu olan bu okulların büyük bir çekiciği vardı çünkü bu okullardan sonra daha kolay meslek sahibi olunmaktaydı. Buna rağmen pek çok Müslüman aile inançlarına zarar vereceği düşüncesiyle çocuklarını bu okullara göndermediler. 1896 yılında ise İngilizler tarafından bu sefer müfredatında Batı ve İslam etkisi görülen okullar kurdular. Ancak Müslümanlar yine onlara inanmaz ve çocuklarını kendi çabaları ile kurdukları okullara gönderirler.

Bundan sonraki dönemlerde ise günümüzde hala faaliyet göstermekte olan Müslüman toplulukların kurulduğunu görüyoruz. Bunlardan Ahmedî cemaati 1. Dünya savaşı sırasında propagandalarına başlamıştır. 1923'te kurulan Ansar Deen topluluğunun ise Nijerya'nın bağımsızlığını kazandığı 1960'lara gelindiğinde 50 bin üyesi vardı. 1953 yılında kurulan MSSN ise günümüzde en aktif olarak faaliyetlerine devam eden topluluklardan biridir.

Bu toplulukların kurulmasında Hıristiyanların faaliyetleri önemli rol oynamıştır. Müslümanlara neredeyse yaşam hakkı tanınmıyordu. Hıristiyanların eğitim imkânlarından faydalanırken Müslümanların eğitim kurumlarına alınmadıkları dönemlerden bahsedilmektedir. Bu dönemlerde Müslüman nüfusa yapılan baskılar İslam'ın daha da yayılmasıyla sonuçlandı. Hem sömürge hem de bağımsızlık dönemlerinde Paganların arasında ciddi bir şekilde İslam'a geçişler oldu. Nijerya'nın kuzey bölgelerinde İslam hızla yayılmaya devam etti. 1920 yılında nüfusun yarısının Müslüman olduğu Bauchi Emirliğinde 1952 yılına gelindiğinde bu rakam yüzde yetmiş

⁷⁹ Jean Paul Sartre, *Hepimiz Katiliz: Sömürgecilik Bir Sistemdir*, çev. Süheyla N. Kaya, Belge Yayınları, İstanbul, 1995, s. 16- 25.

⁸⁰ İmadüddin Halil, *Afrika Dramı: Sömürgecilik, Misyonerlik ve Siyonizm*, çev. Mehmet Keskin, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985, s. 15.

beşe çıkmıştır. İlorin'deyse 1931 yılında yüzde 43 olan Müslüman nüfusu 1952'ye gelindiğinde yüzde 63'e yükselmiştir. Günümüzde Nijerya'daki dinlerin mensuplarının sayısında farklı rakamlar verilmektedir. Ancak Müslümanların yüzde 50, Hıristiyanların yüzde 40, geleneksel din mensuplarının ise nüfusun yüzde 10'nuna tekabül ettikleri kabul edilmektedir. Güney bölgesindeki Yorubaların yüzde 50'sinin Müslüman olduğu belirtilirken Kuzey bölgesindeki Hausaların yüzde 99,9'unun Müslüman olduğu belirtilmektedir.⁸¹

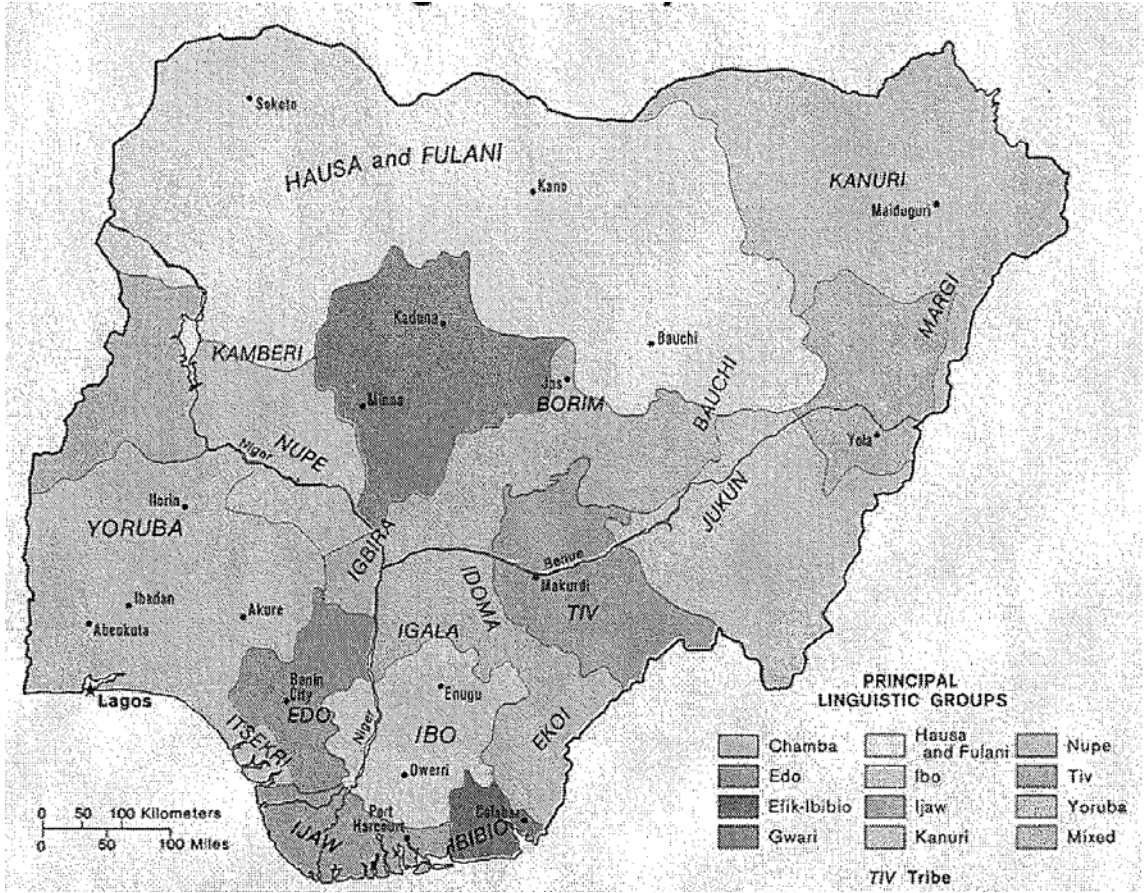
B- NİJERYA'DA ETNİK KİMLİKLER

1. Etnik Kimliklere Genel Bir Bakış

Nijerya'da da birçok Afrika ülkesinde olduğu gibi farklı etnik kimlikler bir arada yaşamaktadır. Birlikte yaşamının getirdiği bir benzeşme söz konusuysa da bunlar arasında kültür, din, dil farkı da vardır. Nijerya'da 250'den fazla etnik grup vardır. Ülkenin her tarafına yayılmış olsalar da bazı etnik gruplar belli bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Buna göre ayırarak olursak etnik gruplar arasında en fazla nüfusa sahip olan Hausa, Igbo ve Yorubalar belli bölgelerde yoğun olarak bulunmaktadır. Kuzey bölgede Hausa ve Fulaniler çoğunluktadır. Güneybatıda Yorubalar ağırlıktayken Güneydoğuda Igbolar ağırlıktadır. Bunlar ülke nüfusunun çoğunluğunu oluştururken başka azınlık gruplar da vardır.⁸² Birbirinden farklı olan bu etnik gruplar birlikte yaşamaları sonucunda birbirlerinden etkilemişlerdir ancak her biri kendine has özellikleri gene de koruyabilmiştir.

⁸¹ Odekunle, a.g.t., s. 44-6.

⁸² Mohammad Z. Yakan, *Almanac of Africa: Peoples and Nations*, Transaction Publishers, New Brunswick(U.S.A.) ve London, 1999, s. 89.

Bu etnik kimliklerinin isimleri aynı zamanda konuştıkları dilin adı olabilmektedir. Nijerya’da konuşulan diller Niger- Congo dil (aile) grubundandır. Bu grup kendi içerisinde farklı kollara ayrılmıştır. 250’den fazla etnik grubu barındıran Nijerya’da konuşulan dillerin farklı kollardan olması şaşırtıcı değildir.⁸³ Resmi dili İngilizce olan Nijerya’da yerel diller de yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu diller arasında Fulani, Hausa, Ibo ve Yoruba ilk sıraları almaktadır.⁸⁴ Şimdi Hausa, Igbo ve Yorubalardan bahsetmeye çalışacağız.

Afnu, Arza, al- Hausin vb. isimlerle anılsalar da genelde Hausa olarak bilinen etnik grup Nijerya’da en fazla nüfusu olan etnik gruptur. Hausalar sadece Nijerya’da değil Afrika kıtasının en yoğun nüfuslu etnik grubu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Nijerde nüfusun yüzde 56’sı Hausa’dır. Nijerya’da yoğunlukla Plateau, Sokoto, Kaduna, Bauchi ve Kano şehirlerinde bulunsalar da diğer etnik gruplar gibi hemen hemen her şehre yayılmış durumdadır.

⁸³ Yakan, a.g.e., s. 12.

⁸⁴ Yakan, a.g.e., s. 22.

İçinde çok fazla Arapça kelime bulunan Hausa dili Afrika dil ailesinden Hemitic- Semitic'in Chadic grubundandır. Hausa dili aynı zamanda birkaç batı Afrika ülkesinin ikinci dili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hausaların tarihi üç bin yıl öncesine kadar geri götürülebilir. Onlar Songhai ve Kanem Borno arasına yerleşmişlerdi ve Hausa Diyar (Hausaland) olarak bilinmekteydi.⁸⁵

Hausaların inançlarına gelince, bu etnik kimlikten olanların neredeyse tamamının Müslüman olduğundan daha önce bahsetmiştik.

Nijerya'da yoğunlukta kullanılan dillerden biri de Ibodur(Igbo).⁸⁶ Bu isim aynı zamanda bu dili kullanan etnik grubun adıdır. Bunlar Nijerya'nın Güneydoğusunda bulunurlar. Bu bölge aynı zamanda ülkenin yer altı kaynaklarının yoğun olarak çıktığı bölgedir. Igbo dili Niger- Congo dil grubunun Kwa grubundandır. Igbolar 200'den fazla gruptan oluşmaktadırlar. Hausa, Fulani ve Yorubadan sonra en yoğun nüfusa sahiplerdir.

İngiliz sömürgesinden önce Igbolar belli bir otoritenin altında toplanmış değillerdi. Ancak bağımsızlıktan sonra birleşmeye başladılar. 1967- 70 arasında Odumegwu Ojukwu önderliğinde birleşip Nijerya'dan ayrılarak Biafra Cumhuriyetini kurmaya yeltendiler. Bu Biafra krizi 1,5 milyon Igbo'nun ölümüyle sonuçlandı.

Ataerkil bir toplum olan Igbo topluluğu çok eşli bir geleneğe sahip olsa da insanlar birden fazla evlilik yapmaktan kaçınmaktadır. Ev içi sorumluluklar tamamen anneye yüklenirken baba ailesini geçindirme göreviyle yükümlüdür. Dine karşı duyarlı bir tutum sergileyen Igbo topluluğunun büyük bir kısmının Hıristiyan olduklarını görmekteyiz. Onlar da ileride anlatacağımız Yorubalar gibi geleneksel inançlarını devam ettirmektedirler.⁸⁷

Batı Afrika'nın en kalabalık etnik gruplarından biri olan Yoruba topluluğu Nijerya'nın Güneybatısında bulunmaktadır. Göçler ve iş durumundan dolayı diğer etnik kimlikler gibi Yorubalar da Nijerya'nın her yerine dağılmışlardır. Ancak

⁸⁵ Yakan, a.g.e., s. 350- 1.

⁸⁶ Yakan, a.e., s. 22.

⁸⁷ Yakan, a.e., s. 366-8.

Nijerya'da en fazla göç alan bölgelerin de bu Yorubaların ağırlıkta buldukları bölgeler olduğu bir gerçektir.

Igbo kadınlarının aksine Yoruba kadınlarının ekonomik özgürlükleri vardır. Hausa ve Igbolarda olduğu gibi Yorubalarda da birden fazla kadınla evlenme geleneği vardır.

Yorubalar genelde Müslüman ya da Hıristiyan olsalar da geleneksel dine bağlılık da hala devam etmektedir. Yorubaların dinî yapısı aşağıda daha detaylı olarak verilecektir.⁸⁸

2. Yoruba Toplumu ve Din

Nijerya'nın güneybatısında bulunan Yorubaların İngilizlerin sömürmesine ilk maruz kalanlar olduklarından bahsetmiştik. O dönemlerde Yorubalar İslam ve Geleneksel Dinlere mensuplardı. Bundan sonra Hıristiyanlıkla da tanışacak olan Yorubaların arasında en çok mensubu bulunan iki din Hıristiyanlık ve İslam olarak karşımıza çıkacaktır. Şimdi önce hayatlarında dinin ve ibadetin çok önemli yerinin bulunduğu Yoruba toplumuna⁸⁹, ardından Yorubaların geleneksel dine yükledikleri anlamlara bakalım.

Yoruba toplumu kendi içerisinde birkaç alt etnik gruba ayrılmaktadır. Bunlar; Oyo, Egba, Ekiti, Yewa, İjebu, Ondo, Akoko ve İkale'dir. Bunların dışında daha başka alt etniklere ayrılrsa da bunları birleştiren bir unsur vardır, o da farklı aksanlara rağmen konuşulan ortak *Yoruba* dilidir. Nijerya'da her şehrin kendi başkenti olduğundan bahsetmiştik. Yorubaların bulunduğu güney bölgesinde ortak başkent Ife'dir. Yoruba toplumunun kurucusu olarak kabul edilen Oduduwa'nın ilk yerleştiği bölge burası olduğundan Ife ortak başkent olarak kabul edilmiştir ki bu da Yoruba toplumunu bir arada tutan ikinci unsur olarak karşımıza çıkar.

Üçüncü unsur, Yoruba kültürü genelde kentseldir. Yorubaların büyük çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır. Bu yüksek kentleşme oranı Yorubaların hayatlarının her alanına sirayet etmiştir ancak köylerle bağlantıları da tamamen kopmuş değildir. Dördüncü unsur ise Yoruba şehirleri arasında bulunan farklı politik sisteme rağmen yine

⁸⁸ Yakan, a.e., s. 704- 6.

⁸⁹ E. Bolaji idowu, *Olodumare: God in Yoruba Belief (revised and enlarged)*, Longman Nigeria, Lagos, 1996, s. 109.

de bir noktada buluşabilmelerini sağlayan yerel Kraliyet sistemidir. Her şehrin başında Oba ya da Baale bulunmaktadır. Şehirlerde seçimle başa gelen eyalet reislerine(vali) rağmen bunlar da içişlerde etkin olmaktadır.

Beşinci unsur ise her şehrin kendine uygun bir geleneksel dini barındırmasıdır. Farklı şehirlerde farklı Orişalar(küçük tanrı) bulunmaktadır. Örneğin Oyo İmparatorluğunda Orişa Şango'ya tapılmaktadır. Ancak kişi bazı durumlarda başka Orişalara tapabilmektedir. Yoruba toplumunda en çok tapınılan ise Orişa Ifa'dır. Onun geçmişi, bugünü ve geleceği bilen tek Orişa olarak kabul edildiğini bilmemiz bunun nedenini anlamamız için yeterli olacağı kanaatindeyiz. Orişa Ifa insanların yiyip içtiklerine kadar hayatlarının her anını etkilemektedir, O'nun dediğinin dışında bir gerçek yoktur.

Ancak şunu söylemekte fayda var ki her ne kadar farklı Orişa'lara tapınılsa da bunların hepsi temelde aynı kapıya çıkmaktadır. Aslında Yoruba toplumunda tek bir tanrı anlayışı vardır. Bu da Olorun ya da Eledumare (Olodumare) olarak ifade edilir. İnsanlar Eledumare ile direk ilişki kuramayacakları için Orişa'lara başvurmak zorunda kalıyorlar. Yoruba inancına göre Olodumare bir insan yaratmak ister ve Obatala'ya çamurdan insan şeklinde bir heykel yaptırır. Olodumare bu heykele üfleterek hayat verir. Ve insanda bu nefes bulunduğu sürece yaşamaya devam eder.⁹⁰

Hayal gibi gözükse de Olodumare sahip olduğu tüm sıfatlarla gerçekten güçlü bir Tanrı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten Yorubaların ona Olodumare demeleri onun dünyada ve ahirette eşi benzeri olmadığını göstermek içindir.

Olodumare yaratıcıdır. Orişa'lara güç veren ve farklı görevler veren de O'dur. O, istemezse hiçbir şey varlığa gelmez. Yaratıcı kabiliyetinden dolayı O'na yaratıcı anlamında Eledaa denir. O hayat verici olduğu gibi hayatın da kaynağıdır. Bu yüzden de O'na hayat sahibi denmektedir. O sadece yaratıcı değildir. O aynı zamanda kraldır.⁹¹ Kendisinden daha güçlü kimsenin olmadığı yüce bir varlıktır. Yorubaların inancına göre Olodumare dünyada da ahirette de en güçlü olandır. O her şeyi yapabilme gücüne

⁹⁰ T.G.O. Gbadamosi, *The Growth of Islam Among The Yoruba: 1841- 1908*, Longman, Ibadan, 1978, s. 1-3; Odekunle, a.g.t., s. 50-3.

⁹¹ Yoruba toplumunda hala devam etmekte olan Kraliyet sisteminden dolayı Kral ifadesi gücü ifade eder. Bu kavram Müslüman Yoruba'lar tarafından da kullanılmaktadır. Onlar, Oba Ajoke Aye, Oba Asake Orun derler yani dünyada herkese eşit şekilde davranan, seven ve ahirette seçtiği, bunu hak eden kullarına lütufta bulunan Kral, Allah, Yüce Allah.

sahiptir; O, gerçekleşen her şeye bu imkânı tanıyandır. Gerçekleşen her şey O izin verdiği için ve O izin verdiği zaman gerçekleşir, O izin vermediği zaman bir şeyin meydana gelmesi imkânsızlaşır.

Olodumare her şeyi en iyi şekilde görüp, bilir. Orişa'lar yanılabilir ama Olodumare asla yanılmaz. İnsanlar mükemmellikte onun yanına bile yaklaşamazlar. O, sonsuz bilgisinden Orişa'lara ve insanlara bahşetmiştir. Olodumare her şeyi bildiğinden hiçbir şey O'ndan saklı kalmaz. O her şeyi gördüğü için her şeyi bilir.

Olodumare hâkimdir. İnsanoğlunun kaderini kontrol eder. O insan kaderinin tek yazıcısıdır. İnsanoğlunun hayatı O'nun kontrolü altındadır. O, istediği ve izin verdiği için insanlar yaşamlarına devam edebilmektedirler. O hâkim olduğu için sonunda adaletle davranacak ve herkes hak ettiği karşılığı alacaktır. İnsanların karakterine göre dünyada herkes için yargılama başlamıştır. Orişa'ların işlenen her hata ve çiğnenen her tabu için insanları cezalandırdıklarına inanılmaktadır ancak insanın ahlakını yargılayan Olodumare'dir.

Yorubaların kutsal anlayışında öne çıkan en önemli şey ölümsüzlüktür. Bunun ibadet eden kişiler için cesaretlendirici ve güven verici bir faktör olduğu kabul edilir. Bütün değişikliklere rağmen değişmeden kalan bir Tanrı inancı insanlar için önem taşımaktadır. Buna göre Olodumare'nin ölümsüz ve görülemez olduğuna inanılır. Görünmezlik özelliği olan bu Olodumare aynı zamanda Kutsaldır ve her şeyden Yüce'dir. Ezeli ve Ebedi olan Olodumare yarattığı kullarının isteklerine karşılık vermek için ne zaman hazırdır.

Varlıkta olan her şey bu varlıklarını O'na borçludurlar. O, her şey hakkında ilk karar veren olduğu gibi nasıl neticeleneceğine de yine O karar verir.⁹²

a. Yoruba Toplumu ve İslam

Yoruba toplumunun İslam'la hangi tarihte tanıştığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Yorubaların İslamiyet'i Borno İmparatorluğunun İslamiyeti kabul ettiği dönemlerde tanıdıklarına dair bilgiler var ki bu XI. yüzyıla tekabül etmektedir. XVII. yüzyılda tanıdıklarını ancak yayılması ve etkili olmasının XIX. yüzyılı bulduğu da iddia edilmiştir. İslam'ın 1780 yılında 1. Adele(Oba Adele) döneminde(1775-1780,

⁹² İdowu, a.g.e., s.35- 47.

1832-40) duyulduğu ve Adele'nin tahtını kaybetme pahasına mahkemede İslam hukukunun uygulanmasına izin verdiği belirtilmektedir. Gerçekten de düşünülen olur ve Oba Adele İngilizler tarafından tahttan indirilir ancak daha sonra geri dönmesine izin verilecektir. Geri döndükten sonra mahkemesinde İslam anlayışı iyice gelişir ve Müslümanların sevgisini toplar.

Lagos'u takiben İseyin de İslam'ı tanıdı. Lagos'un İslam'la tanışması dönemlerinde İseyin'de bir Müslüman topluluğun kurulduğu bilinmektedir. Afrika kıtasının en büyük merkezi olan Oyo ise Lagos ve İseyin'e oranla İslam'ı daha geç tanımıştır. Genel olarak Yoruba toplumunda İslam'ın yoğun bir şekilde hissedilmesi 1892- 1908 yıllarına denk gelmektedir.⁹³

XIX. yüzyılda Yoruba toplumunda İslam'ın hızlı yayılışı doğu bölgelerinde olmuştur. Bu da savaşlarda esir olarak alınan insanların hürriyetlerini kazanmaları ve memleketlerine Müslüman olarak dönmelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca savaş sırasında kapatılan ticaret yollarının açılması ile Müslümanların rahatça hareket etmeye başlamaları da bu süreci hızlandırmıştır. Bu durum Ife, Oshogbo, Ede, Iwo, Ogbomoso'nin İslamlaşmasında etkili olmuştur. Bu dönemde insanların kafası karışmıştır çünkü savaşların sebebi olarak Müslümanlar gösterilmeye çalışılıyordu, buna rağmen İslam'a geçişler durdurulamaz. İlorin⁹⁴ ise bu dönemdeki kilit yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ibadan ve Abeokuta gibi merkezlerin kurulması da İslam'ın yayılma sürecini hızlandıran faktörlerden biridir. Savaşlardan sonra Abeokuta'ya gelip yerleşen insanların arasında çok denilecek miktarda Müslüman vardı. Bunlar yerleşip kendi aralarda bir Sunmonu Olasokun başkanlığında Müslüman bir topluluk bile oluşturdular. Zamanla sayıları artan bu insanlar civarlara bile yayıldılar. İbadetlerin daha rahat bir şekilde yapılabilmesi için Owu'da 1848'de iki veya daha fazla cami bulunmaktaydı. Ibadan ve Oyo'da her şey o kadar kolay olmamıştır. Savaşın etkisi ve önyargılardan dolayı insanlar ibadetlerini bireysel olarak ve gizli bir şekilde yerine getirmek

⁹³ Odekunle, a.g.t., s. 54-5.

⁹⁴ İlorin günümüzde Yorubalar arasında, "Cehennemden uzak ve Cennete yakın bir diyar" olarak tabir edilmektedir. Bunun sebebi ise Ilorin şehrinin İslam'ı diğer şehirlere oranla daha iyi bir şekilde içselleştirmiş olmasıdır. XIX. yüzyılda Fulani'lerin boyunduruğu altında bulunan Ilorin'in hem Müslümanlaşması hem de Yoruba'ya katılması zorlu bir süreçten sonra olmuştur. O dönemde yaşanan savaşların suçunun Müslümanlara atılması da bu yüzden olabilir.

durumunda kalıyordu. İlk cami teşebbüsleri hüsrarla sona erince ibadetler bir süre daha gizli bir şekilde devam ettirildi. Ancak güçlü isimlerin İslam'ı kabulü ile Müslümanlar güce kavuşmuş ve toplu ibadet etme imkânını bulabilmişlerdir.

Ekiti şehrinin Müslümanlaşması sürecinde diğer şehirlere oranla daha fazla gayret sarf etmek gerekecektir. Ekiti ve İlorin arasında uzun süren savaşımlardan sonra iki taraf da karşılıklı esirler alır. İlorin'de esir olan Ekitililer burada İslam'la tanışır ve çoğu Müslüman olur. Ancak Ekiti'nin İlorin'e karşı duyduğu öfke ve kızgınlıktan dolayı İslam buraya kolay giremeyecektir. Eski esirlerin özgürlüklerini kazanıp Ekiti'ye Müslüman olarak dönmeleri aradaki buzların hemen erimesine vesile olamasa da Ekiti'lilerin İslam'ı tanımalarına vesile olurlar.

Tüm Yoruba şehirleri arasında İslam'ı en geç tanıyan İjebu'lulardır. XIX. Yüzyılın sonlarında burada çok az sayıda Müslüman vardı. O zamanlar İjebu'da bulunan Hausa köleler oradaki tek Müslüman nüfusu oluşturuyorlardı. Bayramların dışında dinî vazifeleri yerine getirmelerine müsaade ediliyordu. İjebu geleneksel inançlara çok bağlı ve içine kapalı bir toplumdur. Geç İslamlaşma da bundan dolayı olmuş olmalıdır. Burada ilginç bir söylem dikkatimizi çekmiştir. Buna göre şehirde doğan çocukların geleceğini öğrenmek Orişa İfa'ya götüren aileler şaşkıncu bir mesaj alırlar. Orişa İfa bazı insanlara çocuklarının kaderinde Müslüman olduğunu, ailelerinin de bu doğrultuda yaşamalarını söyler. Bundan sonra şehirdeki tutuculuk yerini değişime bırakır ve insanlar bir şekilde İslam dinine katılmaya başlarlar. İjebu'nun ileri gelenlerinin de İslamiyet'i kabul etmesi ile insanlar bu dinden daha çok etkilenmeye başlarlar. İjebu'nun Müslümanlaşmasındaki diğer önemli bir faktör ise adeta misyonerlik çalışmalarında bulunan İlorin Müslümanlarından Kokewukobere⁹⁵ lakaplı şahsın İjebu'da da vaazlarda bulunmuş olmasıdır. Pek çok Yoruba şehrini dolaşan Kokewukobere insanların İslam'ı tanımalarına vesile olmuştur.⁹⁶

Epe'nin durumu diğer merkezlerinkinden tamamen farklıydı. O döneme kadar Epe, İjebu'lu çiftçi ve balıkçıların yerleştikleri küçük bir merkez idi. İngiliz hükümeti tarafından Lagos'tan sürülen Kosoko ve yanındakiler -ki bunlar 1500 kişi idi- Epe'ye yerleşir. Bunların çoğu Müslüman'dı ve buldukları yerde istedikleri gibi

⁹⁵ İnsanların İslam'ı bilmedikleri ve bunun için de soru sormadıklarını vurgulamasından dolayı bu lakabı almıştır. 'Hem Kur'an'ı bilmiyor hem de soru sormuyor' anlamına gelmektedir.

⁹⁶ Odekunle, a.g.t., s. 57- 9.

yaşamalarına kimse karışmıyordu. Aralarından bir lider seçen bu insanlar camiler inşa edip ibadetlerini rahatça yerine getiriyorlardı. Bu süreçte de yerli halkı etkilemiş ve İslam'ın orda yayılmasına vesile olmuş oluyorlardı.⁹⁷

XIX. yüzyıla gelindiğinde özellikle Lagos'ta İslam İngiliz yönetimi tarafından desteklenen Hıristiyan'lıkla rekabet etme durumunda kalır. Ancak bu dönemlere gelene kadar Müslümanlar hem sayı hem de güç bakımından ileri seviyeye gelmişlerdir. İslam'ın hızla yayıldığı bölgeler Hıristiyan misyonerler tarafından ziyaret edilmekteydi. Townsend ve Bowen gibi dinlerini yaymak için çalışan insanlar çok zorlanacaklardır çünkü İslam'ın bu toplumlarda sağlam bir yer edindiğini görecektir. 1856'da İseyin'de misyonerlik için bir merkez kurmak isteyen Hıristiyanlar hem çok az ilgi gördüler hem de kendilerinin “çok sinirliler” diye tabir edecekleri Müslümanları karşılarında buldular. Tepkilerden dolayı İseyin'de 1874'e kadar hiçbir misyonerlik faaliyeti gerçekleştirilemeyecektir.

Iwo'da durum biraz daha farklıdır. Çok iyi bir şekilde karşılanan misyonerlerden Hıristiyan bir öğretmen talebinde bile bulunulmuştur. Bu talep dikkate alınır ve o doğrultuda hareket edilir. Öğretmenle gidildiğinde de iyi bir şekilde karşılanan misyonerler Iwo'nun ileri gelenleri tarafından yapılan toplantı sonucunda okulun akıbetinin belli olmasını beklerler. Ancak beklenenin aksine bir sonuç çıkar ve Iwo'da Hıristiyan okulunun kurulmaması sonucu çıkar. Bunun sebebi ise Iwo'nun ileri gelenlerinin Müslüman olmasına bağlanmıştır. Nihayetinde son karar onların olmaktadır.⁹⁸

Yoruba bölgesinin yüzde 50'sinin Müslüman olduğunu belirtmiştik. Bu Müslümanlar Hıristiyanların etkisinden korktukları ve çocuklarının esen Hıristiyanlık rüzgârına kapılmalarını önlemek için aktif bir şekilde çalışmaktadır. Lagos şehri bundan sonra İslamî hareketler noktasında çok önemli bir önder vazifesi görevini üstlenecektir. Gerek Nijerya'nın bağımsızlığından önce gerekse bağımsızlığından sonra kurulan topluluklar İslam'ın yayılması için çalışan ve hali hazırdaki Müslümanların faydalanabilecekleri kuruluşlar oldular. Ancak diğer şehirler de bu hareketlere destek vererek hem gelişmesini he de daha çok kişiye ulaşmasını sağladılar.

⁹⁷ Gbadamosi, a.g.e., s. 22- 8.

⁹⁸ Gbadamosi, a.g.e., s. 125-6.

b. Yoruba Toplumu ve Hıristiyanlık

Sömürge devletlerinin etkisi ile Nijerya’da rahat bir dönem yaşayan Hıristiyanlık farklı şekillerde insanların hayatına girmiştir. Rahat bir dönem yaşamadan kastımız İslam gibi bu bölgelerde yayılırken tepki almamış olmasıdır. İslamlaşma sürecinde ATR müntesiplerinin bambaşka bir inanç sistemi getiren İslam’ı kabul etmeleri çok kolay olmamıştır. Ancak Hıristiyanlıkta biraz mecburiyet olmuştur. İnsanların bu konuda ne istedikleri Batılı güçlerin umurunda değildi. Bununla beraber halk dinlerini kaybetmemek için çaba harcamıştır.

Hıristiyanlığın yayılma politikalarından en meşhuru olan okul kurma politikası Nijerya’da da uygulanmış bir taktiktir. Hıristiyanlığın inanç esaslarını insanlara zorla benimsetmenin adı eğitimdi. Daha önce de vurguladığımız gibi bu dönemler batıda sekülerizmin benimsendiği dönemlerdir. Batılı güçler ülkelerinde fazlalık olarak gördükleri insanları Afrika’ya sürdükleri gibi kendi ülkelerinde itibarı kalmayan(insanların kilise kurumuna itibarları kalmamıştı) dinlerini de Afrika’ya sürmüşlerdir. Hıristiyan okuluna karşı direnen Müslümanlara rağmen bu okullar zamanla gelişim gösterdi. Bu okullara katılanların ileride en azından iş bulma konusunda ayrıcalık sahibi olacaklarını belirtmemize gerek olmadığı kanaatindeyiz.

Bu dönemlerde Hıristiyanlığın yayılmasına katkı sağlayan bu okulların pek çoğu hala faaliyet göstermektedir. Onlar genelde kız öğrencilere iyi eğitim sundukları iddiasını taşırlar. Okulların isminden Hıristiyan okulu olduklarını anlamak zor değildir. Our Lady of Mount Camel, St. Peters Grammer School, St. Paul Primary school vs. Bu okullar ve Müslümanların kurdukları okullar bir dönem devlet okulları statüsüne alındı ancak daha sonra bu okullar bağlı oldukları dinî kuruluşlara iade edileceklerdir. Müslüman bölgelerde kurulan Hıristiyan okulların bu bölgelerdeki insanları etkiledikleri şeklindeki eleştiriler Türkiye gibi Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkelerde de tartışılmaktadır. Bazı ülkeler bu okul aracılığı ile dinlerini yaymaya çalıştıklarını anladıkları zaman, buna karşı okulu kapatmaya varabilen tedbir alma yoluna gitmektedir.⁹⁹

⁹⁹ Joseph Andrew Fowler, Christian Schools in Muslim Lands: A Survey By Representative Examples Of Christian schools in Turkey, The United Arab republic (Egypt), Pakistan, The Federation of Malaya, Indonesia, The Republic of Sudan And Northern Nigeria, Southern Methodist University, Master of Sacred Theology, 1963, s. 5.

Nijerya'daki Hıristiyanlık sadece köklü mezhepleriyle değil son dönemlerde kurulan Hıristiyan kiliseleri ile oldukça geniş bir yelpazede hizmet sunmaktadır. Katolik Kiliseleri yayılmacı zihniyetle hareket etmeyip ağırlığını korumaya devam etmektedir. Ancak RCCG gibi son dönem kiliseleri üye sayılarını artırmışlar ve ciddi çalışmalarıyla bütün insanların saygılarını kazanmışlardır. Şimdi RCCG gibi son dönemlerde kurulan Hıristiyan kiliseleri(gruplarından) bahsetmeye çalışacağız.

b.1. The Redeemed Christian Church of God

Nijerya'nın Ondo şehrinde 1909 yılında doğan Josiah Akindayomi her ne kadar putperestlerle dolu bir çevrede yetişti ise de O bunlardan üstün bir gücün varlığına her zaman inandı. 1927'de Church Missionary Society'de vaftiz edilir. 1931'de bir kiliseye katılır ve oradayken içinden bir ses ona "sen benim kulum olacaksın" der. Bu sese bir anlam veremediği için hiçbir şey yapmaz ancak bu süre zarfında yaptığı hiçbir işte başarılı olamaz. Durumu anladığında "Tanrım nereye gitmemi istersen oraya gideceğim," diyerek teslim olur. Bu dönemlerde aynı kiliseye gitmeye devam etmektedir ancak 1947'de bu kilisenin Tanrı'nın sözüne aykırı hareket ettiklerini fark etmeye başlar. Bundan sonra kendi oluşumunu başlatır. Böylece bu oluşum Lagos'ta kurulan oluşumlardan biri olarak tarihe geçer.

Okuma yazması olmayan Pa Akindayomi mucizevî bir şekilde bir kara tahtaya The Redeemed Christian Church of God ismini yazar. Bu isim onun kurduğu kilisenin adı olacaktır. Tanrı Pa Akindayomi ile farklı şekillerde iletişime geçmektedir. Ona kendisine iman edilmesi karşılığında kilisenin bütün ihtiyaçlarını karşılayacağını vaad eder. Gerçekten de her şey yolunda gitmeye başlamıştır. RCCG 1952'de resmen kurulmuş olur.

1970'lerde Tanrı Akindayomiye'ye o an kiliseye mensup olmayan, genç, eğitilmiş bir adamın kiliseye dâhil olacağını ve onun hizmetlerini devam ettireceğini müjdelemiştir. Bundan bir süre sonra 1973'te Pa Akindayomi kiliseye katılan genç öğretim görevlisinin Tanrı'nın bahsettiği kişi olduğunu hemen anlamıştır. Bu genç öğretim görevlisi şu an kilisenin öncülüğünü yapan Enoch Adejare Adebayo'den başkası değildir. Pa Akindayomi'nin Yoruba dilindeki vaazlarını İngilizceye çeviren bu genç adam 1975'te kiliseye papaz olur. Pa Akindayomi 71 yaşında vefat etmeden önce Pastor Adebayo'ye kiliseyle ilgili Tanrı'nın vaadini anlatır.

RCCG'nin Nijerya'da 2000 civarında merkezi(kilisesi) bulunmaktadır. Bu sayı ütöpik gibi görünebilir ancak biz bu rakamın gerçek olduğuna inanmaktayız.¹⁰⁰ Dünyanın belli merkezlerinde de faaliyet göstermektedirler.

Nijerya'da en bilindik faaliyetleri her ayın ilk Cuma günü yapmakta oldukları ve ortalama 500bin kişinin katıldığı Holy Ghost Service'tir.

Bu kilisenin başlıca inanç esasları şunlardır:

- Eski ve yeni ahitin tamamı Tanrı'nın buyruğudur.
- Görünen ve görünmeyen alemin yaratıcısı olan Tanrı Birdir.
- İsa(Jesus Christ) Tanrı'nın oğludur ve insanlığın günahlarını yok etmek için kendini feda etmiştir.
- Kutsal Ruh üçlemedeki son kişidir. O, Baba Tanrı ve oğul Tanrı ile aynı güce ve şerefe sahiptir.
- Dünyaya hastalık ve günah getiren bir şeytan vardır. O, inanların kötülüğünü istemektedir.
- Tanrı insanı topraktan yarattı, ona (burun deliğine) hayat nefesini üfleyerek can verdi.¹⁰¹

b.2. Jehovah's Witnesses (Watch Tower)

Charles Taze Russel(1852- 1916) tarafından kurulan bu topluluk Mesihî hareketlerdendir. Başlarda "Russelistler", "Ciddi Kutsal Kitap Araştırmacıları", "Milletlerarası Kutsal Kitap Öğrenme Cemiyeti" gibi isimlerle anılan bu topluluk en son Yehova Şahitleri (Jehovah's Witnesses) ismini almışlardır. Kurucusu olan Russel'in skandallarla dolu hayatını uzun uzadıya anlatmayacağız. Karısı onu evlatlıkları olan kız çocuğu ile ahlaksız ilişkisinden dolayı boşanmıştır. Russel'in aynı zamanda mahkemede yalancılığı tescil edilmiş bir şahsiyet olduğunu belirtmemiz yeterlidir.

¹⁰⁰ RCCG'nin çok hızlı bir şekilde yayıldığı bir gerçektir. Madden güçlü olduklarından kısa sürede kiliseler inşa edebilmektedirler. Disiplinli ve gayretli oldukları herkesçe malum olan RCCG'nin bu yönü başka kilise mensupları ve hatta Müslümanlarca takdir edilmektedir.

¹⁰¹ <http://rccg.org>, 17.02.2010.

Ciddi bir eğitim almayan Russel Kitab-ı Mukaddes topluluğu kurmayı başarmıştır. Kendini kurduğu bu topluluğun Pastör'ü ilan eder ancak daha sonra onun gerçek bir pastör olmadığı da ortaya çıkacaktır. 1879 yılında *Siyon Tarassut Kulesi* dergisini çıkaran Russel birkaç yıl sonra aynı isimde bir cemiyet kurar. Tarassut kulesi (watch tower) aynı zamanda bu topluluğun dergilerinin ve web sitesinin adıdır.

Russel'in vefatından sonra kurumun başına avukatları J.F. Rutherford getirilir. Yehova'nın sözcüsü olduğuna inanan Rutherford, Russelistler ismini atıp onun yerine Yehova Şahitleri isminin kullanır. Sürekli Russel'i aşmaya çalıştığını görmekteyiz. Ondan daha fazla eser verir ve o da öldüğünde yerine N.H. Knorr geçer. Gilead okulunun kurucusu olduğundan dolayı Knorr önemli bir şahsiyettir. Zira bu okul ileride de bahsedileceği gibi bu topluluğun yayılmasında çok etkin bir rol oynayacaktır.

Peki, Yehova şahitlerinin inanç esasları nelerdir? Bazı noktalarda Hıristiyanlardan ayrıldıklarını gördüğümüz Yehova Şahitleri Mukaddes Kitabın Tanrı'nın sözü olduğuna inanmaktadırlar. Kitaba her türlü insan sözünden daha fazla güvenilir. Bu hakikati bildiklerinden kendilerini bu kitabı herkese anlatmakla görevli olarak görmektedirler.

İsmi Yehova olan Tanrı tektir. Herkes için yazılmış bir alın yazısı olmadığından herkes yaptıklarından sorumlu tutulacaktır. İsa Mesih, Tanrı onun mucizevî olarak doğmasına izin verdiği için Tanrının oğludur. Şunu da net olarak belirtirler ki İsa Tanrı değildir. İlahi Krallık sayesinde yeryüzündeki bütün kötülükler yok edilecektir.

Aslî günah noktasında da kendilerine has bir yorum ortaya koymuşlardır. İnsanlar Âdem'in günahından dolayı ölmektedirler. Bu ölümle birlikte bu günah yok edilmiş olmaktadır. Cehennem diye bir yer olmadığını iddia etmektedirler.

Bütün dinlerde iddia edildiği gibi Yehova şahitleri de tek doğru dinin kendi dinleri olduğunu vurgulamışlardır. Diğer dinler sahtedir.

Yehova şahidi Yehova'nın askeridir. Bu yüzden askerliğe karşıdırlar, bayrağı da bir put olarak görmektedirler.¹⁰²

Amerika'da kurulan bu inanç sistemi W.R. Brown'un 1923 yılında Afrika'ya gitmesi ile o kıtada yayılma fırsatı bulmuştur. Bu bölgelerde idareyi elinde bulunduran,

¹⁰²Tümer- Küçük, s. 348- 50.

yeraltı ve yerüstü kaynakları istedikleri gibi yöneten batılı güçlerin izin vermesi ile bu kıtada çeşitli Hıristiyan topluluklar rahatça yayılma fırsatı bulabilmiştir. Yehova Şahitleri de bunlardan biridir.

Brown 1931 yılında Lagos'a gelir ve "Watch Tower Bible and Taract Society" isminde bir büro açar. Buradan faaliyetleri yürütür. İkinci Dünya Savaşı- Yehova Şahitlerinin askerliğe karşı olduklarını belirtmiştik- sırasında yasaklanan Yehova Şahitlerinin faaliyetlerine kısa süre sonra tekrar devam etmelerine izin verilecektir.

1943'te kurdukları Gilead okulunun ilk mezunları Yehova Şahitlerinin yayılmasında etkin rol oynayacaktır. Bu okulun misyonerlik okulu olduğunu gizlemeye çalışmazlar. Bunlar dünyanın farklı bölgelerine bu amaçla dağılacak ve çalışmalarının sonucunda çok sayıda üye kazanacaklardır. Bu mezunlar Lagos'ta da faaliyetlerde bulunmuşlardır. Sefalet içindeki Afrikalı gençlere burs vererek okullarında okutan Yehova Şahitleri bunun olumlu karşılığını almıştır. 1970 senesine gelindiğinde okullarından mezun olan gençler sayesinde neredeyse Afrika kıtasının tamamına yayılmış bulunuyorlardı.¹⁰³

Günümüzde de etkin bir şekilde faaliyetlerine devam etmektedirler. Üniversite öğrencileri arasında bu işe gönül vermiş çok genç vardır.

Onların Hıristiyanlardan ayrıldıkları bir nokta çiftler halinde ev ev gezip İncil okumaya çalışmalarıdır. Özellikleri Pazar günler kapı kapı dolaşmaktadırlar. Hangi dinden olursanız olun size dinlerini anlatmaya çalışırlar. Dinin kabul edilip edilmemesi onlar için önemli değil, aslolan her şeye rağmen vaazlarının dinlenmesidir. Size dinlerini anlatmaya çalışırlar ancak bunu istememeniz durumunda en azından size İncil'den bir şey okumayı teklif ederler. Bu yönüyle can sıkıcı bulunmaktadırlar, özellikle Müslümanlar bu tür insanları evlerine sokmamakta karardır. Buna rağmen onların çalmadıkları bir kapı da yoktur. Bir günde birden fazla Yehova Şahidinin insanların kapısını çaldığı da vakidir.

b.3. Daystar Christian Centre

¹⁰³ Hikmet Tanyu, *Yehova Şahitleri: Dinler Tarihi Bakımından Tenkidî Bir İnceleme*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 83- 7.

1995 yılında Sam Adeyemi ve karısı Nike Adeyemi'nin Tanrı'nın sesine kulak vermeleri sonucunda kurdukları bu kilisenin kuruluş sürecini Sam Adeyemi kilisenin resmi sitesinde anlatmıştır. Normalde de inançlı bir insan olan Sam Adeyemi bir şeylerin yolunda gitmediğini hissetmeye başlar ve bu durumun düzelmesi için oruç tutup dua etmeye başlar. Bir gün karısı ile Lekki Beach'te dua ederken Tanrı ona seslenir ve oruç ve duaya O haber verinceye kadar devam etmelerini söyler. Tanrı'nın dediğini yapar, on bir gün sonra Tanrı ona orucu bırakıp duaya devam etmesini söyler. Bundan sonra Tanrı onu bir sonraki aşamaya geçirir ve insanları irşad etmesini söyler. Bunu da radyo, televizyon, seminer vb. şekillerde yapacaktır. Daha sonra Tanrı ona bir kilise kurmasını emreder. Bundan sonraki süreç kolay olmayacaktır. Kilisenin kurulmasından önce kullandıkları mekânlar için para ödemeleri gerekmektedir. Ayrıca radyo programı için de para ödemeleri gerektiğinden zor durumda kalırlar. Her şey imkânsız görünürken Tanrı'nın yardımıyla bir kilise kurup bugünkü şekilde faaliyete başlarlar.

Alışla gelen Hıristiyan mezheplerinin aksine bu adeta bir aile kuruluşu gibidir. Ancak bu, Nijerya'nın yabancı olduğu bir olgu değildir. Son dönemlerde kurulan Hıristiyan kiliseleri bir aile şirketi görünümündedir. Bu yüzden ki kiliseyi tanıtan billboardlarda aile fotoğrafları karşımıza çıkabilmektedir. Özellikle eşlerin bu tür kuruluşlarda etkin rol oynamaları dikkat çekicidir. Bu durum başlı başına bir araştırma konusu olacak kadar çokça karşımıza çıkmaktadır.

Tanrı'nın birliğine inanan Daystar, İsa'yı(Jesus) Tanrı'nın oğlu olarak görmektedir. Ebedi hayatta güzelliğe ulaşmanın tek yolu İsa'ya iman etmekten geçer. İncil Tanrı'nın mükemmel sözü olduğu için korunmalıdır. Ölümler tekrar diriltilecektir, Mesih İsa(Jesus Christ) tekrar gelecektir, inançlarına sahiptirler.

Daystar Christian Centre ailenin her bireyi için çalışmaktadır. Küçük Kilise (Junior Church) faaliyetleri ile küçük yaştakilere daha iyi din hizmeti sunmaya çalışıyorlar. Bu kuruluşun en önemli amaçlarından biri iyi nesil yetiştirmektir. Onlar Tanrı'nın kendilerine rol modeller yetiştirme görevi verdiğini düşünüyorlar. Yöneticilik ve yöneticiler yetiştirmeye önem veriyorlar çünkü bu yetiştirdikleri yöneticiler ileride ülkenin iyiliği, gelişmesi için çalışacaklardır. Bu yüzden Küçük Kilise de onlar için önem taşımaktadır.

Kilise, üyelerine sağladığı maddi manevi destekle adeta bir sosyal kuruluş hizmeti yapmaktadır. Bireyin kendini zayıf hissettiği bir anda bir mesajla dua talebinde bulunur, Kilise yönetimi de bunun için gerekenleri yapmaktan sakınmaz. Özellikle iş konusunda ciddi vaadleri olması ilginçtir¹⁰⁴. Belki de bunun sebebi 1960'ta bağımsızlığını kazanan Nijerya'nın ekonomik anlamda çok fazla gelişme kaydedememesi ve insanların maddi sıkıntılar çekmeleridir. Daystar bu yönüyle insanlara ahiretin yanında dünyada da iyiliği vaad etmektedir. Her zaman bu tür kuruluşlara geçişin maddi sebeplere bağlı olduğunu söyleyemesek de ekonomik özgürlük imkânının sağlanmasının bu kuruluşlara geçişte etkili olduğu herkesçe bilinen bir gerçekliktir.

Nijerya kiliselerinde öne çıktığını gördüğümüz bir başka şey de mucizenin vaad edilmesidir. Kiliselerde anlatılan mucizevî hikâyeler insanları etkileyebilmektedir. Dindar Hıristiyanların ve özellikle kilisede üst düzeyde bulunan insanların hemen hemen hepsinin hayatında anlatacağı mucizevi şeyler olmuştur.

c. Günümüz Yoruba Toplumu ve Din

Günümüz Yoruba toplumu farklı dinlerin bir arada yaşayabildiği bir topluma tekabül etmektedir. Nijerya'daki diğer bölgelere oranla Yoruba toplumunun bu konuda daha barışçıl bir görünüm arz ettiğini söylemek mümkündür. Gerek Hıristiyanlar gerekse Müslümanlar kendi dinlerini rahatça yaşayabilmektedirler. ATR da bir yandan varlığını sürdürürken diğer yandan bu iki din mensupları üzerinde -bazı sosyal faktörlerden dolayı- etkili olmaktadır.

Daha önce da Lagos şehri için Nijerya'nın kalbi denilebileceğinden bahsetmiştik. Bu sadece ekonomik açıdan değil dinsel açıdan da bir başkentliği üstlendiği anlamına gelir. Lagos şehri gerek Müslüman ve gerekse Hıristiyan topluluk ve cemaatlerinin oluştuğu bir merkez olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda son dönem Hıristiyan topluluklarından bahsedildiği için burada sadece Müslüman topluluklardan bahsedilecektir. Ardından da ATR inancının bu insanları nasıl etkilediğinden bahsedilecektir.

c.1. Ahmediyye

¹⁰⁴ <http://daystarn.org>, 16.02.2010.

Yoruba toplumunda bulunun cemaatlerden biri Hindistan kökenli Ahmedî cemaatidir. Doğduğu yer olan Kadiyan bölgesinden dolayı Kadiyanilik, kurucusu Ghulam Ahmed'ten dolayı da Ahmediye ismini almıştır. İslam dünyasında daha çok Kadiyanilik ismiyle bilinen bu topluluk Avrupa'da ve özellikle de faaliyetlerini yoğun olarak gerçekleştirdiği İngiltere'de Ahmediyye olarak bilinmektedir.¹⁰⁵ Ahmediyye cemaati bu ismi almakla başka bir dini benimsemediklerini, farklı bir isim kullanmanın farklı bir dini benimseme anlamına gelmediğini ifade etmişlerdir.¹⁰⁶ Kuruluş tarihi konusunda ittifak edilemese de 1889- 90 civarında Hazrat Mirza Ghulam Ahmed tarafından kurulduğuna inanılmaktadır. Ghulam Ahmed Hindistan'da ünlü bir ailenin ikiz çocuklarından biri olarak 1835'te dünyaya gelmiştir.

Hindu ve Hıristiyanların Müslümanlara saldırdıkları dönemlerde Hindu ve Hıristiyanlarla iyi ilişkileri olan Ghulam Ahmed'in ülkeyi yöneten İngilizlerle de iyi ilişkisi vardı.¹⁰⁷ Bir yazar olan Ghulam Ahmed'in İslam hakkında çok sayıda eseri bulunmaktadır. İslam dünyasında sevilen bir isim olan Ghulam Ahmed'n kendini peygamber olarak göstermesi tepki çekmesine neden olmuştur. Tepkilerden dolayı zaman zaman geri adım atsa da bu iddiasından tamamen vazgeçmez¹⁰⁸ ve kendine inanan insanlar etrafında toplanmaya başlar.¹⁰⁹ Kurulduğu dönemden bu yana iddialarını devam ettiren Ahmedî cemaati dünyanın pek çok yerinde müntesip bulmayı başarmıştır. Bazı görüşleriyle Sünni gelenekten tamamen farklı olduğu için tekfir edilmişlerdir.¹¹⁰

Ahmedî cemaati Hz. Muhammed'i peygamberlerin en iyisi olarak kabul etmekle birlikte onun son peygamber olduğuna inanmamaktadırlar. Buna karşın Ghulam Ahmed'in peygamberliği tartışmasız olarak kabul edilmekteyken ölümünden sonra doğan ayrılıklarla beraber peygamberliği de tartışılmıştır.

¹⁰⁵ Hasan Gümüšoğlu, *İslam Mezhepleri Tarihi: Temel İnanç Sistemleri*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 338.

¹⁰⁶ Mirza Bashir- ud- din Mahmud Ahmad, *Invitation to Ahmadiyyat*, Routledge & Kegan Paul, London&Boston& Henley, 1980, s. 3.

¹⁰⁷ Gümüšoğlu, a.g.e., s. 339.

¹⁰⁸ Ethem Ruhi Fırlalı, *Kâdiyânîlik (Ahmediyye Mezhebi)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., İzmir 1986, s. 142- 3.

¹⁰⁹ Kâdiyân Ahmedîleri Ghulam Ahmed'i bir peygamber olarak görüp onun peygamberliğine inanmayı iman esalarından sayarken Lahor Ahmedîleri Ghulam Ahmed'in peygamberlik iddiasında bulunmadığını, bunun ona insanlar tarafından verilen bir sıfat olduğunu ve kendisinin bu şekilde anılmak istemediğini kabul ederler. Onlara göre nübüvvet sona ermiştir yoksa Allah Maide suresi 3. Ayette "bugün sizin dininizi tamamladım" demezdi. Bkz. Fırlalı, a.g.e., s. 194- 202.

¹¹⁰ Mirza M. Ahmed, a.g.e., s. 12.

İslam adına davet(dawah) yapmak onların çok önem verdikleri bir ibadet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için dünyanın belirli merkezlerinde insanlar yetiştirip dünyanın farklı bölgelerine bu amaçla gönderiyorlar. Bu inanışın dünyanın her yerinde taraftar bulmuş olması bunun kanıtı olsa gerek.

Birden fazla kadınla evlenmeye, bu kadınların arasında hiçbir zaman tam anlamıyla adalet sağlanamayacağına inandıkları için karşı çıkmaktadırlar. İnsanın eşler arasında sadece maddi olarak değil manevi olarak da adaleti sağlaması gerekmektedir. Bütün eşlerin aynı ölçüde sevimli olması ise mümkün gözükmemektedir. Durum böyle olunca da adalet sağlanamamış olacağından birden fazla kadınla da evlenilemez.

Ahmedî cemaatinin Nijerya'ya girmesi kuruluşundan 26 yıl sonrasına denk gelmiştir. Oldukça erken dönemlerde Batı Afrika'ya kadar yayılmış olması dawah olayına ne kadar önem verdiklerini gösterir. 1916 yılında Lagos'ta bazı Müslümanların bu cemaate katılmalarını 1921'de Ahmedî tebliğci Abdur Rahim Neyyar'ın¹¹¹ Lagos'a gelmesi izlemiştir. Bundan sonra dawah hareketlerinin etkisi ile çok sayıda üye kazanacaklardır. Diğer dinî topluluklarda olduğu gibi bu cemaatin Nijerya'nın tamamına yayılması da Lagos üzerinden olur. Lagos'ta buldukları dönemde bu cemaatle tanışan insanlar kendi memleketlerine döndüklerinde bu cemaatin görüşlerini yaymaya ve üye kazanmaya kendilerini adayacaklardır. Bunlardan biri Lagos'ta çalıştığı sırada bu cemaate katılan ve İjebu- Ode'ye dönünce orada bir branşını kuran Alhaj. A. G. Kuku'dur.

Ahmedî cemaati 1940'ta bir bölünme yaşar. Alhaj Jubril Martins liderliğindeki birinci grup bu cemaatin kurulduğu yer olan Hindistan'la bağlantılarını keser. İkinci grup ise Alhaj A. G. Kuku liderliğinde Hindistan'la bağlantılarını devam ettirecektir.

Ahmedî cemaati hem Müslüman geleneğine hem de kurulduktan kısa süre sonra yayılma fırsatı bulduğu Yoruba toplumunun kültürüne ters uygulamalara sahiptir. Buna rağmen günümüze kadar üyelerinin sayısını artırarak faaliyetlerine devam edebilmiştir.

¹¹¹ Neyyar'ın Lagos'a geldikten sonra verdiği ilk sohbetin konusunun "İngiltere Devleti ve İslam'a bağlılığın kaynağı" olması ve Ghulam Ahmed'in İngiliz hükümetiyle olan iyi ilişkisi Ahmedî cemaatinin İngiltere'nin sömürü faaliyetine destek verdiği şeklindeki düşünceleri pekiştirmektedir. Humphrey J. Fisher, *Ahmediyyah: A Study in Contemporary Islam on the West Africa coast*, Oxford University Press, London, 1963, s. 99.

Mesela Yoruba geleneğinde bebek doğduktan 8 gün sonra düzenlenen bir törenle bebeğe isim verilir, Ahmedî cemaati ise bunu 7. günde yapmaktadır.

Bundan başka olarak bayram namazında da diğer Müslümanlardan ayrılırlar. Diğer Müslümanlar daha bayram namazına hazırlanırken onlar namazlarını kılmış olmaktadır. Bu ve benzeri farklılıklara rağmen bu cemaat pek çok Müslüman beldede yerleşme fırsatı bulabilmiştir.

Ahmedî cemaatinin Yoruba toplumunda yaptığı olumlu şeyler yok değildir. Her şeyden önce dawah'a yükledikleri anlamdan dolayı İslam'ın pek çok yere ulaşmasını sağlamışlardır. Eğitime önem verdikleri için üyelerine bu konuda kolaylıklar sağlamaktadırlar. Sadece din eğitimine değil batı bilimlerine de önem vermektedirler.

Yaptıkları Kur'an-ı Kerim çevirileri ile dünyanın pek çok yerinde adlarını duyurmuşlardır. Ahmedîlerin hazırladığı Yoruba dilinde bir Kur'an-ı Kerim meali bulunmaktadır. Yayınladıkları dergi, gazete ve kitaplar ise sayısızdır.

Nijerya'da yaptıkları bazı merkezlerde(ogun, Ilaro) dünyanın farklı bölgelerinde misyonerlik faaliyetlerini yapacak adaylar yetiştirilmektedir. Her yıl çok sayıda insanı hacca gönderen bu cemaat Yoruba çocukların Kur'an'ı öğrenebilecekleri merkezler kurmuştur.¹¹²

c.2. Ansar-ud Deen Cemaati

Bu cemaatin ismi dinin yardımcıları anlamındaki Arapça Ensar kelimesinden gelmektedir.¹¹³ İslamiyet'in Müslümanlar tarafından bile yanlış anlaşıldığı bir dönemde bir grup eğitimli gencin çabalarıyla kurulan bu cemaat, bu yanlış anlaşımaların ortadan kalkmasına yardım etme niyetindeydi. Bundan dolayı da Hz. Peygamber ve Ashabına yardım eden Yesrib halkına verilen bu ismi kendi kuruluşları için uygun gördüler.¹¹⁴

¹¹² Odekunle, a.g.t., s. 174- 9.

¹¹³ Sherifat Ajoke Babatunde, The Role of Islamic Organization in the Department of Islam in Nigeria Secondary Schools, Department of Islamic Studies, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ogun State, 2006, s. 5.

¹¹⁴ Taofikat Ajigun Ojelabi, The Contribution of Islamic Societies to the Spread of İslam in Ogun State: A Case Study of Ansar-u-deen Society of Nigeria, Joga- Orile, Yewa North Chapter, Abeokuta: FCE Bitirme Tezi, 2006, s. 13.

1923 yılında bir grup Müslüman genç tarafından Müslüman toplumunun sosyal ve ahlakî gelişimi için Lagos'ta kurulmuştur. Lagos sadece Ansar ud Deen'in kurulduğu şehir olmayacak ileride de bahsedilecek olan daha pek çok cemaat ve topluluğun kuruculuğunu üstlenecektir. Herhangi bir tarikat veya mezhebe bağlılığı olmayan bu grubun ana gayeleri, İslamiyet'in yayılması için faaliyetlerde bulunmak, başka inançtan insanların zararlarından korumak ve tabii ki eğitim idi.

21 Aralık 1923 yılında yapılan ilk toplantılarında 42 kurucu üye bu grubun tüzüğünü belirlemişlerdir. Buna göre okullar yaptırılacak, Müslümanların hayat kaliteleri artırılabilecek ve Hıristiyanlığa kaptırılan eski Müslümanlar geri kazanmaya çalışılacaktır. Bu tüzük 16 ağustos 1927 yılında resmen kabul edilmiştir.

Bu gruba yeni olarak katılmak için üyelik formu doldurmak gerekmektedir. Müslüman adaylar için koşulan en önemli şart başka bir kuruluşa bağlı olmamaktır. Hıristiyan adayların üye olabilmeleri için ise Müslüman olmaları şart koşulmuştur.

Ansar ud Deen cemaatinin bu temel gayelerine ulaşmak noktasında çok önemli adımlar attıklarını görmekteyiz. Bunun sonucunda gayretlerinin olumlu sonuçlarını aldıklarını söyleyebiliriz. Sayısız okul ve kütüphane yaptıran Ansar ud Deen öğrencilere burs ve yatılı okul imkânı sunmaktadır. Müslümanların hayat kalitelerini artırmannın yollarından biri olarak üyelerine ekonomik destek sağlamaktadırlar. Dini anlatma konusunda da önemli bir görev üstlenen Ansar ud Deen bu konuyu da başarı ile devam ettirmektedir. İrtidat edenlerin eski dinleri konusunda bilgisiz olduklarından bu değişimin gerçekleştiğine inandıkları için din eğitimine çok önem vermektedirler. Hem Müslümanların kendi dinleri hakkında bilinçlenip irtidat etmemeleri hem de irtidat edenleri eski dinlerini tanımaları (belki geri dönerler umuduyla) hedeflenmektedir.¹¹⁵

Büyüklerimiz bize bu okullarda ücretsiz bir şekilde eğitim aldıklarını anlatmaktadırlar. Eğitime önem veren bu grup her dönem için okullar kurmuş ve bu okullarda çalışacak öğretmenlerin eğitimine de önem vermiştir. Eğitim fakülteleri kurarak bu konuda da hâkimiyet sahibi olmuşlardır.

Tek bir grup halinde bütün insanlara ulaşmanın zorluğu dikkate alınarak farklı kollara ayrılmıştır. Kurulduğu şehir olan Lagos'tan sonra diğer şehirlere de yayılan

¹¹⁵ Odekunle, a.g.t., s. 180- 2.

Ansar ud Deen daha sonra şehir içi şubelere ayrılmıştır. 1946 yılında kurulan Ogun şehrindeki şubesi günümüzde en fazla kolu olan şube olarak faaliyet göstermektedir.¹¹⁶

Bu cemaatin üyeleri kendilerini dört gruba ayırmışlardır. Birincisi eğitimden sorumlu (educational board) gruptur. İkincisi ise İslam davası ile ilgilenen (mission board) koludur. Üçüncü kolu cemaatin mali (finance board) işleriyle ilgilenmektedir. Son kol ise cemaatin yönetimini elinde bulunduran (the executive committee) ekiptir. Bunların dışında kendi içinde tekrar üçe ayrılan kadın kolları ve gençlik kolları bulunmaktadır. Her ne kadar birbirinden tamamen bağımsız görünümündeler ise de hepsi işbirliği içinde ve nihayetinde tek çatı altında toplanmaktadır.

Sadece gençlerin değil orta yaşlı ve hatta yaşlıların da kendilerini çok iyi bir şekilde eğitime fırsatı buldukları bir topluluk olma özelliğine sahiptir. Özellikle kadın kolları aktif bir şekilde çalışmaktadır. Kadınların kendilerini ifade edebildikleri, geliştirebildikleri ve iyi arkadaşlıklar kurma imkanı buldukları bir cemaat olma özelliğine sahiptir. Özellikle Pazar günleri düzenlenen sohbetlere katılım oldukça iyidir. Gençlik kolları da Müslüman gençlerin bir araya gelmelerini sağlamaktadır böylece birbirinden haberdar bir nesil yetiştirilmektedir.

Yapılan sohbetlerde paralar toplanmakta ve cemaatin kasasında biriktirilmektedir. Bu sayede cemaatin servis (otomobil) vb. ihtiyaçları karşılanmaktadır. Ancak toplanan paraların büyük bir kısmı sosyal sorumluluk projelerine harcanmaktadır. Kimsesiz çocuk, hastane, huzurevi ve hapisane ziyaretlerinde harcanmaktadır.¹¹⁷ Ansar ud Deen'in Yoruba toplumuna katkıları şu şekilde sıralanabilir;

- ❖ Nijerya'nın bütün bölgelerinde Müslümanların iyi eğitim almaları sağlandı.
- ❖ Dinî alanda ihtisas yapmak isteyenler için din eğitimi enstitüsü kuruldu.
- ❖ Takva adlı bir üniversite kuruldu.
- ❖ Sayısız cami yaptırarak herkese birçok Müslüman'ın hizmetine sundular.
- ❖ Ogun eyaletinde bir hastane yaptırmışlardır. Lagos'ta ise Ansar Deen kliniği yaptırılmıştır.

¹¹⁶ Ojelabi, a.g.t., s. 14- 5.

¹¹⁷ Odekunle, a.g.t., s. 182.

- ❖ 200 üzerinde ilkokul yaptırarak temelde iyi eğitim sağlamayı hedefleyen grup birkaç lise ve üç tane de öğretmen yetiştirme koleji kurmuştur. Ansar u Deen okullarından biri MSSN topluluğunun oluşturulmadan önce ilk toplantının gerçekleştiği yer olma özelliğine sahiptir.¹¹⁸
- ❖ Binlerce öğrenciye burs vererek eğitime destek vermişlerdir.
- ❖ İmkânı olmayan Müslümanları hacca gönderdiler.
- ❖ Sorumluluk sahibi Müslümanların yetişmesine katkı sağladılar.

c.3. Tebliğ Cemaati

Fundamentalist bir yapıya sahip olan Tebliğ cemaati Nijerya’da aktif olarak faaliyet gösteren cemaatlerden biridir. Fundamentalist cemaatlerle pek çok ortak noktaları bulunduğu için bu şekilde isimlendirilmişlerdir. Peki fundamentalizm nedir?

İnanç kavramının Latince karşılığı olan fundamentum’dan gelen gelen fundamentalist temel inanç anlamına gelmektedir.¹¹⁹ Temel Yeşilyurt’un, “*fundamentalizm sosyolojik olarak çağ- dışı değerlerle ve küçük klan toplumunun dar kurallarına sadık kalmayla ilişkilendirilmiş; kültürel olarak entelektüel olmayan bir hoşgörüsüzlük içinde tanımlanmış; entelektüel olarak tarih bilincinin kaybedilmesi ve eleştirel düşüncüyü terk etmekle karakterize edilmiş ve teolojik olarak literalizm¹²⁰, primitivizm¹²¹, katı- kuralcılıkla özdeşleştirilmiştir*”¹²² şeklindeki ifadesi bu kavramın bütün yönlerine vurgu yapması dolayısıyla önemli gözükmektedir.

XIX. yüzyılın bilimsel verileri Hıristiyan inancını büyük ölçüde etkilemiştir. Eskiden tartışılmayan konular tartışılmaya başlanmış ve sekülerizm (en azından kiliseye katılma oranının azalması anlamında) başını alıp gitmekte idi. Bilim ve büyük iddialarla ortaya çıkan sekülerizm insanların inanç arzularını tatmin edememekteydi. Dinî hassasiyeti olan insanlar dini düştüğü bu durumdan kurtarmak ve inançlarına sahip

¹¹⁸ Babatunde, a.g.t., s. 10.

¹¹⁹ Osman Korkmaz Karamanoğlu, *Ansiklopedik “İzm”ler Sözlüğü*, Anahtar Kitaplar Yayınları, İstanbul 2007, s. 98.

¹²⁰ Harfî harfine yazıldığına uygun işlem, resim ve yazında konuyu aslında olduğu gibi aynen çizme ve belirtme yöntemi anlamına gelir. Karamanoğlu, a.g.e., s. 166. Yani dini herhangi bir yoruma tabi tutmadan olduğu gibi kabul etmek.

¹²¹ İkkellik; ilkel yaşam biçimi tutkusu anlamına gelmektedir. Karamanoğlu, a.g.e., s. 255.

¹²² Temel Yeşilyurt, “İslam, iman ve Fundamentalizm”, *Kelam Araştırmaları*, c. 2, S. 2, s. 83.

çıkarmak amacıyla fundamentalist denen bu oluşumu gerçekleştirirler.¹²³ Bu oluşum İncil'i sorgulayan ve esnek yorumları benimseyen Liberal Protestanlığa bir cevaptır.¹²⁴ Bundan dolaydır ki Liberal Protestanlığın aksine İncilin hatasızlığını, Meryemana'nın bakireliği, İsa'nın insanların suçu için kendini feda ettiği ve kıyamet günü dirileceği şeklindeki inançları benimsemektedirler.¹²⁵

ABD'deki muhafazakâr Protestanlığa atfen kullanılmaya başlanan bu kavram günümüzde artık muhafazakâr İslam ve muhafazakâr Yahudilik için de kullanılmaktadır.¹²⁶ Ancak bununla beraber fundamentalizm karşıtlığı da artış göstermiştir. Fundamentalizm dünyanın birçok bölgesinde korkulan bir kavram haline gelmiştir. Bu korku zaman zaman saldırganlık olarak ortaya çıkmakta ve 'bütün fundamentalistler öldürülmeli' şeklinde bir genelleme yapmaya kadar ileri gidebilmektedir. Örneğin Tacikistan'da eski Komünist liderler devlet yönetimini ele geçirmek için yönetimdekileri fundamentalist olmakla suçlamıştır. Bunun başka bir örneği ise İsrail'in fundamentalist olarak kabul ettiği Hamas'a binaen Gazze'ye uyguladığı ve dünyaca kınanan vahşeti gösterebiliriz.¹²⁷

Tebliğ cemaatinin ismi Arapça kökenlidir ve yetiştirme, bitiştirme; götürme, taşıma¹²⁸ anlamlarına gelmektedir. Bu cemaat diğerlerinden farklı olarak bir cemaat oluşturma fikriyle ortaya çıkmamıştır. Onlar Müslümanların bilinçlenmesi gerektiği, başka dinlerin etkisine kapılmamak için kendi dinlerini doğru şekilde öğrenmeleri gerektiği görüşünden yola çıkarak hareket ettiler. Onlar başka dinden insanları İslam'a davet etmeyi değil de hâlihazırda Müslüman olanları sağlamlaştırma niyetindeydi.¹²⁹

1926'da resmen kurulan bu cemaatin kurucusu olan Maulana Mohammad İlyas¹³⁰ (1885- 1944), Müslüman oldukları halde hala Hindu geleneğe bağlı yaşayan

¹²³ Recep Yaparel, "Dinsel Fundamentalizm: Modernitenin İstenmeyen Çocuğu", *Kutlu Doğum 2004: Din- Kültür ve Çağdaşlık*, 2007, S. ?, s. 139.

¹²⁴ Edt. William Outhwaite (edt.), *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, çeviriyi Haz. Melih Pekdemir, İletişim Yay., İstanbul 2008, s. 293.

¹²⁵ Karamanoğlu, a.g.e., s. 98; Outhwaite, a.g.e., s. 293.

¹²⁶ Outhwaite, a.g.e., s. 293.

¹²⁷ Ali Köse, *Sekülerizm Sorgulanıyor*, s. 223- 235.

¹²⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğu Matbaası, Ankara, 1970, s. 1254.

¹²⁹ Mumtaz Ahmad, , "Islamic Fundamentalism in South Asia: The Jamaat-i Islami and the Tablighi Jamaat of South Asia", *Fundamentalisms Observed*, Ed. Martin E. Marty, R. Scott Appleby, The University of Chicago Press, Chicago & London, 1991, ss. 457- 530, s. 511.

¹³⁰ Tebliğ cemaatinin kurucusu Pakistanlı bir çiftçi olan İlyas İdris'tir. Kendisi gibi çiftçi olan Müslümanların namazı zamanında kılma zaafı olduğunu görmesi sonucunda onlara Owe hareketini

Müslümanları ihya etmeye çalışmıştır. Bu Müslümanlar düğün, cenaze vb. sosyal aktiviteleri hala eski dinlerinin geleneğine göre uygulamakta idiler. Dinî ibadetlerini ise yerine getirmemekteydiler. Bu yüzden ki başka dinden olan insanlarla uğraşmaktan ziyade, Müslümanları iyi insanlar yapmayı amaçlamıştır. Bu görev için yetiştirdiği öğrencileri Hindistan'ın farklı bölgelerine tebliğ amacıyla gönderdi.¹³¹

Buldukları bölgede tebliğ görevinin yerleştiğini gördüklerinde bu sefer de başka yerler ve derken başka şehirlere, ülkelere tebliğ faaliyetini yerine getirmek için dağılırlar. Nijerya'ya gelmeleri de işte bundan sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir. Yoruba merkezlerinden Ilorin'e gelen tebliğ cemaati üyeleri ile bu cemaat Nijerya'da her bölgeye yayılır.

Tebliğ cemaatinin üyelerini diğer Müslümanlardan ayıran fark onların prensip olarak benimsedikleri şeylerin yerine getirilmesinden dolayı onlardan daha üstün olduklarına inanmalarıdır. Bunlardan birincisi ve belki de en önemlisi dawah yani İjade'dir. Bu cemaatin üyeleri insanları Allah yoluna çağırmak için yerleşik düzenlerini 3 gün, 40 gün ve 4 ay gibi bir süreyle bırakıp giderler. Bu onlar için çok önemli bir vazifedir ve bunu gerçekleştirilmeyen bir üye ne tam bir üye ne de tam bir Müslüman olabilir.

Onlar için önemli ikinci bir nokta ise Allah için bilgi edinmek konusudur. Bilgiden kasıt ise sadece dinî bilgidir.¹³² Dünyevî bilginin onlar için hiçbir değeri yoktur. Aralarından bir lider seçip faaliyetlerini onun belirttiği şekilde devam ettirirler.

yapmaları teklifini götürür. Buna göre bütün çiftçiler bir hafta birinin tarlasında toplanıp onun işlerini yapacaklardır. Diğer haftalarda sırayla herkesin tarlasında aynı çalışmalar yapılacaktır. Ancak İlyas İdris sıra kendi tarlasında çalışmaya gelince insanları toplar ve onlara irşatta bulunur. Bir hafta boyunca sadece dinî ibadetler yerine getirilir, cemaat halinde namazı İslam dini ile ilgili konularda bilgilendirme faaliyetleri takip etti. Bundan etkilenen arkadaşları da kendi haftalarında aynı uygulamaları yaptılar. Dinleri noktasında kendilerini geliştirmeleri gerektiği ve bütün Müslümanları uyarmak gerektiği konusunda hemfikir olunca dawah hareketleri başlar. Onlar bundan sonra tarlalarda çalışmaktan ziyade Allah yoluna çağırmak görevini üstlenirler. Odekunle, İdris İlyas isminden ve köydeki faaliyetlerinden bu şekilde bahsetmiştir. Ancak biz bu cemaatin kurucusuyla ilgili yukarıda verilen bilgilerin daha doğru olduğuna inanmaktayız. Neredeyse ayrıldıkları tek nokta isim konusunda olmuştur. Yoksa amaç da aynı gibi gözükmektedir. Daha fazla bilgi için bakınız Odekunle, a.g.t., s. 203- 5.

¹³¹ Bu görevi üstlenen Maulana İlyas o dönemde yaşayan diğer İslam âlimler gibi eserler vermedi. Bu oluşumu yaparken de cemaat düşüncesiyle yapmadı ve isim de tayin etmedi. Bu ismi ondan sonra almışlardır. Karizmatik lider özellikleri taşımayan Maulana İlyas ölüm döşeginde bile insanların onunla değil, dışarıda dininde bîhaber dolaşan insanları tebliğe gitmeleri tavsiyesinde bulunuyordu. Mumtaz Ahmad, a.g.m., s. 511- 3.

¹³² Şartlara bağlı olarak dünyevî bilgiyi de dikkate almaya başladılar, ihtiyacı olan öğrencilere eğitim bursu vermekteler.

Bu liderin sahip olması gereken çok önemli iki özellik dawah hareketine çok katılmış olması ve insanları ikna etme yeteneğinin bulunmasıdır. Bu özelliklere sahip olduğu için seçilen liderin sözünden çıkılamaz. Diğer dinî cemaatler, bir liderin dinî bilginin yanında dünyevî konularda da bilgili olmasını önemsedikleri için tebliğ cemaatinden ayrılmış olmaktadır. Tabi onların eleştirildikleri hususların başında bu gelmektedir.

Sadece Allah için yaşamak onların çok önem verdikleri bir husustur. Toplumsal kurumlardan sadece din kurumuyla ilgilenirler. Diğer kurumların dinden uzaklaştırıcı özelliklere sahip olduklarından hareket ederek bu kurumlardan uzak dururlar. Uzak durdukları bu kurumların başında siyaset gelmektedir. Oysaki diğer dinî cemaatler siyasete dâhil olmaya önem vermektedirler. Aksi takdirde başkalarının dinine göre yönetileceklerdir. Sadece dine odaklanmaları asosyal bir grup olarak görülmelerine sebep olmuştur. Onlar ise başka şeylerle uğraşmayıp dawah'a yöneldikleri için kendilerini diğer Müslümanlardan üstün görmekte ve kendileri dışındaki Müslümanları da irşad edilmesi gereken bir kitle gözüyle bakmaktadırlar.

Diğer fundamentalist cemaatlerde olduğu gibi Tebliğ cemaati de modernizme rağmen ona karşı yaşamaya çalışmaktadırlar. Böyle bir şeyin ne kadar mümkün olduğu tartışılabilir belki ama onlar bunun mümkün olduğunu düşünmektedirler. Modernizme karşı olmalarının sonucunda teknolojik aletlere karşı gard almış durumdadır. Yer sofrasında yerler ve sünnete uygun olarak kaşık çatal kullanmamaya çalışıyorlar. Hz. Peygamber döneminde olmayan şeylerden uzak durmaya çalışıyorlar, basit bir hayat tarzı ise olmazsa olmazlarından biridir. Onlar giyiniş tarzları ile de kendilerini diğer Müslümanlardan ayırmışlardır. Bunun en bariz örneği bütün erkek üyelerin pantolonlarının boyunun kısa oluşu gösterilebilir.

Onlar sadece başka din mensupları tarafından eleştirilmemiş, diğer Müslümanlar tarafından da eleştirilmişlerdir. Ancak bu eleştirilerin bazı görüşleri ile alakalı olduğu bilinmelidir. Yoksa Ahmediyye gibi tekfir edilmemişlerdir. Bununla birlikte Yoruba toplumunda güzel işler yapmışlardır. Birçok Müslüman'ın dindarlaşması, dinini araştırmasına vesile olmuşlardır. Yine onlar sayesinde uzak köylere tebliğ ulaşmıştır.¹³³

c.4. Muslim Students Society of Nigeria

¹³³ Odekunle, a.g.t., s. 205- 9.

İngiliz sömürgesi altındaki Nijerya'da Müslüman öğrenciler zor şartlar altında eğitimlerine devam etmekteydi. Müslüman öğrencilerin okullara alınmadıkları, okullara girebilmek için Michael, Daniel ve Joseph gibi isimlerin kullanılması gereken dönemlerden sonra okullara giren Müslüman öğrenciler bir arada olmalarını sağlayacak ve kendi dinleri ile ilgili rahatça bilgi edinebilecekleri bir topluluk oluşturma gereği duyarlar. Tajudeen Aromasodun'un önce kendi sınıfındaki daha sonra da okulundaki Müslüman öğrencileri bir araya getirme çabası sonuç verir. Ve 18 Nisan 1954 senesinde Lagos'taki 7 liseden 41 Müslüman erkek ve kız öğrencinin Ansar ud Deen ilkokulunda bir araya gelmeleri ile ilk toplantıları gerçekleştirilmiş olur.¹³⁴

Muslim Students Society of Nigeria(MSSN) Mayıs 1954'te kurulan bir topluluktur. Bu topluluk artık sadece liselerde de değil üniversitelerde de faaliyet göstermektedir. Eğitim temelli olan bu topluluk günümüzde daha etkin, dinamik ve yararlı bir şekilde faaliyetlerine devam etmektedir. Nijerya'daki eğitim kurumlarının yüzde yetmiş beşinde aktif olarak görünen MSSN bu sayede çok büyük kitlelere hitap etme fırsatı bulmuştur.¹³⁵

MSSN Lagos'ta kurulmuş ve zamanla bütün şehirlere yayılmış ve en fazla Müslüman kesime hitap edebilme özelliğine sahiptir. Hem ülke hem de şehirler bazında faaliyet yapmaktadır. Şehirdeki şubeleri de genel ve okullar şeklinde ayrılmaktadır ve bu okullar da lise ve üniversite diye ayrılmaktadır. Üniversite teknik okullar ve yüksek okulları da içine almaktadır.

MSSN Nijeryalı Müslümanların eğitim kurumlarında kendilerini ifade edebilmelerinin adıdır. Sadece eğitim kurumlarına yönelik hizmet verdiklerini de söyleyemesek de genelde gençlere hitap ettikleri de doğrudur. Mahalle camilerinde Pazar günleri ikindi namazı sonrası ve akşam namazı öncesinde düzenlenen sohbetler de MSSN yönetimindedir. Her ne kadar her camide düzenlenmese de düzenlendiği bölgelerde Müslüman gençlerin birbirlerini tanımaları sağlanmaktadır. Güncel konuların da işlendiği bu sohbetlerde genelde o caminin Amir'i sohbet verir. Soru sorulur, önceki sohbetten o yana olan değişiklikler özetlenir(falanca hayatını kaybetti, A şahsı evlendi vb.) Yapılan yoklamalarla ortalama kaç kişinin bu sohbetlere devam ettiği

¹³⁴Babatunde, a.g.t., 2006, s. 8- 10.

¹³⁵Oyelade, a.g.t., s. 22- 30.

takip edilir. Erkek katılımcıların yoklama defteri Amir’de kadın katılımcılarınki ise Amirah’da bulunur. Katılımcıların adres ve telefon numaralarının bulunduğu bu defterler sayesinde gelemeyenlere ulaşılmakta ve nerelerden bu sohbetlere katıldıkları takip edilmektedir.

Merkez camilerinin halkası daha geniş olmaktadır. Bazı camilerinde ise ailece katılımlar gerçekleşmektedir. Amerika’da 25 Aralık günü bir uçağı havaya uçurmaya çalışan Nijerya uyruklu AbdulMutalab olayından sonra aile katılımları ile gerçekleşen sohbetlerde çocuklarla nasıl ilişki kurulması gerektiği ve çocukların doğru arkadaşlar edinmeleri konusunda ailelere düşen sorumluluklardan bahsedilmiştir.

Eğitime önem veren MSSN modernizme karşı bir tavır sergilemektense modernizmin en açık temsilcisi olarak görülebilecek teknolojik aletleri Müslümanların yararına olacak şekilde kullanmayı tercih etmiştir. Bunun en iyi örneklerinden biri MSSN web siteleridir. Bununla beraber medya araçlarını çok doğru bir şekilde kullanamadıklarının da farkındalar. Zira MSSN tarafından çıkarılan hiçbir dergi yayın hayatına beş yıldan daha fazla süre devam edememiştir.¹³⁶

MSSN eğitim seminerleri ile meşhurdur. Düzenlenen eğitim seminerleri, hedefleri ve sonuçları zaman zaman dergi¹³⁷ haline getirilmekte ve insanlara eğitime verdikleri önem gösterilmektedir. Bu dergilerden eğitim alanında yapılan faaliyetlere katılım oranını öğreniyoruz, ayrıca fotoğraflarla da belgelenmektedir. Sadece eğitim alanında değil sağlık alanında da MSSN Müslümanlara önemli imkânlar sunmaktadır.

MSSN Lagos’un genel faaliyetlerini devamlı ve aralıklı olarak ikiye ayırabiliriz. Devamlı faaliyetleri arasında Toplantılar, Usrah (sohbet) ve Ummahaat Forum’u (evli hanımlara yönelik eğitim seminerleri) sıralayabiliriz. Toplantılar aylık ve iki ayda bir olarak yönetimdeki kadın ve erkek üyeleri arasında gerçekleştiriliyor. Usrah ise Perşembe günleri Yaba Zumratul İslamiyyah Merkez Camiinde düzenlenmektedir. Güncel konuların işlendiği bu Usrahlarda sorulara da yer verilmektedir ve kadın erkek ortalama 160 kişi katılmaktadır.

Belirli aralıklarla gerçekleştirilen faaliyetler; İslami tatil kursu, Hanımları geliştirme programı (Sisters’ Enlightenment Programme), Anneler günü (Ummuhaat

¹³⁶ Oyelade, a.g.t., s. 31.

¹³⁷ MSSN Lagos 2010 Annual Report, The Future Of Our Nation: The Education Agenda, Lagos 2010.

day), PRE-GCE (üniversite sınavı öncesi bilgilendirme programı), MSS haftası ve Ramazan ayı faaliyetleri zikredilebilir. Ancak bunlar gerçekleştirilen faaliyetlerden sadece bir kaçıdır.¹³⁸

MSSN'in lise ayağı Müslüman öğrenciler için eğitim faaliyetleri sunmaktadır. Üniversite ayağı kadar etkin olmasa da lise ayağında da faaliyetleri olmaktadır ve bunlar genelde gönüllüler tarafından yapılmaktadır.

Okullardaki zorunlu IRK¹³⁹ derslerinin dışında Cuma günleri dersten sonra Cuma namazını takiben MSS sohbetleri olmaktadır. Bu ders niteliğindeki sohbetler gönüllüler tarafından yapılmaktadır. Bu çabalara rağmen MSSN Lagos state area unit Amiri¹⁴⁰ Mas'ud Bello MSSN'in Lagos şehrindeki bütün liselere ulaştığını ancak bütün Müslüman öğrencilere henüz ulaşamadığını ifade etmiştir.¹⁴¹

Belirli aralıklarla kamp düzenlenmektedir. Daha büyük ablaların sorumluluğunda gerçekleştirilen bu kamplar bir haftaya kadar sürebilmektedir. Öğrencilerin tatilde oldukları dönemlere denk getirilen bu kamplara öğrencilerin ilgisi çok yoğundur. Şehir merkezinden biraz uzakta sadece öğrencilerle yapılan bu faaliyetler farklı okullardan Müslüman öğrencilerin birbirleri ile tanışmaları ve kaynaşmalarını hedeflemektedir. Ablalar (Muslim sisters) tavır, hareket ve hatta giyim kuşamları ile öğrencilere iyi örnek olmaya çalışırlar.

Bu faaliyetlerde sadece eğitim (özelde ders) yapılmamaktadır. Öğrencilerin eğlenmeleri ve iyi vakit geçirmeleri sonraki programlara katılım oranını önemli derecede etkileyecektir. Bu yüzden her şey çok dikkatli bir şekilde planlanmaktadır.

MSS'in üniversite ayağı gerek eğitici gerek sosyal faaliyetleriyle çok faal bir şekilde etkinlik yapmaktadır. Genel olarak üniversite bazında etkinlik yapmalarının yanı sıra zaman zaman fakülte bazında da etkinlik yapmaktadırlar ki bazı fakültelerin MSS grubu da bulunmaktadır.

¹³⁸ MSSN Lagos 2010 Annual Report, a.g.d., s. 4- 9.

¹³⁹ Islamic Religious Knowledge.

¹⁴⁰ MSSN Lagos şehri bölge başkanı.

¹⁴¹ Oyelade, a.g.t., s. 31.

Üniversite genelindeki etkinlikleri cami merkezli olmaktadır. Üniversite camileri sadece namaz ibadetinin yerine getirildiği bir yer değil, adeta Hz. Peygamber dönemindeki gibi çeşitli ilim faaliyetlerinin gerçekleştiği bir merkez gibidir.¹⁴²

Üniversite camii gerek çeşitli faaliyetleri gerçekleştirmek için kurulan odaları gerekse yönetimi ile gerçekten çok ciddi bir görünüm arz etmektedir. Cami çalışma odası, yönetim kurulu odası, Amir odası, kütüphane ile adeta bir sosyal tesis görünümündedir. UI camiinde buna ek olarak öğrencilerin paralarını tuttıkları bir banka (kasa da denilebilir) bile bulunmaktadır.

Üniversite camileri sadece o üniversite öğrencilerine hizmet vermez. Dışarıdan insanlar orda düzenlenen faaliyetlere katılabilir. Kendi aralarında farklı halkalar oluşturarak sohbet yapanlara da rastlanmaktadır. Caminin bir bölümünde bulunan kara tahtalardan orada dersler yapıldığını anlıyoruz. Ders yapılmıyorsa bile her gün yazılan farklı hadislerle insanlara ders verdikleri şüphesizdir. Genelde geniş bahçe imkânına da sahip olan bu üniversite camilerinden Unilag camiinde farklı ders halkaları oluşturulduğuna şahit olduk. Bu sayede Müslüman öğrenciler fakülte dersleri dışında da kendilerini geliştirme fırsatı buluyorlar. Bu halkalarda ders verenler ya da grubun başını çekenler kendilerini bu alanda geliştirmiş insanlar olmaktadır.

MSSN başkanları (Amir ve diğerleri) seçimle başa gelmektedir. Yönetim kurulunun seçmiş olduğu kişi Amir olur. Amir'in görev alanı oldukça geniştir. Bir üniversite camiinin Amir'i öğrenci olmanın yanında çok fazla sorumluluk taşımaktadır. Ders dışındaki bütün zamanlarını üniversite camiinde geçirir. Bu süre içerisinde namazda imamlık vazifesini yapar. Her namazdan sonra bir iki hadis okuyarak cemaatin dinî hassasiyetlerini canlı tutmaya çalışır. Amir sıfatını taşıdıkları sürece, insanlar onlara her an dinî konularda sorularla gelebilirler, bu yüzden de sürekli kendilerini geliştirme durumundadırlar. Ancak bu görevden ayrıldıktan sonra dâhi aynı isimle anıldıklarını bilmekteyiz. Bu isim bir ömür taşınmaktadır.

Müslüman topluluklar birbirlerinden haberdar olmaktadır ve karşılıklı olarak birbirlerinin faaliyetlerine katılmakta ve destek olmaktadır. Buna örnek olarak MSS

¹⁴² İsmail Lütfi Çakan- N. Mehmed Solmaz, *Kuran-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Neşriyat (Yeni Şafak Gazetesi Kültür Armağanı), İstanbul, 2008, s. 456.

UNILAG'ın düzenlediği Sisters' Enlightenment Programme'da meme kanseri¹⁴³ hakkında 1282 bayanı bilgilendiren The Criterion Eski Milli Ameerahı Prof. Fatimah Abdul Kareem'in¹⁴⁴ verdiği konferansı gösterebiliriz.

MSSN hem hitap ettiği kesimin genişliği ve sayısı hem de kurulduğundan bu yana kat ettiği aşamaların önemi açısından önemli inceleme konusu olarak karşımızda durmaktadır. Her ne kadar sadece öğrencilere hitap ediyormuş gibi görünse de MSSN daha geniş kitlelere hitap etmektedir. Öğrencilik hayatı bitip kendini hala MSS'e bağıymış gibi hisseden ve öğrenciliği bittiği zaman genç neslin daha iyi bir şekilde yönlendirilmesi için kendini bu işe adanmış insanlar vardır. Müslüman olup MSSN ile hiçbir şekilde bağlantısı olmayan çok fazla insan olmadığını tahmin etmekteyiz.

c.5. The Companion

The Companion 1984 yılında bir grup Müslüman erkek tarafından kurulmuştur. Çeşitli meslekteki Müslüman erkekleri bir araya getiren bu topluluk günümüzde hala çok faal bir şekilde çalışmalarına devam etmektedir. Kur'an ve sünnet ışığında faaliyetlerine devam eden The Companion, kurdukları topluluğu adına uygun davranış sergileme gayretindedir. Diğer Müslüman topluluklarla olumlu ilişkiler geliştirerek Ümmet oluşturma niyetindedirler. Erkeklerin zaten rahat bir şekilde kendilerini ifade edebildikleri bir toplumda onların amacı İslam çizgisini koruyabilecek güç ve iradede erkeklerin olmasını sağlamak ve bu insanların sayısını artırmaktır. Bunu sağlamanın en önemli yollarından biri de eğitimidir. Dolayısıyla eğitim The Companion için hayati önem taşımaktadır. İnsanların hem dinî hem de dünyevî bilgilerini geliştirmelerini sağlamak, bunun için gereken tüm imkânları seferber ederek hem kendi dönemlerini hem de gelecek nesli güvence altına almak istiyorlar. Bundan dolayıdır ki başarılı öğrencilere burs vererek eğitimlerine destek olmaktadır.

Lagos'ta kurulan Companion Lagos dışında birkaç şehirde de faaliyet göstermektedir. Her ilin kendi başkanı olmakla birlikte bir de bir genel başkan vardır. Üyelerin seçimiyle başa geçen bu başkanlar faaliyetlerin doğru şekilde sürdürülebilmesi için yardımcıları, sekreter, sekreter yardımcıları, mali işler sorumlusu vb. ile birlikte

¹⁴³ MSSN Lagos 2010 Annual Report. A.g.d., s. 7.

¹⁴⁴ Prof. Abdul Kareem LUTH'ta Patoloji uzmanı olarak görev yapmaktadır. Ayrıca The Criterion Eski Genel Ameerahıdır.

çalışırlar. Genel başkan ve onun yardımcıları gibi il başkanları ve onun yardımcıları da seçimlerle belirlenir. Bu başkanlığı yapanlar genelde kendileri aday olmazlar, diğer üyeler tarafından aday gösterilirler ve seçilmeleri durumunda çok geniş bir yelpazede çalışmaları gerekeceğinden ellerinden geleni yaparlar.

Topluluğa girmek için şartlar ortaya konmuş böylece üyelerin kaliteli elemanlardan oluşması sağlanmaktadır. Üye olacak kişinin en azından NCE ya da ona denk bir diplomaya sahip olması gerekiyor. Üye olmak için beklenen şartlardan biri de kişinin sözde değil özde Müslüman olması, topluluğa katıldıktan sonra (faaliyetlere katılım noktasında) devamlı olması ve topluluğun yükselmesi ve amaçlarına ulaşması için elinden geleni yapmasıdır. Bütün üyelerin Kur'an-ı Kerim okuyabilmesi de beklenir. Üye olarak kabul edilen kişiler kendinden önce üye olanlarla aynı hakları elde etmiş olur. Buna göre kişi başkanlık seçimlerinde aday olabilir(Sadece devamlı üyeler yönetime gelebilmektedir. Bunun için de kişinin seçimlerden önceki on iki aydaki faaliyetlere katılım performansına bakılır) ya da yapılacak bir organizasyonun ayarlanması ve bununla ilgili sorumlulukları alabilir. Her zaman olmasa da zaman zaman ortaya çıkan imkânlardan faydalanabilme durumundadır. Bunun karşılığında beklenen ise The Companion'un bütün üyelerinin İslam disiplinine uygun davranışlar sergilemeleridir.

Mali işler noktasında da belirli standartlara ulaşabildiklerini görüyoruz. Gelirlerin bir kısmı üyelere düzenli olarak topladıkları paralardan, bir kısmı ise yapılan bağışlardan elde edilmektedir. Gelirler de hapishane, hastane, çocuk yuvası gibi ziyaretlere giderken alınan hediyeler için kullanılmaktadır. Bunun dışında The Companion'un paralarının bir kısmı da yakın kuruluşlara ihtiyaç halinde aktarılmaktadır.

Çalışmalarını beş ana başlık altında toplamamız mümkündür. Bunları da davet (dawah), eğitim, ekonomik özgürlük, politik yapılanma ve genel şeklinde sıralayabiliriz. Bunlara bağlı olarak yapılan çalışmaları kısaca şöyle özetleyebiliriz: Dawah adı altında televizyon programları aracılığı ile İslam'ı her eve götürmeye çalışırlar. Bütün insani ilişkilerde İslamî görüşe önem verirler. Bütün üyelerin Kur'an okuyabilmesi ve belirli bir noktaya kadar hadis bilgisine sahip olmaları beklenir. Müslümanlar arasında birliği

ve kardeşliği sağlayarak davalarını yerine getirmiş olurlar. Bu da bize her ne kadar amaç aynı olsa da davaya her zaman aynı anlam yüklenmediğini gösterir.

Eğitime önem verdiklerinden bahsettik. Günümüzde eğitimle ilgili vurgulanan noktaların en başında tartışmasız kızların eğitimi gelir. Erkeklerin bu konuda daha şanslı olduklarını söyleyebiliriz. Companion üyelerinin eğitimine de önem veriyor, eğitimin yaş yoktur gibi klişeleşmiş bir ifade kullanmak istemiyoruz ama Companion, üyeleri için çeşitli eğitim faaliyetleri düzenlemektedir. Dinî eğitim ve dünyevî eğitim yan yana zikredilmektedir.

Ekonomik özgürlük için yaptıklarını ifade etmek gerekirse kısaca şöyle diyebiliriz. Kendi üyelerinin daha rahat bir işte çalışmasını sağlıyorlar. Yaptıkları mesleklerde İslam ahlakını esas alıyorlar.

Mutaassıp insanların politikadan uzak durduklarını görmekteyiz. Companion ise üyelerini bu konuda teşvik etmekte, Müslümanların iyi pozisyonlara gelmeleri gerektiğini düşünmektedir. Bunun için de üyelerin yöneticilikle ilgili olarak kendilerini geliştirmeleri gerektiği vurguluyorlar. Bunun ilk adımı ise eğitimden geçer. Özellikle tarih önemli bir yere sahiptir. Tabi diğer noktalarda olduğu gibi bu konuda da İslam'ın temel prensiplerine aykırı olacak şeylerden uzak duruyorlar.

Genelde önem verdikleri mevzu ise aile samimiyetinde devam eden topluluklarının bu özelliğini kaybetmemesidir. Toplulukta devamlılık esastır demiştik. Bundan dolayı insanlar sürekli bir araya gelmekte, zamanla da aile gibi olmaktadır.¹⁴⁵

Companion'un birazdan bahsededeğimiz Criterion'la özel ilişkisi vardır. Bu topluluktan iki yıl sonra kurulan Criterion Companion'un kurucularının eşleri tarafından kurulmuştur. Ama bu bütün Criterion üyelerinin eşlerinin Companion'dan olduğu anlamına gelmez ki aynı şey Companion üyelerinin eşleri için de geçerlidir. Diğer ortak yanları ise bu iki topluluğun entelektüel düzeyi yüksek insanlardan oluşmasıdır.

c.6. The Criterion

¹⁴⁵ <http://thecompanionnigeria.org>, 09.04.2010.

Criterion 1986 yılında Lagos'ta bir grup MSSN Sisters tarafından kurulmuştur. Grup çalışan ve çeşitli meslekteki Müslüman kadınlardan oluşmaktadır. Lagos'ta kurulan bu topluluk daha sonra başka illere de taşınır, günümüzde beş ilde faaliyet göstermektedirler. Buna göre de hem il bazında hem de bahsi geçen beş ili de içine alacak şekilde yönetim şekilleri vardır.

Criterion seçimle başa geçen liderlerinin önderliğinde zaman zaman önemli faaliyetlerde bulunmaktadır. İl başkanları da genel başkan da grubun iki yılda bir yaptığı toplantılarda üyelerin seçimiyle belirlenmektedir. Topluluk görev dağılımında bulunarak zaten her biri meslek sahibi olan üyelerini hem olaya dâhil etmiş oluyor hem de işi sadece başkana yüklemeyerek daha fazla verim sağlamaya çalışıyorlar. Başkan, başkan yardımcısı, sekreter vb. ile tam bir kurumu andırmaktadır.

İl bazında ve ülke bazında yapılan faaliyetlerde amaç genelde insanları özelde ise Müslümanları bilgilendirmek, bilinçlendirmektir. Eğitim ve sağlık konularına çok önem veriyorlar. Hatta iller farklı konulara ağırlık verebilmektedir. Eğitim konusu her zaman önem verilen bir konu olma özelliğine sahiptir. Ve tabii vurgulanması gereken önemli bir nokta da bu eğitimin sadece onlara ulaşan ya da başvuranlara değil onlara ulaşamayacak durumdaki yetim ve mahkûmlar için de geçerli olduğudur. Örneğin Criterion'un Abuja şubesi mahkûm ve yetimlere yönelik özel çalışmalar yapmaktadır. Osun şubesi eğitime yoğunlaşırken Kwara şubesi da sağlığa öncelik vermektedir.

İl bazında aylık toplantılar ve belirli aralıklarla da topluluk dışındakileri de dâhil edecek şekilde konferanslar düzenlenmektedir. Düzenlenen konferans konuları güncel konular gibi dinî konuları da içerebilmektedir. Bu toplantı esnasında tansiyon, şeker ölçme, kan grubunu araştırma gibi sağlık hizmetleri de sunulmaktadır. Ekip hemen hemen her meslek grubundan üyeye sahip olduğu için bu tür hizmet gönül rızasıyla karşılıksız olarak sunulmaktadır. Dikkatimizi çeken bir nokta da sağlık alanları başta olmak üzere toplulukta çok sayıda öğretim görevlisinin bulunduğudır. Doktorlardan sonra sırayı öğretmenler alıyor gibi gözüküyor.

İki yılda bir yapılan ve yeni başkanların seçildiği toplantılar sadece bu amacı gerçekleştirmek için düzenlenmemektedir. Şahsımın da katılma fırsatı bulduğu The Criterion Biannual toplantısı Kwara'da yapıldı ve 4 gün sürdü. Seçimler son geceye bırakıldı ve bundan önceki 3 gün çok yoğun bir şekilde geçirildi. Şehrin önderleriyle

görüŖülerek başlayan bu toplantı, Unilorin ziyareti, engelliler(görme, işitme, yürüme, zihinsel okulu ziyareti ile devam etti. Aynı ortamda eğitim görmeye çalışan engelli öğrencilere hediyelerle gidildi. Bu yapılırken de onların hangi dinden olduklarını kimse umursamadı sadece çocukların bir kısım ihtiyaçlarını karşılayabilmenin sevinci vardı. Farklı dinden insanların birlikte bulunduğu ancak dua esnasında anlaşıldı. Hıristiyan olan okul müdiresinin ardından genel başkan prof. F. Abdulkareem dua etti. Daha önceki ziyaretlerinde talepte bulunulan ve Criterion'un yaptırdığı kulübe (güvenlik görevlileri ve hademeler için) yine okul müdiresi ve Abdulkareem tarafından açıldı.

Lise öğrencileriyle bir araya gelip onları çeşitli konularda bilgilendirmek ve bilinçlendirmeye çalışıyorlar. Bu toplantılarda anlaşılan bir Şey öğrencilerin İslamî kimliklerinin çok farkında olmadıkları, bu noktada bilinçlendirilmeleri gerektiği ve önemlisi olarak ta onlara iyi örnek olmak gerektiği sonucuna varıldı.

Eğitime önem verdiklerinden bahsettik. Dinî hüviyet taşıyan bir topluluk olduklarına bakarak sadece dinî eğitime önem verdikleri Şeklinde bir yanılısamaya düşmemek lazım. Hem dinî hem de genel eğitime önem vermektedirler. Bazı öğrencilere burs vererek eğitimlerine destek olmaktadırlar. Zaten büyük çoğunluğu eğitimci olan bu üyelerin eğitimi sadece dinî eğitim olarak görmemeleri bizi Őařırtmamalıdır. Tabi eğitimin yaşının olmadığı genel kanaatine bakarak sadece genç kızların eğitimine önem vermediklerini görürüz. Zamanında eğitim imkânı bulamayan insanlara destek olarak Müslüman kadınları cehaletten kurtarmak çabasındadırlar.

Güncel konuları takip edip bu konuda uzman kişilerden destek ve bilgi almaya çalışırlar. Biannual toplantı sırasında gruptaki doktorlardan biri H1N1 virüsü ve ondan korunma yollarını anlattı. Ayrıca kadınları internetten daha sık yararlanmaları gerektiği, kötü sitelerden korkup iyileri ihmal etmemeleri ve özellikle de çocuklarının internet kullanmalarına –kontrollü olması kaydıyla izin vermeleri istendi. Dinî kimlikten bir Şey kaybetmeden çağa ayak uydurmanın gerekliliğinden söz edildi.

Dinî bir hüviyet taşıyan bu topluluk insanları dinleri hakkında bilinçlendirmeye da çalışmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim okumaya ve bazı surelerin ezberlenmesine de çalışıyorlar. Aylık olarak düzenledikleri toplantılarda bazı sureleri ezberden okumaya çalışıyor ve birbirlerini teşvik ediyorlar.

Kadın hakları, kadınların eğitilmesi, bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi konularında faaliyet göstermektedirler. Bu insanların faaliyetlerine bakarak feminist olduklarını düşünmek onlara haksızlık olur. Müslümanların hem birbirleriyle hem de başka dinden olan insanlarla doğru şekilde iletişim kurabilmeleri hedeflenmektedir. Bu yüzden de başka kuruluşlarla işbirliğinde bulunup her iki tarafın da yarar sağlamasına çalışılır.

Pek çok Afrika ülkesinde insanların maruz kalıp hayatlarını kaybettikleri büyük küçük tüm hastalıklar hakkında insanları bilgilendirmeye çalışıyorlar. Durum her zaman sadece tıbbî yetersizlikten kaynaklanmamaktadır. Önyargı ve önemsememenin daha etkili olduğunu söyleyebileceğimiz bu hastalıklar onlarca insanın ölümüne sebep olabilmektedir. Örneğin Batı’da artık moda haline gelmiş olan sezeryanla doğum yapmanın Nijerya’da hala çok aykırı görüldüğü yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Kadınlar doğuma giderken sezeryanla doğum yapmamak için dua ve şarkılarla¹⁴⁶ uğurlanırlar. Ve günlerce süren sancı sonunda anne de bebek de hayatını kaybedebilmektedir. Bu ve bunun gibi konularda insanları bilinçlendirmeye çalışmaktadırlar ki küçük tıbbî müdahaleler ile çözülebilecek mevzular olaylar dönülmez bir noktaya gelmeden çözülmüş olsun.

Haftalık (Cuma günleri, Ramazan ayında haftada 2-3 defa) hapishane, kimsesiz çocukları ziyaretleri insanları topluma kazandırma anlamında çaba sarf ediyorlar. Gençlerle ilgili faaliyetleri ile de sağlam bir gelecek oluşturmaya çalışıyorlar diyebiliriz.¹⁴⁷

Günümüz Yoruba toplumunun dinle ilişkisinden bahsettik. Ancak burada belirtmek istediğimiz bir husus vardır, o da bu dinlerin tamamen birbirinden kopuk bir şekilde yaşamadığıdır. Demek istediğimiz birden fazla dinin bulunduğu ortamlarda bu dinlerin inananlarının birbirlerinden kopuk olmadıklarıdır. Birlikteliğin sebep olduğu birbirini etkileme Nijerya’daki insanlar arasında bariz bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

¹⁴⁶ Genelde Afrika özelde ise Nijerya kültüründe şarkı hayatın her alanına hükmetmektedir. Eğitim amacı taşıyan şarkılardan tutun da toplumsal bir sorunu anlatmak için şarkı söylenir. Örneğin Sikiru Ayinde Barrister’in family planning (aile planlaması) adındaki şarkısı ders niteliği taşır. Aynı şekilde hastanelerde doğuma giden kadınların ve yakınların “umarım bıçakla(yani ameliyatla) doğum yapmam” gibi anlamlara gelen şarkılar söylenir ki bunlar insan psikolojisini önemli ölçüde etkileyen şeylerdir. Ebe ve hemşirelerin de hastalarına bu şarkıları söyledikleri bir kültürden bahsediyoruz.

¹⁴⁷ <http://www.criterionnational.org>, 09.04.2010.

Özellikle A.T.R.'ın diğer dinler üzerinde bir hâkimiyetinden söz etmek mümkündür. Bu da bu dinin bu bölgelerde Hıristiyanlık ve İslamiyet'ten daha eski olmasına bağlanabilir. Peki, ATR bu dinleri nasıl etkiliyor? Etkilediğinden bahsederken insanların bu dine tekrar dönüş yaptıklarını değil de ancak inançları ile beraber bir yandan buna inanmaya devam ettiklerini kast etmekteyiz. Bu da daha çok insanların sıkıntılı dönemlerinde bu dinin yardımına başvurmaları şeklinde tecelli etmektedir. Bir Afrikalı için böyle bir genelleme ne kadar doğru olur tartışılabilir belki ama bir Nijeryalının- Müslüman ya da Hıristiyan- bu dinden tamamen bîhaber olması mevzu bahis bile değildir. Gündelik hayatta çok rahat bir şekilde karşımıza bu inancın etkileri çıkabilmektedir.¹⁴⁸

Bu konunun en ilgi çekici yanı ise din adamlarının (imam, papaz vs.) bu tür güçleri olduğuna inanılan insanlarla olan ilişkileridir. Hemen hemen bütün Yoruba filmlerine konu olan bu ilişki herhangi bir gelenek gibi normal karşılanmaktadır. Özellikle ibadethanelerin devlet idaresinde olmaması, buna rağmen çok sayıda insanın bu ibadethanelerden elde edilen gelirlerle hayatlarını devam ettirmelerinin sonucunda din adamlarının ibadethanelere katılımı artırmak ve bundan gelir elde etmek için A.T.R. mensupları ile iletişime geçtiklerine inanılmaktadır. Bu tezi kanıtlamak bizim için zor olsa da bu Yorubalarca kabul edilen bir gerçektir.

C. NİJERYA'DA DİN DEĞİŞTİRME OLAYLARININ SOSYO - KÜLTÜREL ARKA PLANI

1.Sosyo- Kültürel Etkenler

Son dönemlerde sosyal bilimcilerin yaptıkları araştırmalar ve vardıkları sonuçlar insanın bir sosyal çevrede yaşadığı ve bu çevreden etkilendiğini kanıtlar niteliktedir. Tek bir noktaya dayanarak araştırma yapan ve sonuçlara varanlar eleştirilmiştir.

¹⁴⁸ Nijerya'da bulunduğum bir dönem komşularımızdan biriyle muhabbet ederken kleptomani yani çalma hastalığından söz açıldı. Bunun nasıl olduğunu anlatmamı sakince dinledikten sonra bu komşumuz-ki ben onun düşüncelerini hep mantıklı bulmuşumdur- ama Zainab bu ne kadar büyük bir ceza. Bu normal değil, kesinlikle birileri o kişiyi cezalandırmak için böyle bir yola başvurmuşlardır diyerek beni şoke etti. Batıda hastalık olarak bahsedilen bir mevzu bir anda doğaüstü güçlerin (genelde Orişalar'dan yardım istenmesi durumunda onların bu tür cezalara başvurduklarına inanılır) bir cezalandırma şekli olarak karşımıza çıkıyordu. Özellikle akıl hastalıklarının bu şekilde kabul edildiğini belirtmekte fayda vardır. Modern tıbbın imkânlarından faydalanmadıkları, bu tür doğaüstü güçlerden medet umdukları için hastalıktan ölen insanların sayısının ne kadar çok olduğunu bilmek için bir doktor yakınınızın olması yeterlidir. Otopsi geleneğinin henüz yeni yerleşmeye başlamış olmasından mıdır bilemem ama anî ölümlerin büyük çoğunluğu bu tür güçlere bağlanmaktadır.

Örneğin K. Horney Freud'u insanı sadece çocukluk döneminde yaşadıklarının etkisinde olarak gördüğü için eleştirmiştir. Çünkü ona göre sadece biyolojik faktörler değil sosyal faktörler de hayatımızda önemli roller oynamaktadır.¹⁴⁹ Hayatımızı etkilemekte olan sosyal faktörleri anlamak için sosyal değişme ve modernleşme, arkadaş çevresi, evlilik ve misyonerlik konularına değinilecektir.

a. Sosyal Değişme ve Modernleşme

Sosyal değişmenin ne olduğundan bahsetmeden önce değişimin ne olduğundan bahsedelim. Değişme bir halden başka bir hale geçiş, eskinin yerini yeniye bırakması ve başkalaşım durumudur. Aynı zamanda değişme, değişmediği kabul edilen tek olgudur. Bunun meydana gelmesi ya da hızlanması için bazı faktörler etkili olmaktadır. Teknolojik ve bilimsel gelişmeler bunların başında yer almaktadır.

Sosyal yapılarda küçük ya da büyük ölçüde meydana gelen farklılaşmalar da değişimdir. Tek tek fertleri değil de bütün olarak toplumu ilgilendiren ve etkileyen değişiklikler sosyal değişme kapsamına girmektedir. Bir bakış açısıyla, “*sosyal değişme, temelinde teknolojik değişmelerin yer aldığı, insanlar arası ilişkilerin değişmesi anlamını taşımaktadır.*”¹⁵⁰

Sosyal değişme toplumun dünya görüşü ve hayat tarzında farklılaşmayı ve bunların insanlara etkisini içine almaktadır. Bu geniş anlamıyla “*sosyal değişme; tabii çevrenin özelliklerinin farklılaşması, biyolojik yapıya tesir eden imkânların çoğalması, teknik yeniliklerin artması ve kültür yapısının özelliği dolayısıyla meydana gelen değişikliklerle izah edilmektedir.*”¹⁵¹

Şunun da unutulmaması gerekir değişme sadece olumlu olarak gerçekleşen şeyleri değil olumsuz olanları da içerisinde barındırmaktadır. Sosyal değişimin gerçekleştiğini kabul etmek için gereken tek şey bütün insanları etkilemesidir.

Sosyal değişmeyi doğuran faktörler arasında fertlerin istekleri, toplumsal bunalım, üretim ilişkisi ve kültürel ilişki ve işgal gibi dış etkiler gelmektedir.¹⁵² Bizim

¹⁴⁹ Duane P. Schultz, Sdney Ellen Schultz, *Modern Psikoloji Tarihi*, çev. Yasemin Aslay, Kaknüs Yay., İstanbul, 2001, s. 500.

¹⁵⁰ Metin İşçi, *Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme*, Der Yay., İstanbul, 2000, s. 55.

¹⁵¹ Sami Şener, “Sosyal Değişimin Dinî Hayata Etkisi”, *Sosyal Değişme ve Dinî Hayat*, Yay. Haz. Sami Şener- İsmail Kurt, Acar Matbaacılık Yayıncılık, İstanbul, 1991, ss.95- 118, s. 98-9.

¹⁵² İşçi, a.e., s. 57.

araştırmamıza en uygun olanı kültürel ilişki ve işgal gibi dış etkilere. Zira söz konusu olan ülke uzun süre işgal edilmiş ve tamamı işgal edilmiş bir kıtada bulunmaktadır. “Batı sömürgeciliğinden bu yana, batılı olmayan toplumlar yönünü, biçimini ve zamanlamasını kendilerinin saptamadığı bir değişim süreci içindeler.”¹⁵³ Sosyal bilimciler bu değişimi ifade etmek için kimi zaman “gelişme” kimi zaman da “modernleşme” kavramlarını kullandılar ki bu kavramlar batılı olmayan devletlerin batılılaşması sürecini ifade etmektedir.

Modern kavramı her ne kadar son üç yüz yıldır yaşanan radikal değişiklikleri ifade etmek için kullanılsa da bu kavramın kullanımının tarihi daha eskilere dayanmaktadır. M.S. 5. Yüzyılın sonunda Roma İmparatorluğunun putperestlikten tamamen ayrılıp Hıristiyanlaşmasını ifade etmek için kullanılmıştır. Yani bu kavram eskinin yerine yeninin geçişini ve bu süreci belirtmek için kullanılmış bir kavramdır. Modernliğin her şeyden önce zamanla alakalı ve zamana ilişkin bir terim olduğunu belirtmekte fayda vardır. Kısaca modernlik tarihsel olanın karşıtıdır.¹⁵⁴

Günümüzde modernleşme batılılaşma anlamında kullanılmaktadır. Ancak modernleşmekte/batılılaşmada olan ülkelerde rahatsızlık yaratmaması açısından yani siyasi nedenlerle modernleşme kavramı tercih edilmektedir. Lerner modernleşmenin temelinde kentleşmenin olduğunu iddia etmiştir. Ona göre bir toplumun kentleşme oranı yüzde yirmi beşi geçtiği zaman modernleşme başlamış olur. Bunu okuma yazma oranındaki artış takip eder ki bu durum hem endüstrileşmenin bir sonucu hem de endüstrileşmenin bir şartıdır. Bunu kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve son olarak ise siyasi katılım takip eder.¹⁵⁵

Modernleşme beraberinde pek çok tartışma ve yeni kavramlar getirmiştir. Bunların başında modernleşmenin zirveye ulaşması ile beraber dinin insanların hayatındaki yerini ve anlamını tamamen kaybedeceğini iddia eden sekülerleşme (dünyevîleşme) teorisi gelmektedir.¹⁵⁶ Küreselleşme kavramı, modernleşme gibi, dünyanın batılılaşması anlamında kullanılmaya başlanmıştır.¹⁵⁷ Postmodernizm ise eşitlik,

¹⁵³ Kadir Canatan, *Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 11.

¹⁵⁴ Ahmet Özkiraz, *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2003, s. 13-4.

¹⁵⁵ Özkiraz, a.e., s. 56-7.

¹⁵⁶ Köse, *Sekülerizm Sorgulanıyor*, s. 7.

¹⁵⁷ Ulvi Murat Kılavuz, “Küreselleşen Dünyada Din”, UÜİFD, XI, S.2, 2002, ss.191- 212, s. 192.

kardeşlik, özgürlük gibi ideallerin tam olarak yerine getirilemeyeceği, karşıtlık ve farkın da ortadan kaldırılamayacağına anlaşılmasının adıdır.¹⁵⁸

Üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırılan, batılı olmayan ülkelerde insanların modernleşme istek ve çabası içerisinde olduklarını görmekteyiz. Aynı zamanda batılılaşma anlamına gelen modernleşme kimi zaman da batının dini olan Hıristiyanlığın benimsenmesi olarak algılanmaktadır.

Sömürü döneminde Hıristiyanlıkla tanışan bu bölgelerde modernleşme yönünde hızlı adımlar atılmıştır. Burada kastımız gerek batılı anlamındaki eğitim gerekse kültürel anlamda batılılaşma yönündeki gelişmelerdir. Her ne kadar başlarda direnmiş olursa da zamanla bu duruma ayak uydurulduğunu görmekteyiz. Nijerya örneğinde aileler dinî kaygılardan dolayı sömürü devletinin kurmuş olduğu okullara çocuklarını göndermek istememişlerdir. Günümüzde durum neredeyse tam tersine dönmüş durumdadır. Müslümanlar bu durumda aldıkları eğitimle beraber dinî eğitim de almasını istedikleri çocuklarını farklı kurslara göndermektedirler. Sömürü döneminden itibaren rahatça faaliyet gösteren Hıristiyan misyonerlerin de çabaları ile ülkenin dinî durumunda hareketlilik yaşanmaktadır. Bununla beraber bu bölgelerin İslamlaşma sürecinin sömürge dönemiyle birlikte hızlandığı da bilinmektedir.¹⁵⁹ Müslümanlar kurdukları topluluklarla misyonerlere karşılık vermekte ve dinlerinin bilincinde nesiller yetiştirme çabasıdadırlar.

Modernlik üçüncü dünya ülkelerinde arzu edilen bir olaydır. Araştırmamıza katılanlardan yeni dini Hıristiyanlık olanlar arasında bu dine geçiş ya da bu dinden etkilenme sebepleri arasında bu dinin daha modern olduğu şeklindeki düşüncelerini ifade edenler olmuştur. Bunun sebebi modernliğin başlangıç yeri olan batı dünyasının dininin Hıristiyanlık olmasından başka bir şey değildir.

b. Arkadaşlık

Yaşlılık döneminde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri olan yalnızlık, sosyal ilişki ve sosyal destek eksikliğinden kaynaklanan bir durumdur. Yalnızlık toplumla bütün sosyal bağların kopması anlamındaki toplumdan soyutlanmadan başka bir şeydir.

¹⁵⁸ Özkiraz, a.e., s. 100.

¹⁵⁹ Ousmane Kane, "Müslüman Afrika ve Modernleşme Tecrübesi", *Modernleşme, İslam Dünyası ve Türkiye*, Yay. Haz. İsmail Kurt- Seyit Ali Tüz, ed. Sabri Orman, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2001, ss. 163-176, s. 164.

Yalnız yaşama ve yalnızlık birbirine eşit olarak düşünülse de durum tam olarak öyle değildir. Zira kişi kalabalık bir ortamda da kendini yalnız hissedebilmektedir.¹⁶⁰ Yaşlılık döneminde daha bariz bir şekilde ortaya çıkan bu yalnızlığın giderilmesi için arkadaşlık ilişkileri önem taşımaktadır. Yaşlılar bu arkadaşları sayesinde daha rahat ve huzurlu bir hayat sürmektedirler.¹⁶¹

Yaşlılık döneminde neredeyse hayatî denecek derecede önem taşıyan arkadaşlık gençler için de önem taşımaktadır. Kurulan arkadaşlıklarla insanların sosyal çevreleri değişebilmektedir. İnsanların hayatlarının olumlu ya da olumsuz etkiler aratabilen arkadaşların seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlar olduğu aşikârdır. Bunun için arkadaşlık kurulacak kişilerde bazı özelliklerin aranması gerektiği kabul edilir. Bu aranan özellikler de yine insanın içinde bulunduğu sosyal çevreden büyük ölçüde etkilenmektedir. Büyük İslam düşünürü Gazali arkadaşlık yapılacak kişilerde; akıllı olmak, güzel ahlaklı olmak, günah içinde bir hayat sürmüyor olmak, bid'atçı olmamak ve dünyaya aşırı düşkünlüğü olmamak şartlarının aranması gerektiğini belirtmiştir.¹⁶²

İslam geleneğinden gelenlerin yukarıda belirtilen şartları aramaları kaçınılmazdır. Zira Hz. Muhammed(s.a) bir hadiste şöyle buyurmuştur: “Kişi arkadaşının dini üzeredir. Öyleyse her biriniz kiminle arkadaşlık ettiğine dikkat etsin.”¹⁶³ İncil’de ise: “Mektubumda size ahlaksızlık yapanlarla arkadaşlık etmemenizi yazdım” buyrulmaktadır.¹⁶⁴ Bununla beraber kültür ve sosyal çevrenin bu hususta etkili olduğunu düşünmekteyiz.

Bundan sonra ise arkadaş için yapılması gereken şeyler vardır. Arkadaşa yardım, onun için harcama ve arkadaşla ekonomik dayanışma içinde olmak bunlardan sadece bir kaçıdır.¹⁶⁵ İnsanların herhangi bir sorunla karşılaştıklarında ailelerinden önce başvurdukları ve her şeylerini rahatça paylaştıkları arkadaşlıklar kurmaları özellikle ergenlik döneminde olmaktadır. Bireylerin arasında ortak noktaların olması

¹⁶⁰ M. Akif Kılavuz, “Batı Kültüründe Yaşlanma Dönemi Yalnızlık Duygusunu Azaltma ve Arkadaş İlişkilerini Geliştirme Açısından Dinî Etkinliğin Önemi”, UÜİFD, XIV, S.2, 2005, ss. 25-39, s. 26-7.

¹⁶¹ Akif Kılavuz, a.g.m., s. 39.

¹⁶² Ebu Hâmid Muhammed Gazali, Bana Arkadaşını Söyle: Arkadaşlık Bilinci, çev. Osman Arpaçukuru, İlke Yay., İstanbul, 2002, s. 64.

¹⁶³ Ebu Davud, Edeb, 16.

¹⁶⁴ I. Korintliler 6: 9.

¹⁶⁵ Gazali, a.e., s. 79-86.

arkadaşlıkların daha sağlam bir zemine oturmasını temin etmektedir.¹⁶⁶ En önemli ortak noktalardan biri de din olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar arkadaşları ile olan ilişkilerinin devam etmesi ya da sağlamlaştırılması için bazı fedakârlıklarda bulunmak zorunda hissedebilmektedirler. Böyle bir durumda arkadaş grubunda çoğunluk hangi dine mensup ise meyil o dine doğru olmaktadır.

c. Evlilik

Hıristiyanlık gibi İslam Dini de aile kurumuna çok önem vermiştir. Çünkü aile yerine getirdiği sosyal fonksiyonların dışında aynı zamanda, çocuğa dinî bilgi ve davranışın öğretildiği bir kurumdur. Yaşın ilerlemesiyle farklı boyut kazanacak olmasına rağmen ailenin etkisi çocuğun inancında önemli bir rol oynayacaktır.

Hıristiyanlık tarihinde ve günümüzde evliliğe karşı iki farklı tutumun sergilendiğini görmekteyiz. Bunlardan birincisi evliliği insanların yerine getirmek zorunda oldukları ilahî bir görev olarak algılandığı bakış açısıdır. Zira onlar evliliği İsa ile kilise arasındaki münasebeti temsil ettiği görüşünü benimsemektedirler. İkinci grup ise evliliği adeta bir vakit kaybı olarak görmektedir. Kısa süren dünya hayatında insanların ahreti kazanmak için harcayacakları zamanı ve yapacakları amelleri sınırlamaktadır. Bu ikinci görüşü benimseyenler Hıristiyan önderlerden Pavlus'un söylemlerini ve hayatını örnek almaktadırlar.¹⁶⁷ Evlenmeyenlerin bu kararlarını dayandırdıkları Pavlus, Korintlilere yazdığı mektupta şöyle demiştir:

“Erkeğin kadına dokunması iyidir diyorsunuz. Ama fuhuştan dolayı her erkek karısıyla her kadın da kocasıyla yaşasın. Erkek karısına, kadın da kocasına hakkını versin. Kadının beli kendisine değil, kocasına aittir. Bunun gibi, erkeğin bedeni de kendisine değil, karısına aittir. Geçici bir süre için anlaşıp kendinizi duaya vermekten başka bir nedenle birbirinizi mahrum etmeyin. Sonra yine birleşin ki, kendinizi denetleyemediğiniz için şeytan sizi ayartmasın. Bunu bir buyruk olarak değil, bir uzlaşma yolu olarak söylüyorum. Herkesin benim gibi olmasını dilerdim. Ama herkesin Tanrı'dan aldığı ruhsal bir armağan vardır; kiminin şöyle, kiminin böyle. Yine de evli olmayanlarla dul kadınlara şunu söyleyeyim: benim gibi kalsalar kendileri için daha iyi

¹⁶⁶ Dona Eder- Sandı Kawecka Nenga, “Socialization in Adolescence”, *Handbook of Social Psychology*, Editör: John Delamater, Springer, USA, 2006, ss. 157-182, s. 168.

¹⁶⁷ Hakkı Ş. Yasdımın, “Pavlus'un Evlilik Hakkındaki Görüşü”, *SDÜİFD*, S. 8, 2001, s. 77.

*olur. Ama kendilerini denetleyemiyorlarsa, evlensinler. Çünkü için için yanmaktansa evlenmek daha iyidir.”*¹⁶⁸

İslam Dininin evliliği teşvik ettiğini görmekteyiz. Bu hususta ayetler bulunmaktadır. “Kadınlardan hoşunuza gideni nikâhlayın”¹⁶⁹ ve “İçinizden bekâr olanları evlendirin,”¹⁷⁰ ayetlerini zikretmek yeterli gözükmektedir. İslam eşler arasında inanç benzerliği kadar ahlak benzerliğini de önemsemektedir. Bundan dolayıdır ki iffetli insanların iffetli insanlarla evlenmeleri tavsiye edilmiştir.¹⁷¹

Aynı dinden insanların evlenmesi alışılmış olan evlilik türüdür. Ancak günümüzde çokça karşımıza çıkan diğer bir çeşit evlilik vardır ki o da farklı kültür ve inançtan insanların evlenmeleridir. Çapraz evlilik olarak ifade edilen bu durum insanların inançlarında farklılık yapmaları ile sonuçlanabilmektedir. Hıristiyanlık ve İslam dinleri bu hususta farklı prensipler benimsemiştir.

Hıristiyanlık kutsal kitabı İncil’de Hıristiyanların başka dinden olanlarla evlenmelerine izin verilmiştir. Yani Hıristiyan birey din farkından dolayı eşini boşamayacak ancak karşı taraf isterse ayrılabilir. Çiftlerden iman edenin iman etmeyen kutsanmasına vesile olacağı kabul edilmiştir.

İncil’deki bu serbestliğe rağmen IV. Asırdan itibaren toplanan konsüllerde tam tersi kararlar alınmıştır. Sadece Hıristiyan ve Hıristiyan olmayan evliliği değil Hıristiyan mezhepleri arasındaki evlilik dahi yasaklanmıştır. Roma İmparatorluğu kanunları Musevilerle evliliği yasakladı. XII. asırda kilise hukuku Hıristiyan olmayanlarla evliliği yasaklayan pek çok yasa kabul etti.¹⁷²

İslam bu hususta bazı kurallar koymuştur. Kimi durumlarda bu evlilik türü tamamen yasaklanmış kimi durumlarda ise bazı şartlarla sınırlandırma yoluna gidilmiştir.

“İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah’a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, inanan cariye Allah’a ortak koşan kadından daha

¹⁶⁸ Bkz. I. Korintliler, 7: 1- 9.

¹⁶⁹ Nisa 4/4.

¹⁷⁰ Nur 24/32.

¹⁷¹ Abdurrahman Kasapoğlu, “İslam’a Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu: İnanç ve Ahlak Uyumunu”, Bilimnâme, XII, 2007/1, ss. 137- 161, s. 138.

¹⁷² Selma Eşkan, İslam Aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din Farkı Problemi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2007, s. 6.

hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan bir erkek hoşunuza gitse de, iman eden bir köle Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle, cennete ve bağışlanmaya çağırır. O, insanlara ayetlerini açıklar ki, öğüt alıp düşünsünler."¹⁷³

Müslüman erkek ve kadınların müşriklerle evlenmeleri kesinlikle yasaktır. Bu yasak yukarıda zikredilen ayetle sabittir. Bu ayette kadınlara olduğu kadar erkeklere de bir yasak söz konusudur ki bunun unutulmaması gerekir. Bu ayette geçen müşrik kelimesi ise dikkat edilmesi gereken ikinci bir husustur. Müşrik kelimesinin anlamı ve buna bağlı olarak da müşrik kapsamına kimlerin girdiğine dikkat etmek gerekir. Ş-R-K kökünden türeyen müşrik kelimesi Allah'a ortak koşan anlamına gelmektedir. Allah'a ortak koşmak anlamındaki bu kavram küfrün en büyüğünü ifade eder. Allah ise bir ayeti kerimede "*Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah ile iftira etmiş olur*"¹⁷⁴ buyurmuştur.

Müslüman bir erkeğin Ehl-i Kitaptan bir kadınla evlenmesi caizdir. Abdullah b. Ömer dışında bütün sahabeler bu hususta icmaya varmışlardır.¹⁷⁵ Ancak Müslüman bir erkeğin Ehl-i Kitaptan bir kadınla evlenmemesi daha evladır. Bu husus da yukarıda zikredilen husus gibi ayetle sabittir:

*"Bugün size temiz ve hoş şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal, sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir. Mümin kadınlarla iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlarla da mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir."*¹⁷⁶

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus burada verilen iznin sadece Müslüman erkekleri kapsamasıdır. Yani bu ayet Müslüman kadınların Ehl-i Kitaptan olan erkeklerle evlenmelerine izin vermemektedir. Yani Müslüman bir kadın için Ehl-i Kitaptan bir erkek ile müşrik bir erkek arasında herhangi bir fark söz konusu değildir.

¹⁷³ Bakara 2/221.

¹⁷⁴ Nisa 4/48.

¹⁷⁵ Eşkan, a.g.t., 2007, s. 51.

¹⁷⁶ Maide 5/5.

Öncelikle araştırmamızın konusu olan Yoruba halkı arasında Müslüman kadınların Hıristiyan erkeklerle evlendiklerine şahit olduğumuzu belirtmemiz gerekir. Bununla beraber araştırmamıza katılan 65 kişiden sadece 1 kişi annesi Müslüman olduğu halde babasının Hıristiyan olduğunu belirtmiştir.

Farklı dinden insanların evlenmesi, çiftlerden birinin diğersinin dinine geçmesi ile sonuçlanabileceği gibi bu kişilerin çocuklarının bu ikilikten etkilenip farklı bir dini seçmeleri ile de sonuçlanabilmektedir. Karma evlilik yapan ailelere bakıldığında geleneksel olarak çocuk babasının dinine (mezhebine) bağlı gibi gözükse de çocuğun sosyalleşmesinde en etkin rolü oynadığı için anne faktörü ve dolayısıyla onun dini daha baskın olabilmektedir.¹⁷⁷

Ehl-i Kitaptan eşlerden kadının Müslüman olması durumunda bu evliliğin nasıl devam edeceği mevzu buradaki en çarpıcı husus gibi gözükmektedir. Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'in evliliği ile ilgili hüküm olmasına rağmen Zeyneb'in hastalığı dolayısıyla bu, istisna olarak kabul edilir.¹⁷⁸ Ulema, kocasından önce Müslüman olan bir kadının iddet beklerken kocasının da Müslüman olması halinde evliliği devam edeceğini ancak bu süre dolar ve erkek Müslüman olmazsa evliliklerinin bitirileceğine hükmetmişlerdir.¹⁷⁹

Çapraz evliliklerde çiftlerden hangisinin daha büyük ihtimalle din değiştireceği, ya da hangi inancın hangi inanca karşı galip geleceği mevzuu da önemlidir. Bunda dinî kimlik kadar cinsiyet ve toplumsal rol de etkili olmaktadır. Yani daha katı inançtan olan insanların din değiştirmeleri daha az rastlanan bir durumdur. Katolik ve Protestan örneğinde Katolikler daha katı kurallarla dinlerine bağlı olduklarından böyle evliliklerde Protestanların din değiştirme olasılığı daha yüksektir. Çapraz evlilik yapan Katolik kadınların din değiştirme oranı Protestan kadınlara oranla daha az bulunmuştur. Erkeklerde ise eş durumundan dolayı din değiştirdiklerine pek rastlanmaz.¹⁸⁰ Cinsiyet faktörüne göre ise kadınların kocalarına ayak uydurmaları esas olduğundan kadınların din değiştirmeleri yani eşlerinin dinine geçmeleri daha sık rastlanan bir durumdur.

¹⁷⁷ Huotari Voitto, "Finlandiya'da Ortodoks ve Luteryanlar Arası Evlilikler" çev. Kemal Ataman, UÜİFD, S.5, V, 1993, ss.317-324, s. 320.

¹⁷⁸ Bu mevzu ile ilgili çok farklı yorumlar mevcuttur. Konunun uzamaması için sadece bu rivayetler zikredilmemiştir.

¹⁷⁹ Eşkan, a.g.t., s. 107.

¹⁸⁰ Müslüman erkek dışındakilerle evlenmeleri yasak olan Müslüman kadınlarla evlenmek isteyen erkeklerin din değiştirmeleri durumu daha farklıdır.

Sosyal statü noktasında ise erkeğin iyi bir statüye sahip olması durumunda yine kadın kocasının dinine geçecektir.¹⁸¹

d. Misyonerlik

Her dinin kendi mesajını yayması anlamına gelen misyonerlik kavramı özelden dinlerini yaymayı görev edinmiş Hıristiyanların faaliyetlerini ifade etmek için kullanılır. Bu kavramın ilk olarak Hıristiyanlar tarafından kullanıldığı bilinmektedir.

Latince “missio” kelimesinden türeyen misyon kelimesinin sözlük anlamı, görev, yetki, vekalet, bir kimseye bir işi yapması için verilen özel vazife anlamlarına gelmektedir. Terim anlamı ise Hıristiyan olmayanlar arasında Hıristiyanlığın yayılmasıdır. Bu görevi üstlenen kimseye misyoner, yapılan faaliyetlere de misyonerlik denir.

Misyonerlik Hıristiyan kutsal kitabı İncil’de de tavsiye edilen bir husustur. Ancak bu konudaki sınırlama konusunda Hıristiyanlar sonradan düzenlemeler yapmışlardır.

“İsa yanlarına gelip onlara şöyle dedi: gökte ve yeryüzünde tüm yetki bana verilmiştir. Bu nedenle, gidin bütün ulusları öğrencim yapın. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin. Sizlere buyurduğum her şeyi tutmaları için kendilerini eğitin. Bilesiniz ki, çağın sonuna dek her gün sizlerle beraberim.”¹⁸²

Buradaki hüküm genel olsa da başka bir ayette sadece Yahudilere karşı bu görevin yerine getirilmesi istenmiştir.

“İsa bu on iki kişiyi bu sözlerle gönderdi: Tanrısızlara gitmeyin, Samiriyelilerin kentlerine de uğramayın. İsrail halkının yitik koyunlarına gidin. Yolda giderken, “Göklerin hükümlerini yakındır” diyerek söz’ü yayın.”¹⁸³

Birinci ayette muhatapların muhakkak Hıristiyanlaştırılması istenirken ikinci ayette sadece bir tebliğ öngörülmektedir. İkinci ayetle ilgili önemli bir husus da sadece Yahudilere gönderilmiş olmaları mevzuudur.

¹⁸¹ W. Seward Salisbury, “Religious Identification, Mixed Marriage end Conversion”, JSSR, 1969, 8, ss. 125- 29, s. 126.

¹⁸² Matta 28/18- 20.

¹⁸³ Matta 10/5-7.

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere misyonerlik Hıristiyanlık tarihi kadar eskidir. Gerçi sadece Yahudilere karşı yapılacağına dair ayet de vardır ancak M.50 yılında yapılan Havariler konsilinde bu mesaj evrenselleştirilmiştir. Bu konsilde Pavlus ve Barnaba tecrübelerini aktarmışlardır. Zira onlar bu mesajın evrenselleştirilmesine karar verilmeden önce bu milletlere bu dini anlatmaya ve yaymaya başlamışlardı. Pavlus'un misyonerliğin kurucusu¹⁸⁴ olarak görülmesi bundan dolayı olabilir. Pavlus diğer konularda olduğu gibi bu konuda da Hıristiyanlara öncülük etmiştir.¹⁸⁵

Misyonerliğin amacına dair Müslümanların her zaman şüpheleri olmuştur. Dinsel propagandanın misyonerliğin ikinci amacı olduğuna inananlar da vardır. Buna delil olarak ise kendi ülkelerinde laik bir sistem benimseyen batının din adamlarının kendi toprakları dışındaki faaliyetlere gösterdikleri maddi ve manevi destek gösterilmektedir. İtalya devleti Papa'yı Vatikan'a hapsedmesine rağmen dışarıdaki faaliyetleri için onlara destek sağlamaktadır. Fransız ve Alman hükümetleri de bundan farklı tavır sergiliyor değillerdir.¹⁸⁶Müslümanların kendilerine karşı bu tavırlarına içerleyen Hıristiyanlar ise misyonerlikten neyi kastettiklerini şöyle ifade etmektedirler:

*"Hıristiyan misyonerliği Hıristiyan tebliği içindir. Yani Hıristiyanlığın duyurulması, başkalarına anlatılması ve anlatım yolu ile bu inancı kendi istemleri ile kabul etmek isteyenlerin bu inancın nasıl geçeceklerine yardımcı olunması içindir. Ayrıca bu inanca geçmiş az sayıda da olsa kişilerin bulunduğu yörelerde Rab'bin cemaatinin bir araya geleceği bir toplanma yeri (ibadethane, kilise) de oluşturmak, iman etmiş insanların kutsal kitabı daha iyi anlamaları ya da kutsal kitabı öğrenmek isteyenlere yardımcı olacak kitapları çevirmek, yazmak, bastırmak ve kitapçılara dağıtımını sağlamak da hizmetleri arasındadır."*¹⁸⁷

Hıristiyanlık İslam'dan önce adeta küresel din kisvesine bürünmüştü. İslam dini hem yayılışı ile hem de insanlara sunduğu adaletli sistemle Hıristiyanların düşmanlığını kazandı. Bundan dolayı Hıristiyan din adamlarının Hz. Peygamber'i ve İslam dinini karalama faaliyetleri arttı. Yapılan Haçlı seferlerde dinî liderler başı çekti. Ancak

¹⁸⁴ A. Yüksel Özemre, *Din ve Misyonerlik*, Pınar Yay., İstanbul, 2004, s. 76.

¹⁸⁵ Taşçı, a.g.t., s. 17-8.

¹⁸⁶ E. W. Hopkins ve diğerleri, *Tarihte ve Günümüzde Misyonerlik*, çev. Adnan Yazıcı- Nurer Uğurlu-Kemal Demir, Özgün Yay., İstanbul, 2006, s. 89.

¹⁸⁷ Turgay Üçal, *Hıristiyan İnancına Göre Misyonerlik Anlayışı*, Gerçeğe Doğru Kitapları, İstanbul, 2002, s. 11-2.

hezimete uğradıklarından dolayı geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu dinî liderlerin tekrar ortaya çıkmaları sömürgeleştirilen bölgelerde misyonerlik faaliyetlerini yerine getirmeye başlamaları ile oldu.¹⁸⁸ Laik batı sömürgeleştirdiği devletlere Hıristiyanlığı götürüyordu, kendi ülkelerinde etkisiz kıldıkları din adamlarına bu sayede iş bulmuş oluyorlardı.

2. Psikolojik Etkenler

a. Çocukluk ve Ergenlik Yaşantıları ve Ailenin Dinî Temayülleri

Din değiştirme yaşı din değiştirme konusunda üzerinde en fazla durulan noktalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, kişinin yetiştiği aile ve içinde bulunduğu sosyal çevre ile de bağlantılı bir mevzudur. Bilim adamları bu durumu çocukluk dönemi yaşantıları ve ergenlik dönemi stresleri ile açıklamaya çalışmışlardır. Freudyen düşünceyi dışta bırakarak çocukluk dönemi ve bunun inanca etkisinden bahsetmeye çalışacağız.

Din değiştirmenin nadiren ani bir kararla gerçekleştiğinin anlaşılması ile aşamalı olarak din değiştiren insanların hayat tecrübeleri daha dikkate alınmaya başlandı. Bu da insanların hayatlarının çocukluk tecrübelerinden başlayarak inceleme konusu yaptı. Çocukluk dönemi ve bunu takip eden ergenlik döneminde yaşananlar insanların hayatlarının ileriki dönemlerinde etkili olabilmektedir.

Yapılan araştırmalar küçük yaşlardaki çocukların inanmaya olan meyilleri kanıtlanmıştır. Bunun sonucunda çocukların inanç konusunda herhangi bir sorun yaşamadıkları ve ebeveynlerinin yönlendirmesiyle inançlı insanlar olduklarını ortaya konmuştur.¹⁸⁹ Çocukluk döneminin çocuğun bir din edinmesi için kritik bir dönem olduğu düşünülmüştür.¹⁹⁰ Çocukluk dönemi çocuğun kolay inanırlık özelliğine sahip olması dolayısıyla önemli bir dönemdir. Kolay inanırlık özelliğinden dolayı çocuk, kendisine söylenenleri sorgulamadan olduğu gibi kabul eder.¹⁹¹ Bundan dolayı bu dönemde diğer konularda da olduğu gibi din konusunda doğru bilgi verilmesi çok önemlidir.

¹⁸⁸ İbrahim Berk, “Sömürgeciliğin Üçlü Sacayağı”, *II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (23-28 Kasım 1998)*, D. İ. B. Yay., Ankara, 2003, ss. 311- 18, s. 312.

¹⁸⁹ Argyle, *a.g.e.*, s. 25; M. Ali Kirman, “Küresel Bir Olgu Olarak Din Değiştirme ve Aile Kurumuna Etkisi”, *Dinî Araştırmalar*, S.17, VI, ss. 269- 280, s. 272.

¹⁹⁰ Argyle, *a.e.*, s. 13.

¹⁹¹ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara, 1993, s. 252- 4.

Çocukların dinî düşüncelerinin oluşmasında etkili olan diğer önemli bir faktör ise cinsiyettir. Kız ve erkek çocuklardaki Tanrı tasavvurunun farklılık gösterdiği herkesçe bilinmektedir.

Diğer önemli bir faktör ise kişilik özellikleridir. Kişilik de yaş ve cinsiyet gibi inancı etkileyen faktörlerden biridir. Bu kişiliğin oluşmasında ise aile yapısı ve ebeveynin çocukla iletişimi etkili olmaktadır.

Hayatında sevgi konusunda eksikliği olan çocuklar genellikle sevecen bir Tanrı tasavvuru geliştirmektedir. Çocuklar böylece hayatlarındaki eksik noktayı tamamlamaya çalışırlar.

Şiddet yanlısı ailelerin çocukları genelde saldırgan, kötülük yapan ve cezalandıran bir Tanrı tasavvuruna sahip olmaktadır.

Yalnız çocuklar ve ebeveynleri ile yakın ilişki kuramayan çocukların tanrı tasavvuru uzak bir yerde bulunan tanrı şeklindedir. O'na yaklaşmak isterler ancak bunun imkânsızlığının da farkındadırlar.

Tutarsız ailede yetişen çocukların tanrı tasavvuru da tutarsız olmaktadır. O bazen iyi bazen kötü, bazen mükâfatlandırıcı bazen de cezalandırıcı bir Tanrı olabilir.

Babalarını güçlü olarak gören çocukların Tanrı tasavvuru da böyle olmaktadır. Tanrı çok güçlü ve âdildir.

Çocuklarına ihtimam gösteren aile ortamında yetişen çocuklar, Tanrı'yı her şeyi düzelden ve iyi orta sağlayan biri olarak görür. Gerçi bir yandan kötülük vardır. Ancak Tanrı bu kötülükleri giderecek ve her şeyi yoluna koyacaktır.¹⁹²

Çocuğa Allah inancının öğretimi çocuğa öğretilecek temel şeylerden biridir. Çocuğun bu bilgiye ihtiyacı vardır ve bunun öğretilmemesi durumunda çocukta kimlik bunalımı baş gösterir.¹⁹³ Bu öğretim sürecinde dikkatli olunması gerekmektedir zira çocuğa bu bilgiyi vermemek kadar yanlış bilgi vermek de zarar verir.

Çocuk başlarda dinî inanç ve tutum noktasında anne ve babasını taklit etmektedir. Ailenin çocuğun dinî inancının gelişmesindeki etkisi ve önemi ise

¹⁹² Mustafa Köylü, "Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi", AÜİFD, XLV(2004), S. 11, s. 137- 151.

¹⁹³ Kirman, a.g.m., s. 272.

tartışmasız olarak kabul edilmektedir. Aile dinî inançtan uzak bir tavır takınıyorsa bu durum çocuğa da geçer. Ancak fitratındaki bu inanç özelliğinden dolayı yanlış şeylere bağlanma yoluna gidebilir. İnançlı ailelerin de çocuklarına baskı yapmaktan kaçınmaları gerekmektedir.¹⁹⁴

Ergenlerde durum daha farklıdır. Ergenlik kavramı çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinin arasındaki süreci ifade eder. Kişinin ergenlik dönemini iyi bir şekilde atlatamaması onun ileriki hayatını olumsuz yönde etkiler. Bu dönem aynı zamanda psikolojik ve psikiyatrik sorunların başladığı dönemdir. Bu sorunlar çocukluk döneminde başladıysa o zaman ergenlik dönemi bu sorunların arttığı ve daha belirgin bir şekilde açığa çıktığı bir dönem olmaktadır. Bu soruna bağlı olarak görülebilen sorunlar ve hastalıklardan bazıları kaygı bozukluğu, depresyon, intihar (teşebbüsü) ve şizofrenidir.¹⁹⁵ Peki, ergenlikte inanç durumu ve buna bağlı olarak din değiştirme nasıl olmaktadır.

Çocukluk döneminden farklı olarak ergenlik dönemindeki inanç şekli daha farklı bir boyutta olmaktadır. Çocukluk döneminde ailelerinin dininden başka bir dini benimseme şansı bulunmayan çocuklar ergenlik döneminde biraz daha bağımsızlaşmayla bu bağlılıktan kurtulmanın yollarını arayabiliyorlar. Bunun diğer bir nedeni ergenlik döneminde değişiklik için gereken fiziksel, duygusal ve entelektüel motivasyonun bulunması olabilir.¹⁹⁶

Ergenlik dönemi ergenin ailesinden bağımsızlık istediği bir dönemdir. Kendisine çocuk gibi muamele edilmesini istemeyen ergen ailesine onlardan bağımsız hareket edebileceğini kanıtlamak ister. Böyle zamanlarda yeni bir dine veya gruba bağlanma ergenin ailesine meydan okuması anlamına gelmektedir. Bu yeni bağlanma olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilmektedir. Burada esas olan ailenin isteğine ve inancına aykırı davranmaktır.¹⁹⁷

Daha küçük yaşlarda iken en azından haftada bir kere kiliseye giden çocukların 20'li yaşlarda kiliseye devam oranlarının çok düştüğü, yapılan araştırmalarla ortaya

¹⁹⁴ A. Rıza Aydın, "Çocuğun Dinî Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi", s. 211-215.

¹⁹⁵ Doula Nicholson- Harry Ayers, *Adolescent Problems: A Practical Guide for Parents, Teachers and Counsellors (Revised Edition)*, David Folton Publishers, London, 2004, s. 2.

¹⁹⁶ Köse, Neden İslam'ı Seçiyorlar, s. 78.

¹⁹⁷ Michael Argyle, a.g.e., s. 15.

konmuştur.¹⁹⁸ Üniversite ortamında farklı dinden ve milletten insanların tanınmasıyla din değiştirmeler olabilmektedir. Bunun diğer türüsü farklı dinden insanların buldukları ortamlarda farklı inançları anlama çabası olarak insanın bağlı olduğu dinden başka bir dini araştırmasıdır ki bunun sonucunda din değiştirmelerin gerçekleştiğine de şahit olmak mümkündür.¹⁹⁹

b. Mahrumiyet Yaşantılarının Etkileri

Nijerya yer altı zenginlikleri ve buna rağmen fakirliği ile meşhur bir ülkedir. Bunun sebeplerini burada tekrar zikretmeye gerek yoktur zira yukarıda sömürgeci devletlerin bu ülkeleri 'hayır' yapma amacıyla sömürgeleştirmedikleri belirtilmiştir.

Ekonomik refahın olmadığı yerlerde insanların önceliği gündelik ihtiyaçlarını karşılamak, karınlarını doyurmak olmaktadır. Ekonomik mahrumiyet dinlerin de dikkat çektikleri bir husustur. Çünkü bu temel ihtiyaçları karşılayamayan insanların bir dine tam anlamıyla yönelmeleri zor bir durumdur. İslam dini insanların bu dünyada ve ahirette iyilik ve güzellik istemeleri ve bu durumu dualarına yansıtılmalarını emretmektedir. Bunun gibi yoksunluktan da Allah'a sığınılması emredilmiştir. Bu hususta şöyle bir hadis rivayet edilmiştir: Müslim anlatıyor: "Babamın namazlardan sonra şu duayı okuduğunu duydum 'Allah'ım! İnançsızlık ve nankörlükten, fakirlik ve yoksulluktan ve kabir azabından sana sığınırım' , fakirlikten, kabir azabından sana sığınırım." Ben de (babamdan duyduğum) bu duayı okumaya başladım. Babam beni duyunca: 'Yavrum bu duayı nereden öğrendin?' diye sordu. Ben de: 'Babacığım namazdan sonra senin böyle dua ettiğini işittim ve senden öğrendim' dedim. Bunun üzerine babam: 'Yavrum! Bu dua Peygamber Efendimizin namazlardan sonra okuduğu duadır' dedi.²⁰⁰

Bu hadiste bu dünyada yoksul olmaktan Allah'a sığınılırken bir başka hadiste ise Mü'minlere ahirette yoksulluk tatmayacakları vaad edilmektedir.²⁰¹

¹⁹⁸ Köse, Sekülerizm Sorgulanıyor, s. 206.

¹⁹⁹ Aydoğan Arı- Yusuf Karabulut, Neden Müslüman Oldum (İhtida Öyküleri), D.İ.B. Yay., Ankara, 2007, s. 34.

²⁰⁰ Nesai, İstiâze, 16.

²⁰¹ Darimi, Rikak, 100

Hıristiyanlık dini de bu konu üzerinde hassasiyetle eğilmektedir. Hıristiyanlığı seçen insanların bildirdikleri, bu dini benimsedikten sonra kazanılan ekonomik özgürlük ya da sıkıntılı dönemlerinde kendilerine işverenlerin Hıristiyan olduklarını bildirmelerini tesadüf olarak yorumlamak ne kadar doğrudur bilemiyoruz. Bu durum Hökelekli- Çayır'ın Hıristiyanlığı seçenlerle ilgili araştırmasında oldukça net bir şekilde ortaya konulmuştur.²⁰² Bunu dışında yapılan bazı araştırmalar da benzer sonuçlar vermiş ve insanların bazı ekonomik ve psikolojik yoksunluklarının din değiştirme ile sonuçlanabileceği ortaya konmuştur.²⁰³

²⁰² Hökelekli- Çayır, a.g.e., s.24.

²⁰³ Mary Jo Meadow – Richard D. Kahoe, Psychology of Religion: Religion in Individual Lives, Hapers & Row Publishers, New York, 1984, s. 99.

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR

A. ARAŞTIRMA MODELİ

1. Araştırmanın Metodu

Hıristiyanlıktan İslam'a ve İslam'dan Hıristiyanlığa geçişin psiko- sosyal sebeplerini öğrenmeye çalıştığımız bu araştırmamızda anket kullanmayı uygun gördük. Anket sorularımızın bazıları açık uçlu çoğunu ise kapalı uçlu olarak hazırladık. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar belli başlıklar altında toplanıp yorumlanmıştır.

Araştırma alanı olarak Nijerya'daki Yoruba toplumunun yoğun olarak buldukları Lagos ve Oyo'da (araştırma sadece şehir merkezi olan Ibadan'da gerçekleştirilmiştir) din değiştirenlere anketler bizzat tarafımızdan verildi, ancak bazı durumlarda bu kişilere başkaları aracılığı ile ulaşmak suretinde verilebildi.

Sorularımız sadece hangi dinden hangisine geçtikleri ve bunun nedenleri ile sınırlı olmayıp onları etkilemiş olabileceğini düşündüğümüz çocukluk tecrübeleri, yetiştikleri ailedeki dinî tutum ve çevreleri ile ilgili sorular da yöneltildi. Hıristiyanlıktan İslam'a ve İslam'dan Hıristiyanlığa geçiş sebepleri karşılaştırmalı olarak verilmek istendiğinden büyük ölçüde bulguların verilmesi yeterli olarak görülmüştür. Bütün tabloların sonunda ise cinsiyet ve eski dinin bağımsız t-test sonucu verilerek anlamlılık dereceleri ortaya konulmuştur.

2. Araştırmanın Hipotezleri ve Varsayımları

Hipotezler

1- Dini inançlarına bağlı, ibadetlerini yerine getiren ve ahlaklı ebeveynlerin çocukları arasında din değiştirme oranları yüksektir.

2- Farklı dinden olan ebeveynlerin çocuklarının din değiştirme olasılığı daha yüksektir. Bu hususta Hıristiyan olan anneler daha baskındır, çocuklar Hıristiyan olan annelerinin dinine dönmektedir.

3- Anne ve babası aynı dinden olanlar içinde anne babası Müslüman olanlar daha fazla din değiştirmektedir.

4- İslam dininden Hıristiyanlığa geçiş Hıristiyanlıktan İslam dinine geçişe oranla daha fazladır.

5- Dinlerini çok iyi derecede bildiklerini düşünen insanlar da din değiştirmektedirler. Din değiştirdikten sonra ise hemen hemen herkes yeni dini ile ilgili iyi düzeyde bilgi sahibi olmaktadır.

6- Yeni din ile tanışmada en önemli etken arkadaş çevresidir.

7- Kadınların din değiştirme yaşı ile erkeklerin din değiştirme yaşları arasında farklılıklar bulunmaktadır.

8- Din değiştirdikten sonra yeni dindeki ibadetleri yerine getirme konusunda hassas davranılmaktadır.

9- Din değiştirme genelde insanların hayatlarındaki sorunları zse de bazen bu fonksiyonu yerine getirememektedir. Buna bağlı olarak da eski dine tekrar dönüş dşnlebilmektedir.

10- Din değiştirenlere karşı toplumsal çevrenin din değiştirmeleri büyük ölçüde kanıksadığı dşnlmektedir..

Varsayımlar

1- Örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.

2- Araştırmada kullanılan anket soruları, bu konuda yapılan çalışmalar incelenerek ve ilgili kişilere başvurularak hazırlanmıştır.

3- Örneklemini oluşturan bireylerin verdikleri cevapların güvenilir olduğu varsayılmıştır.

3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmamız Lagos ve Ibadan'da din değiştirenleri kapsamaktadır. Bununla farklı dinden insanların karışık oldukları bu şehirlerdeki dinî değişim olayını anlamayı hedefledik. Değişimlerin sıklıkta olmakta olduğunu bildiğimizden dolayı daha fazla kişiye ulaşabilmeyi umduk ancak insanların dinî değişimle ilgili olan bu çalışmaya katılmak istememeleri ve gerek Hıristiyanlıktan İslam'a ve gerekse İslam'dan Hıristiyanlığa geçenlerin isimlerinin kaydedildiği resmi bir kurumun olmaması işimizi zorlaştırdı.

4. Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evreni Yorubaların yoğunlukta buldukları Lagos ve Ibadan şehirlerinde yaşayan ve İslam'dan Hıristiyanlığa veya Hıristiyanlıktan İslam'a geçenlerdir. Örneklemimiz ise farklı meslek ve yaş grubundan araştırmamıza katılan 65 kişidir.

5. Araştırmaya Katılanların Nitelikleri

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	27	41,5
Kadın	38	58,5
Toplam	65	100,0

Tabloda görüldüğü üzere araştırmaya katılan 65 kişiden 26'sı (%40,0) erkek iken 37'si (%56,9) kadın olarak cinsiyetlerini belirtmişlerdir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılanların Doğum Yerine Göre Dağılımı

Doğum Yeri	Sayı	%
Yorubaların ağırlıkta oldukları bölgeler	57	87,7
Hausaların ağırlıkta oldukları bölgeler	1	1,5
Igboların ağırlıkta oldukları bölgeler	2	3,1
Yurtdışı	1	1,5
Cevapsız	4	6,2
Toplam	65	100,0

Araştırmaya katılanlardan 57 kişi (%87,7) Yorubaların ağırlıkta oldukları bölgelerde doğduklarını ifade etmiştir. 1 kişi (%1,5) Hausaların ağırlıkta oldukları bölgelerde doğduklarını ifade ederken 2 kişi (%3,1) de Igbolarını yoğunlukta yaşadıkları bölgelerde doğduklarını belirtmişlerdir. 1 kişi (%1,5) yurtdışında doğduğunu ifade ederken 4 kişi bu hususta fikir belirtmemişlerdir.

Tablo 3: Araştırmaya Katılanların Medeni Duruma Göre Dağılımı

Medeni Durum	Sayı	%
Bekâr	41	63
Evli	24	37
Toplam	65	100,0

Araştırmaya katılan 65 kişiden 41'i (%63,1) evli olduklarını belirtmiştir. Oldukça yüksek çıkan bu orana karşılık 23 (%35,4) kişi de bekâr olduklarını belirtmiştir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılanların Sosyo- Ekonomik Duruma Göre Dağılımı

Sosyo- Ekonomik Durum	Sayı	%
Alt Tabaka	9	13,8
Orta Tabaka	49	75,4
Üst Tabaka	5	7,7
Cevapsız	2	3,1
Toplam	65	100,0

Araştırmaya katılanlardan 9'u (%13,8) alt tabakadan olduklarını belirtmiştir. Buna karşılık 49 (%75,4) kişi orta tabakadan olduklarını belirtmiştir. Araştırmaya katılanlardan sadece 5'i (%7,7) üst tabakadan olduklarını belirtmiştir. 2'si (%3,1) ise hangi sosyo- ekonomik sınıftan olduklarını belirtmemiştir. Buna göre araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu (%75,4) orta tabakadan gelmiştir.

Tablo 5: Araştırmaya Katılanların Tamamlanmış Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Tamamlanan eğitim	Sayı	%
İlkokul	4	6,2
Lise	9	13,8
OND	20	30,8
HND/ Lisans	25	38,5
Lisansüstü	5	7,7
Cevapsız	2	3,1
Toplam	65	100,0

Araştırmaya katılanlardan 4'ü (%6,2) ilkokul mezunu olduklarını belirtmiştir. 9'u (%13,8) lise mezunu olduklarını belirtirken 20'si (%30,8) ise iki yıllık bölüm bitirdiklerini belirtmiştir. En yoğun olarak verilen cevap 25 (%38,5) kişinin HND/Lisans bitirdikleri şeklindeki cevaplarıdır. 5 kişi (%7,7) Lisansüstü eğitimlerini tamamladıklarını vurgulamıştır. 2 kişi ise (%3,1) bitirdikleri eğitim konusunda bilgi vermemiştir. Bu sonuçtan da görüleceği üzere araştırmaya katılanların büyük bir kısmı 50 (%77) yüksek eğitim seviyesinde eğitim aldıkları görülmektedir.

Tablo 6: Araştırmaya Katılanların Yaş Aralığına Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Sayı	%
18- 25 arası	22	33,8
26- 30 arası	18	27,7
31- 35 arası	9	13,8
36- 40 arası	6	9,2
41 ve üzeri	10	15,4
Toplam	65	100,0

Araştırmamıza katılanların 22'si(%33,8) birinci gruptan(18- 25 yaş) olduklarını belirtmişlerdir. İkinci gruptan(26- 30 yaş) olduğunu belirtenlerin sayısı ise 18 (%27,7)'dir. 9 kişi (%13,8) üçüncü gruptan olduklarını belirtmiştir, bu da 31- 35 yaşlarına tekabül etmektedir. 6 (%9,2) kişi dördüncü gruptan (36- 40 yaş) olduklarını belirtirken 10 (%15,4) kişi de beşinci gruptan (41 ve üzeri yaş) olduklarını ifade etmiştir.

Tablo 7: Araştırmaya Katılanların Din Değişirme Yaş Aralığı

Yaş Aralığı	Sayı	%
5- 10 arası	14	21,5
11- 16 arası	15	23,1
17- 22 arası	13	20,0
23- 35 arası	17	26,2
Cevapsız	6	9,2
Toplam	65	100,0

Din değiştirmiş katılımcılarımızın din değiştirme yaşları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Dört farklı gruba ayrılan bu yaş grubuna göre dağılım şöyledir: 14 kişi (%21,5) 5- 10 yaşlarında din değiştirdiklerini ifade etmiştir. 15 kişi (%23,1) 11- 16 yaşlarında din değiştirdiklerini belirtmiştir. Buna karşın 13 kişi (%20,0) 17- 22 yaşlarında din değiştirdiklerini ifade etmişlerdir. En son yaş grubu ise en fazla işaretlenen 23- 35 yaşlarıdır. 17 kişi (%26,2) bu yaşlarda din değiştirdiklerini belirtmişlerdir. 59 kişi (%90,8) bu dört dönemden birinde din değiştirdiklerini ifade etmişlerdir. Son olarak ise 6 kişi (%9,2) din değiştirme yaşını bildirmemiştir.

Diğer çalışmalardan farklı olarak din değiştirme yaşına baktığımızda çok küçük denilecek yaşlarda din değiştirildiğini görmekteyiz. Bunun sebeplerinin çapraz evlilikler ve bunun sonucunda çocukta görülen çoklu dini kimlik olduğunu düşünmekteyiz. Çocuk ebeveynlerinden birinin dininde karar kılmaktadır. En etkin bağlanma figürü olan annenin dini genelde tercih edilen din olmaktadır.

Tablo 8: Araştırmaya Katılanların Meslekî Durumuna Göre Dağılımı

Meslekî Durumu	Sayı	%
Öğrenci	22	33,8
Devlet Memuru	21	32,3
Kendi Mesleği	10	15,4
Ticaret	4	6,2
Diğer	7	10,8
Cevapsız	1	1,5
Toplam	65	100,0

Araştırmamıza katılanlardan 22'si(%33,8) öğrencilik hayatlarına devam etmekte olduklarını belirtmişlerdir. 21 kişi (%32,3) devlet memuru olarak çalıştıklarını belirtmiştir. Kendi mesleğinde çalıştığını ifade edenlerin sayısı ise 10 (%15,4). Araştırmaya katılanlardan 4'ü(%6,2) ticaret işinde olduklarını ifade etmiştir. 7 kişi(%10,8) diğer meslek gruplarından olduklarını ifade ederken 1 kişi(%1,5) meslekî durumu hakkında bilgi vermemiştir.

Tablo 9: Araştırmaya Katılanların Eski Dinlerine Göre Dağılımı

Eski dininiz nedir?	Sayı	%
İslam	46	70,8
Hıristiyanlık	19	29,2
Toplam	65	100,0

Araştırmamıza katılan 65 kişiden 46'si(%70,8) İslam'ın eski dinleri olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunu bu grup oluşturmaktadır. Diğer grubu ise eski dinlerinin Hıristiyanlık olduğunu belirten 19 kişi(%29,2) oluşturmaktadır.

B.BULGULAR VE ANALİZ

1. Yetişilen Ailedeki Dinî Durum

Yetişilen ailedeki dinî durumların incelenmesi ile, bu ailelerin çocuklarının din değiştirmelerine etkilerinin olup olmadığı ya da bu süreci hızlandırma noktasında katkılarının olup olmadığı gözlenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda anne babanın dini ve dine karşı tutumu incelenecektir. Çocukluk döneminin insanların hayatında kalıcı izler bıraktığı gerçeği göz önüne alınarak bu dönemde aile ile yapılan dinî ibadetlere ve 18 yaşına kadar yaşanan yerin özelliği ve din değiştirmeye etkisinin olup olmadığı tartışılacaktır. Burada en çarpıcı olduğunu düşündüğümüz mevzunun çapraz evlilik yapan çiftlerin çocuklarının din değiştirmesi olduğunu belirtmek isteriz.

Araştırmamıza katılan, Hıristiyanlıktan İslam'a ya da İslam'dan Hıristiyanlığa geçişi tecrübe etmiş insanlarda aile içi dinî yaşantının etkilerini aramaya çalışacağız. Aşağıda vereceğimiz tablolar bu konuda bize yardımcı olacaktır.

Tablo 10: Araştırmaya Katılanların Babalarının Dinine Göre Dağılımı

		Eski Din		Toplam
		İslam	Hıristiyanlık	
Babanın Dini	İslam	39	9	48
	Hıristiyanlık	6	10	16
Toplam		45	19	64 ²⁰⁴

Araştırmamıza katılanlardan eski dininin İslamiyet olduğunu belirten 45 kişiden 39'u babalarının Müslüman olduğunu bildirmiştir. 6 kişi ise babalarının Hıristiyan olduğunu bildirmiştir. Yani 39 kişi babalarının dininden farklı sebeplerden dolayı başka bir dine geçmişlerdir. 6 kişi ise babalarının dininden başka bir dinden olduklarını belirtmiştir ki bunların din değiştirmesi babalarının dinine geçmeleri anlamına gelmektedir. Eski dininin Hıristiyanlık olduğunu belirten 19 kişiden 9'u babalarının Müslüman olduğunu belirtmiştir. Bu kişilerin din değiştirmesi babalarının dinine

²⁰⁴ Araştırmamıza katılan 1 kişi eski dininin ne olduğunu belirtmediğinden sonuç bu şekilde çıkmıştır. Bu kişinin babasının dini İslamiyet'tir.

geçmek anlamına gelirken babalarının Hıristiyan olduğunu belirten diğer 10 kişinin din değiştirmesi babalarının dinini terk etmeleri anlamına gelmektedir.

Görüldüğü üzere insanların babalarından farklı inançlara sahip olması aynı dinden olmaları kadar sık karşılaşılan bir durum olmasa da Nijerya şartlarında karşımıza çıkması muhtemel bir sonuçtur.

Tablo 11: Araştırmaya Katılanların Annelerinin Dinine Göre Dağılımı

		Eski Din		Toplam
		İslam	Hıristiyanlık	
Annenin dini	İslam	18	4	22
	Hıristiyanlık	27	15	42
Toplam		45	19	64

Araştırmamıza katılanlardan eski dininin İslam olduğunu bildiren 18 kişi annelerinin Müslüman olduğunu belirtmiştir. Bu durumda, bu 18 kişinin annelerinin dininden çıktıkları anlamına gelmektedir. Eski dininin İslam olduğunu belirten 27 kişi ise annelerinin Hıristiyan olduğunu belirtmiştir. Yani 27 kişi annesinin dininden farklı bir dine mensup iken din değiştirerek annelerinin dinine dönmüşlerdir. Eski dininin Hıristiyanlık olduğunu belirten 4 kişi annelerinin Müslüman olduğunu belirtmiştir ki bu kişilerin din değiştirmeleri annelerinin dinine girmeleri anlamına gelmektedir. Diğer 15 kişi ise eskiden anneleri ile aynı dinden olduklarını yani annelerinin Hıristiyan olduğunu belirtmiştir. Bu 15 kişinin din değiştirmesi ise annelerinin dinini terk etmeleri anlamına gelmektedir.

Bu sonuç bize babaların dininde olduğu gibi annelerin dini ile de zaman zaman bağların koparıldığını göstermektedir. Farklı dinden insanların beraber yaşadığı bir toplumda bu durumun kanıksanmış olduğu söylenebilir.

Tablo 12: Araştırmaya Katılanların Anne ve Babalarının Dinine Göre Dağılımı

		Babann Dini		Toplam
		İslam	Hıristiyanlık	
Annenin Dini	İslam	22	1	23
	Hıristiyanlık	27	15	42
Toplam		49	16	65

Araştırmamıza katılan 65 kişiden 22'si anne ve babalarının Müslüman olduklarını belirtmiştir. 15 kişi ise anne ve babalarının Hıristiyan olduğunu belirtmiştir. 27 kişi babalarının Müslüman annelerinin Hıristiyan olduğunu belirtmiştir ki çapraz evliliklerin din değiştirmeyi etkilediğini söylememiz için bu sonuç bile yeterlidir. Bu, aynı zamanda Müslüman babaların Müslüman çocuklarının daha sonra Hıristiyanlığı seçiş nedenlerini bize göstermektedir. Sadece 1 kişi annesi Müslümanken babasının Hıristiyan olduğunu ifade etmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse 37 kişi anne ve babalarının aynı dinden olduklarını belirtirken 28 kişi ebeveynlerinin farklı dinden insanlar olduklarını kaydetmiştir.

Katılımcılardan ebeveynlerinin aynı dinden olduklarını belirten 37 kişi araştırmamız için önem teşkil etmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bunlardan 15'i anne babaların Hıristiyan olduğunu belirtirken 22 kişi Müslüman anne babanın çocukları olduklarını bildirmişlerdir. Kendi gözlemlerimize dayanarak insanların din değiştirmeleri kanıksadıklarını söyleyebiliriz. Katılımcılarımızdan eski dini İslam olanlardan birinin babası çocuğunun din değiştirmesine karşı çıkmadığı gibi çocuğu hala bir inanca bağlı olduğu için bir sorun olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Şu bir gerçektir ki Müslüman aileler çocuklarının din değiştirmelerine çok tepkili değilken Hıristiyan aileler bu duruma karşı daha tepkili tavır sergilemektedirler.

Aileleri aynı dinden olduğu halde yaşadıkları yerde diğer dinden insanların olması ve bu kişilerle geliştirilen ilişkilerden dolayı da din değiştirmeler gerçekleşmektedir. Hıristiyan anne babadan olduğu halde Müslüman arkadaşları ile

sürekli camiye giden²⁰⁵ ya da Müslüman ailenin çocuğu olup özel günlerde Hıristiyan arkadaşları ile kiliseye gidenler de olmaktadır. Müslümanlar zaman zaman çocuklarının Hıristiyan arkadaşları ile Pazar ayinlerine gitmelerinden duydukları endişeyi dile getirmektedirler. Pazar günleri hem tatil hem de kiliseye gidilen ortak gün olduğu için gençler Müslüman arkadaşlarını yapacak bir şeyleri olmadığı için davet etmektedirler. Bundan dolayı alınan en iyi önlem ise Müslüman toplulukların Pazar günleri şehrin farklı noktalarında düzenledikleri açık hava sohbetleridir. Bunun dışında yine aynı gün pek çok camide ikindi sonrası sohbetler olmaktadır. Genelde MSSN önderliğinde düzenlenen bu sohbet katılımcılarının çoğunluğunun gençlerden oluşması hasebiyle önemlidir.

Belirli sebeplerden dolayı son bulan evlilik ve bunu takip eden yeni evlilikler²⁰⁶, ekonomik kaygılardan dolayı insanların çocuklarına gerekli vakti ayırmamaları, oturdukları yere yakın bir yerde özel okula²⁰⁷ gitsinler diye çocuklarını hangi dinden insanların okuluna gönderdiklerine dikkat etmemeleri gibi sebepler aynı dinden insanların çocuklarının din değiştirmeleri ile sonuçlanabilmektedir.

Kim'in araştırmasının sonuçları bizim araştırmamızın sonuçlarına bir açıdan benzemektedir ki o da farklı dinden insanların çocuklarının din değiştirme sıklığı ile alakalıdır. Zira onun araştırmasına katılan 68 mühtedinin büyük çoğunluğunu aileleri farklı dinlere mensup insanlar olarak karşımıza çıkmışlardır. Buna göre 30 kişi anne

²⁰⁵ Oturduğumuz binanın yanında annesinin dükkanı bulunan bir çocuğun, sırf oyun arkadaşları namaz vakitlerinde camiye gidiyorlar diye onlarla devamlı olarak camiye gittiğine şahit oldum. 3- 4 yaşlarındaki bu kız çocuğu Müslüman çocuklarla beraber namaz kılıyor, bundan da önemlisi ise annesi ne o çocuklarla arkadaşlık etmesine karşı çıkıyor ne de onlarla camiye gitmesine. Bunun nedeni çocuğun arkadaşları ile beraberken annesinin işlerine rahatça bakabiliyor olmasıdır. Müslüman aileler de çocuklarının Hıristiyan arkadaşları ile ilahiler söylemelerine karşı çıkmadıkları gibi onlara eşlik edebilmektedirler. Hâlbuki bir arkadaşım sırf bu ilahilerden dolayı Hıristiyan olduğunu söylemiştir. Ve onun gibi daha nicelerinin şarkıların büyüüne kapılarak Hıristiyanların arasında yer almaktadır. Oysa şarkılar Hıristiyanlıkta en azından Nijerya Hıristiyanları için bir ibadet şeklidir.

²⁰⁶ Bu durumu bir örnekle anlatmaya çalışacağız. Müslüman bir kadın Müslüman bir erkekle evlenir. Çocukları olur ve doğal olarak bu çocuklar Müslüman çocuklar olarak yetiştirilirler. Ancak çiftin ayrılması sonucunda onlardan biri Hıristiyan biri ile evlenir ve din değiştirirse bu sefer doğan çocukları Hıristiyan olur. Bu durumda aynı evde yaşayan farklı dine mensup kardeşler söz konusu olur. Hıristiyan çocuk Pazar günü annesiyle kiliseye hafta içinde ise kardeşleriyle camiye gider. Bunun doğurduğu çoklu dini kimlikten kurtulmak gerektiğinde ise en etkin bağlanma figürü olan annenin dinine sarılır. Bu tür örnekler kimsenin uç bulmayacağı cinstendir.

²⁰⁷ Neredeyse her mahallede bir özel okul bulunmaktadır. Bunların çoğu Hıristiyanların okullarıdır. Bu okullarda çocuklar İncil dersleri de almaktadırlar. Bu okulların fiyatlarının Müslüman okullarından daha uygun olması Müslümanları bu okullar itmektir. Müslüman ailelerin genelde bu hususa gamsız davrandıklarını düşünüyoruz.

babalarının aynı dine mensup insanlar olarak belirtirken 38 kişi anne babalarının farklı inançlara sahip olduklarını belirtmişlerdir.²⁰⁸

Tablo 13: Araştırmaya Katılanların Ebeveynlerinin Dinî Tutumuna Göre Dağılımı

	Sayı	%
Dini İnançlarına Bağlı ve İbadetlerini Yerine Getirir.	43	66,2
Dini İnançları Var Fakat İbadetlerini Yapmaz	20	30,8
İnançsız	2	3,1
Toplam	65	100,0

Din değiştiren 65 kişiden 43'ü(%66,2) Dini inançlarına bağlı ve ibadetlerini yerine getiren bir aileden geldiklerini bildirmişlerdir. 20 kişi(%30,8) Dinî inançları olan ve fakat ibadetlerini yerine getirmeyen bir aileden geldiklerini bildirmiştir. 2 kişi(%3,1) ise inançsız aileden geldiklerini belirtmiştir.

Çapraz evliliğin ve çoklu dinî kimliğin etkisi olmasa dini inançlarına bağlı ve ibadetlerini yerine getiren aileden geldiğini belirten 43 kişinin --ki bunlar araştırmamıza katılanların büyük çoğunluğunu (%66,2) oluşturmaktadır- din değiştirmesi söz konusu olamazdı. Çünkü çocuğun dinî yapısı ve karakteri geldiği aileden büyük ölçüde etkilenmektedir. Çocuğun yaşının büyümesiyle aileye tam bağımlılık ortadan kalksa da onların etkisi de çocuğun fikrî yapısının şekillenmesinde etkili olmaya devam etmektedir. Bu etkinin devam etmesi büyük ölçüde aile ile çocuk arasında kurulan duygusal ilişkiye bağlıdır.²⁰⁹

Bundan önce yapılan araştırmalara ters bir sonuç çıkmıştır. Zira bu konuda yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu din değiştiren insanların genelde dindar olmayan ve dine ilgisiz ailelerden olduklarını göstermiştir. Kim, din değiştiren Korelilerin genelde dinle pek alakası bulunmayan ailelerden geldiklerini belirtmiştir.²¹⁰

²⁰⁸ Heon Choul Kim, Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 80.

²⁰⁹ Mustafa Köylü, "Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi", AÜİFD, S.11, s. 151.

²¹⁰ Kim, a.g.e., s. 83.

Dine ilgisiz ve ateist ailelerin çocuklarının din değiştirdiği, başka araştırmalarla da ortaya konmuştur.²¹¹

Tablo 14a: Çocukken Aile İle Yapılan İbadetlerin Daęılımı²¹²

Çocukken Aile ile Yapılan İbadetler	Sayı	%
Pazar ayini	14	21,5
Gece ibadeti(Night Vigil)	13	20,0
İncil dersleri	7	10,8

Tablo 14a’da eski dini Hıristiyanlık olanların çocukken aileleri ile birlikte yaptıklarını belirttikleri ibadetler yer almıştır. Buna göre Hıristiyanlıktan İslam’a geçen 14 kişi(%21,5) çocukken aileleri ile birlikte kilisedeki Pazar ayinlerine katıldıklarını belirtmişlerdir. 13 kişi(%20,0) ise kilisede belli aralıklarla düzenlenen ve gece boyu devam eden ibadetlere katıldıklarını belirtmişlerdir. 7 kişi (%10,8) ise ibadetlerin dışında kilisede düzenlenen İncil derslerine katıldıklarını bildirmişlerdir.

Tablo 14b: Çocukken Aile İle Yapılan İbadetlerin Dağılımı

	Sayı	%
İbadetler	39	60,0
Sohbetler	16	24,6
Teheccüd	4	6,2
Cami ve Kilise	4	6,2

Araştırmamıza katılan ve eski dini İslamiyet olan 39 kişi(%60,0) çocukken aileleri ile birlikte namaz, oruç gibi ibadetleri yerine getirdiklerini ifade etmişlerdir. 16 kişi (%24,6) sohbetlere katıldıklarını ifade etmiştir. 4 kişi (%6,2) ise aileleri ile Teheccüd namazı kıldıklarını ifade etmiştir. Son olarak ise yine 4 kişi (%6,2) küçükken aileleri ile birlikte hem Cami’ye hem de Kilise’ye devam ettiklerini bildirmişlerdir. Bunun sebebi ise daha önce de belirttiğimiz gibi çapraz evliliklerdir. Çocuk bu sayede hem annesinin hem de babasının dinlerinin gereklerini yerine getirmiş olmaktadır.

²¹¹ Hökelekli- Çayır, a.g.m., s. 34.

²¹² Katılımcıların belirttikleri ibadetler bu başlıklar altında toplanmıştır. Birden fazla ibadet belirtilmiştir.

Bir gençlik fenomeni²¹³ olarak algılanan din değiştirmede kişinin yetiştiği ailenin dinî inancı ile birlikte ailenin inançlarının gereğini yerine getiriyor olmaları da önem taşımaktadır. Hökelekli ve Çayır'ın araştırmasına katılan Hıristiyanlığı seçen gençler arasında ebeveyninin inançsız olduğunu belirtenlerden sonra ikinci sırayı inançları olduğu halde bunun gereğini yerine getirmeyen ebeveyn tipi almıştır.²¹⁴ Bu da bize ailenin inancına aykırı veya ilgisiz davranmalarının çocukları etkileyebilmekte olduğunu gösterir. Bununla beraber bizim araştırmamıza katılanlar aileleri ile beraber çocukken yaptıkları ibadetleri sıralamışlardır. Hatta bazıları iki farklı dinin (Hıristiyanlık ve İşlam) ibadetlerini yerine getirdiklerini vurgulamışlardır. Bu da bize din değiştirmelerin sadece aile tutumu faktörüne bağlanamayacağını gösterir.

Tablo 15: Araştırmaya Katılanların Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı

Yaşadığı Yer	Sayı	%
Yorubaların Ağırlıkta Oldukları Bölgeler	61	93,8
Hausaların Ağırlıkta Oldukları Bölgeler	2	3,1
Igboların Ağırlıkta Oldukları Bölgeler	1	1,5
Yurtdışı	1	1,5
Toplam	65	100,0

Araştırmaya katılanların büyük bir kısmının 18 yaşına kadar Yorubaların ağırlıkta oldukları güney bölgelerde yaşadıkları gözlemlenmiştir. 61 kişi (%93,8) Yorubaların ağırlıkta oldukları bölgelerde yaşadıklarını ifade etmiştir. 1 kişi (%1,5) Igboların ağırlıkta yaşadığını belirtmiştir. 2 kişi (%3,1) Hausaların yoğunlukta oldukları bölgelerde yaşadığını belirtirken 1 kişi (%1,5) de yurt dışında yaşadığını belirtmiştir.

Buna göre araştırmamıza katılanların büyük bir bölümü Yorubaların ağırlıkta olarak buldukları yerde yaşamaktadır. Başka bir deyişle bu insanların büyük

²¹³ Hökelekli- Çayır, a.g.m., s. 27.

²¹⁴ Hökelekli- Çayır, a.g.m., s. 36.

çoğunluğu Müslüman ve Hıristiyanların eşit olarak yaşadıkları bölgelerde yaşamaktadırlar. Igbo ve Hausa bölgeleri bu açıdan Yoruba bölgesinden farklılık arz etmektedir.

2. Din Değişirme Süreci

İnsanların dinlerini bilmediklerinden din değişirme yoluna gittikleri zannedilir. Bildirilen eski din bilgisi seviyesi ile durumun bizim araştırmamıza katılan Yoruba'lar için geçerli olup olmadığını anlamaya çalışacağız. Eski dinde yaşadığı belirtilen sıkıntılar ve yeni dini daha cazibeli kılan faktörler de tablolar eşliğinde verilecektir.

Din değişirme sürecinde, araştırmamıza katılan örneklemin bu karara kadar olan süreçte yaşadıklarına değinmeye çalışacağız. Bunun için de kişinin terk ettiği dine dair bilgisinden, yeni dini ile tanışma şekline ve yeni dine dair bilgisine kadar pek çok konuda örneklemin verdiği cevaplar tablolar halinde sunulacaktır.

Tablo 16: Eski Dine Dair Bilgi Oranı Dağılımı

Bilgi Oranı	Sayı	%
Çok Az	7	10,8
Az	21	32,3
İyi	24	36,9
Çok İyi	9	13,8
Ara Toplam	61	93,8
Cevapsız	4	6,2
Toplam	65	100,0

Tablo 16'da de görüldüğü üzere araştırmamıza katılanlardan 7 kişi (%10,8) eski dinleri ile ilgili bilgilerinin çok az olduğunu bildirmişlerdir. 21 kişi (%32,3) ise bilgilerinin az olduğunu belirtmiştir. Buna karşın 24 kişi (%36,9) eski dinleri ile ilgili bilgilerinin iyi olduğunu belirtirken 9 kişi (%13,8) bu oranın çok iyi olduğunu ifade etmiştir. Araştırmaya katılanlardan 61 kişi (%93,8) eski dinleri ile ilgili bilgilerinin iyi ya da kötü olduğunu belirtmiştir. 4 kişi (%6,2) bu soruyu cevapsız bırakmayı tercih etmiştir.

Buna göre insanların dinlerini bilmediklerinden dolayı din değiştirdiklerini düşünen ve bu doğrultuda hareket eden Ansarudeen cemiyeti ve benzeri kurumların bu inancı tartışılabilir. Bununla beraber araştırmamıza katılan din değiştirenler arasında eski dinine dair bilgilerinin iyi olduğunu belirtenler ağırlıktadır. Yine de din bilgisi din değiştirmede önemli bir rol oynamaktadır. Hökelekli- Çayır din değiştirenlerin eski dinlerini çok iyi bildikleri ya da sadece ibadet edecek kadar²¹⁵ bildiklerini ortaya koyarken, Köse'nin araştırmasına katılan deneklerden bazıları eski dinlerine dair bilgilerinin çok iyi olduğunu, hatta dinleri için çeşitli çalışmalarda bulduklarını²¹⁶ belirtirken bazıları ise böyle bir bilgidен uzak ve dinî bir kimlik edinemediklerini ifade etmiştir.²¹⁷

Tablo 17: Yeni Dinle Tanışma Şekli

Yeni Dinle Tanışma Şekli	Sayı	%
Arkadaşlar	17	26,2
Uzak Aile Mensupları	16	24,6
Okul Aracılığı ile	12	18,5
Misyonerlik	6	9,2
Seminer	5	7,7
Yakın Aile Mensupları	4	6,2
Cevapsız	5	7,7
Toplam	65	100,0

Tablo 17'de din değiştiren denek grubumuz yeni dinleri ile nasıl tanıştıklarını gösterilmiştir. Buna göre araştırmamıza katılanlardan 17 kişi (%26,2) yeni dinlerini arkadaşları vasıtasıyla tanıdıklarını ifade etmişlerdir. 16 kişi (%24,6) yeni dinlerini uzak aile mensupları sayesinde tanıdıklarını belirtmiştir. Uzak aile mensupları aracılığı ile şikkını takip eden okul aracılığı ile yeni dini tanımıştır. Buna göre araştırmamıza katılan 12 kişi (%18,5) yeni dinlerini okul aracılığı ile tanımışlardır. 6 kişi (%9,2) misyonerlik

²¹⁵ Hökelekli- Çayır, a.g.m., s. 35.

²¹⁶ Köse, Neden İslam'ı Seçiyorlar, s. 104.

²¹⁷ Köse, a.e., s. 115.

sayesinde yeni dinlerini tanıdıklarını ifade etmiştir. 5 kişi (%7,7) seminerler aracılığı ile yeni dinlerini tanıdıklarını bildirirken 4 kişi (%6,2) yeni dinlerini yakın aile mensupları aracılığı ile tanıdıklarını ifade etmiştir. Son olarak ise 5 kişi (%7,7) yeni dinleri ile nasıl tanıştıklarını bildirmemiştir.

Arkadaşlık faktörünün bu kadar belirleyici olmasında arkadaşların birbirlerinin dinine müdahale etmiyor gibi olsalar da aslında birbirlerinden etkilendikleri içindir. Buradaki arkadaşlıktan kastımız misyonerlerin faaliyetlerini yerine getirebilmek için kullandıkları arkadaşlık maskesi değil gerçek arkadaşlıktır. Ramazan ayında arkadaşına destek olmak ve onu anladığını göstermek için onunla oruç tutan Hıristiyan arkadaşın bu yaptığına karşılık Müslüman'ın da Noel'de arkadaşıyla kiliseye gitmesi doğaldır. Ya da eski komşunun bayramda Müslüman arkadaşlarını ziyaret etmesi ve Noel'de yapılan iade-i ziyaretler. İnsanların bu hususlarda ne kadar basit düşündükleri ortadadır.

Bu arkadaşlık ilişkilerinin dini değişimleri etkiledikleri oradadır. Ancak bu değişimin genelde Hıristiyanlığa doğru oluşunun sebepleri arasında Müslümanlara karşı oluşan olumsuz önyargılar etkilidir. Müslümanların kaba, kötü, kinci²¹⁸, kadınlara değer vermeyen²¹⁹, çok eşliliğe²²⁰ izin vererek kadınların ezilmesine sebep olan, dünyadaki terör olaylarında etkin rol oynadıkları²²¹ şeklindeki önyargılar Hıristiyanların önünü kesmektedir. Tamam, İslam dini iyi fakat yukarıdaki hususları dikkate alınca ondan uzak durmak gerekir şeklinde bir düşünceye sahipler. Hıristiyanlığa geçenlerde bu durumdan kaynaklanan suçluluk psikolojisi olduğunu görmekteyiz. Kendileri ve onların etrafındaki hiçbir Müslüman bu tür olaylara karışmadığı halde dünyadaki kötülüklerden dolayı yine de kendilerini sorumlu tutarlar, din değiştirme bu açıdan bu suçluluk psikolojisinden kurtulmayı da sağlamaktadır. İslamiyet'e geçenlerse o zamana kadar Müslümanları yanlış tanıdıkları şeklinde bir kanyı varırlar.

²¹⁸ Hıristiyanlığın sevgi dini söyleminden dolayı Müslümanlara karşı böyle bir önyargı olduğunu düşünmekteyiz. Müslümanların özellikle fundamental grupların sert ve saldırgan tavır takınmalarından dolayı bu önyargılar oluşmuş olabilir.

²¹⁹ Kadınların tesettüründen dolayı bu sonuca varmaktadırlar. Ancak buna bakarak Nijerya'daki bütün Müslümanların bu kuralları uygun yaşadıkları zannedilmemelidir.

²²⁰ Çok eşlilik hala devam etmektedir. Özellikle dindar geçinen erkekler arasında bu yaygındır, ancak eğitim seviyesinin yükselmesiyle bu durumda bir düşüş söz konusudur. Bunun sünnet olduğunu zannettiği için kocasının çok evlilik yapmasını isteyen kadınlar da vardır.

²²¹ Batıda yaşanan olayları dikkate alarak bu sonuca varmışlardır. Olaylara tek taraflı bakıldığına şahit olmaktadır. Örneğin Irakta (Müslümanlar tarafından) öldürülen Amerikan askerlerinin haberleri yapılırken orada ölen masum insanların haberleri yapılmaz. Bu yönden Nijerya gibi ülkelerde uygulanan haber şeklinin Batıdaki sistemin bir benzeri olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek.

Yeni dinle ilk temasın arkadaş aracılığı ile olmuş olması şaşırtıcı değildir. Gerek başka dinlerden Hıristiyanlığa geçenlerle gerekse başka dinlerden İslam'a geçenlerle yapılan araştırmalarda bu ortak sonuca varılmıştır. Kim'in Koreli Müslümanlarla²²² ilgili çalışması gibi Hökelekli- Çayır'ın Hıristiyanlığa geçen gençlerle²²³ ilgili çalışmalarında da aynı sonuç elde edilmiştir. Köse'nin araştırmasındaki İslamiyet'i seçen İngiliz mühtediler de bu değişimlerinde tanıdıkları Müslümanlarla yaptıkları sohbetlerin etkisinin²²⁴ olduğunu vurgulamışlardır.

Bu tablo bu çalışmamızdaki en önemli tablolardan biridir zira yakın çevre ve sosyal çevremizin dinî şahsiyetimizi nasıl etkileyebildiğini göstermiştir. Yakın aile çevresinin en az seçilen şık olması çevrenin bizim için ne kadar önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir. Yapılan benzer çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Okul aracılığı ile yeni dinlerini tanıdıklarını belirten bu insanlar bize Nijerya'daki eğitim sisteminden bahsetmeye mecbur etmiştir. Okullar pek çok ülkede olduğu gibi devlet okulları ve özel okullar olarak ayrılır. Devlet okullarında (ilk ve orta öğretimde) din dersleri zorunlu seçmeli şeklindedir. Müslüman öğrenciler IRK derslerini alırken Hıristiyan öğrenciler CRK derslerini almaktadırlar. Özel okullar ise genelde dinî formatta karşımıza çıkmaktadır. Yani Hıristiyan okulu ya da Müslüman okulu şeklinde. Devlet okullarında verilen eğitimin kalitesinden şüphe eden ve durumu müsait olan aileler çocuklarını özel okullara gönderirler. Son dönemlerde Müslüman okulları artmış olsa da önceleri Hıristiyan okulları çoğunlukta idi. Müslüman okullarının sayısı az, ücreti ise Hıristiyan okullarına nazaran fazlaydı. Bu durumu da göz önünde bulundurmak zorunda olan aileler iyi eğitim alsınlar amacıyla çocuklarını Hıristiyan okullarına göndermek zorunda kalmışlardır. Ancak son zamanlarda bu durumda farklılıklar gözlemlendiği de bir gerçektir. Müslüman aileler çocuklarını Hıristiyan okuluna gönderme konusunda daha tedbirli davranmaktadırlar. Hıristiyan olup çocuklarını Müslüman okuluna gönderenlerin sayısı daha azdır. Bu şartlarda çocukların mensup oldukları dinden farklı bir dinî kültür içerisinde yetişmekte olduklarından

²²² Kim, a.g.e., s. 88.

²²³ Hökelekli- Çayır, a.g.m., s. 37.

²²⁴ Köse, Neden İslam'ı Seçiyorlar, s. 149.

ailelerin bu durumu umursamamaları, okul etkisinin daha da artmasına neden olabilmektedir.²²⁵

Araştırmamıza katılanlar yeni dinleri ile bu şekilde tanıştıklarını belirtirken eski dinleri ile alakalı olarak yaşadıklarını belirttikleri sorunlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 18: Eski Dinde Yaşanan Sıkıntılar²²⁶

		İbadet	İdeoloji	Dil Sorunu	Diğer
Eski Din	İslam	17	15	17	1
	Hıristiyanlık	7	3	3	2
Toplam		24	18	20	3

Tablo 18’de eski dini İslam ve Hıristiyanlık olan deneklerimizin eski dinleri ile yaşadıklarını bildirdikleri sorunlar yer almaktadır. Eski dini İslam olan 17 kişi dinlerindeki ibadet anlayışıyla ilgili sorunlarının olduğunu bildirmişlerdir. 15 kişi ideoloji olarak kendilerine uymadığını belirtirken 17 kişi de bu dinin kutsal kitabı olan Kur’an’ın Arapça olmasıyla ilgili endişelerini dile getirmişlerdir. Anlayamadıkları bir dilde yazılan bu kitabı okumak kadar anlamak da zordur, anlayışından yola çıkmışlardır. 1 kişi ise başka türlü sorunları olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde eski dinleri Hıristiyanlık olan 7 kişi de Hıristiyanlık dinindeki ibadet anlayışı ile ilgili sorunları olduğunu belirtmiştir. 3 kişi ideolojik, 3 kişi dil sorunu, 2 kişi ise başka türlü sorunları olduğunu ifade etmiştir.

²²⁵ Ben de ilkokulun büyük bölümünü Müslüman okulunda okuduktan sonra son yılını bir Katolik okulunda tamamladım. Bir küçük kardeşim ana okuluna Müslüman okulunda gidip ilkokul eğitiminin tamamını Katolik okulunda tamamlamıştır. Kız kardeşlerim ise ana okulundan itibaren Hıristiyan okulunda okuduktan sonra orta okul ve liseyi Müslüman okulunda devam ettirmektedirler. Bu durum Nijerya’daki pek çok ailede rastlanan bir durumdur. Yabancı ülkelerin kurdukları okullar ise herhangi bir dinî iddiada bulunmamakta bu bağlamda Müslüman ülkelerin kurdukları okullar ve Hıristiyan ülkelerin kurdukları okullar arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Bu okullarda okuyan öğrenciler de zaten bu iki farklı dine mensup öğrenciler olmaktadır. Ailelerin bu okulları tercih etmeleri hem beyazların kurdukları okullar olmaları hem de daha eğitim verildiğini düşünmeleridir.

²²⁶ Deneklerimize bu hususta birden fazla seçenek işaretleyebilme hakkı tanınmıştır ki çoğu da en az iki seçenek işaretlemiştir.

Tablo 19a: Yeni Dine Çeken Unsurlar²²⁷

Çekici Unsur	Sayı	%
Huzur ve Sevgi Dini	14	21,5
Basit ve Açıklık	12	18,5
İncil'in Arapça Olmaması	11	16,9
Özgürlükçü	6	9,2
Kilisede Söylenen İlahiler	5	7,7
Modern ve İlerlemeci	5	7,7
Kolaylık Dini	4	6,2
Özel İlişki ²²⁸	4	6,2

Araştırmamıza katılanlardan eski dini İslamiyet olup Hıristiyanlığa geçenlerin kendilerini yeni dinlerine çeken şeyler olarak ifade ettikleri özellikler maddeler halinde verilmiştir. İlk sırada ise 14 kişinin (%21,5) belirttiği huzur ve sevgi dini olması özelliği gelmektedir. Malum olduğu üzere insanların sevgi temasının işlendiği oluşumlara meyli söz konudur.²²⁹ 12 kişi (%18,5) ise bu dinin basit ve açık olduğunu belirtmiştir. Eski dinlerine kıyasen bu din onlara daha basit gelmiştir. Basitlikten kasıt genelde daha kolay ibadet yapılabiliyor olunmasıdır. 11 kişi (%16,9) İncil'in Arapça olmamasını önemsediklerini bildirmiştir. Hıristiyanlığa geçen katılımcılarımızın bu Arapça vurgusu oldukça dikkat çekicidir. 6 kişi (%9,2) Hıristiyanlığın özgürlükçü yönünün kendilerini çektiğini belirtirken 5 kişi (%7,7) de kilisede söylenen ilahilerin kendileri için önemli olduğunu belirtmiştir. Bu, müziğe düşkün olan Afrika insanının vereceği en doğal cevaplardan biridir. 5 kişi (%7,7) Hıristiyanlığın modern ve ilerlemeci bir din olduğunu düşünmekteyken, 4 kişi (%6,2) bu dinin kolaylık dini olduğunu belirtmiştir. Son olarak ise 4 kişi (%6,2) bu dinin sadece özel ilişkilerinden dolayı kendilerine çekici geldiğini belirtmiştir.

²²⁷ Deneklerin belirttikleri özellikler bu sekiz madde halinde verilmiştir. Her katılımcıdan 5 tane madde yazması istenmiş, yazılanlar bu başlık altında toplanmıştır.

²²⁸ Özel ilişkide şahıslar farklı nedenler sunmuşlardır. 2 kişi annemin dini derken 1 kişi kocamın, bir kişi de arkadaşımın dini demiştir.

²²⁹ Yapıcı, a.g.m., s. 232.

Tablo 19b: Yeni Dine Çeken Unsurlar²³⁰

Çekici Unsur	Sayı	%
Tesettür	7	10,8
Davet Şekli	6	9,2
Kardeşlik	6	9,2
Ahlak	5	7,7
Allah ile Aracısız İlişki	3	4,6
İbadetler	3	4,6
Huzur Verici	2	3,1
Zorlamayan Tavır	2	3,1

Eski dini Hıristiyanlık olup İslam'a geçenlerden 7 kişi (%10,8) İslam dinindeki tesettür anlayışının kendilerine çekici geldiğini bildirmişlerdir. 6 kişi (%9,2) davet şeklinin hoşlarına gittiğini ifade ederken 6 kişi (%9,2) İslam dinindeki kardeşlik anlayışından etkilendiğini belirtmiştir. İslam ahlakını çekici bulanların sayısı ise 5 (%7,7)'dir. Teslis inancıyla baş edemeyen 3 kişi (%4,6) Allah ile aracısız ilişki kurulmasının kendilerine çekici geldiğini bildirirken, 3 kişi (%4,6) de ibadet anlayışından etkilendiklerini dile getirmiştir. 2 kişi (%3,1) huzur verici bir din olarak görürken 2 kişi (%3,1) de zorlamayan tavrının kendilerini çektiğini belirtmiştir.

Tablo 20: Din Değişirme Şekli

	Sayı	%
Aşamalı	41	63,1
Ani	16	24,6
Cevapsız	8	12,3
Toplam	65	100,0

²³⁰ Deneklerin belirttikleri özellikler bu sekiz madde halinde verilmiştir. Her katılımcıdan 5 tane madde yazması istenmiş, yazılanlar bu başlık altında toplanmıştır.

Araştırmaya katılan din değiştirenlerden 41 kişi (%63,1) din değiştirme şekillerinin aşamalı olduğunu bildirmişlerdir. 16 kişi (%24,6) ani bir kararla din değiştirdiklerini belirtmiştir. 8 kişi (%12,3) ise bu konuda bir görüş beyan etmemiştir.

Tablo 21: Yaş ve Cinsiyete Göre Din Değiştirenlerin Dağılımı

		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kadın	
Din Değiştirme Yaşı	5- 10 arası	9	5	14
	11- 16 arası	6	9	15
	17- 22 arası	5	8	13
	23- 35 arası	5	12	17
Toplam		25	34	59

Tablo 21’de din değiştirme yaşı ve cinsiyet faktörü birlikte verilmiştir. Buna göre din değiştirme yaşı 4 farklı gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi 5- 10 yaş arasını kapsayan gruptur. 9 erkek ve 5 kadın toplam 14 kişi bu yaşlar arasındayken din değiştirdiklerini beyan etmişlerdir. İnci grup olan 11- 16 yaşları arasında din değiştirdiğini beyan eden 15 kişiden 6’si erkek 9’u kadın olarak karşımıza çıkmıştır. 17- 22 yaş dönemleri kapsayan üçüncü grupta ise 13 kişi karşımıza çıkmıştır. Bunlardan 5’i erkek 8’i kadındır. Son grupta ise 23- 35 yaş arasında din değiştirdiğini beyan eden ve yoğunluğun bulunduğu gruptur. Buna göre 17 kişi bu yaşlarda din değiştirdiğini beyan etmiştir. Bunlardan 5’i erkek 12’si ise kadındır. Bun durumda erkeklerin en yoğun olarak din değiştirdikleri yaş grubu, ilk sırada yer alan 5- 10 yaşları iken kadınların en yoğun olarak din değiştirdikleri yaş grubu son sıradaki 23- 35 yaşlarıdır. Çok küçük yaşlarda din değiştirme daha önce de bahsedilen çoklu dini kimlik ve bağlanma figürü ile alakalı bir olgudur. Bu yaşta din değiştirme genelde anne ya da babanın dininde karar kılma anlamını taşımaktadır.

Tablo 22: Ebeveynin Dinî Tutumu ve Yeni Dinle Tanışma Şeklinin Dağılımı

		Ebeveynin Dini Tutumu			Toplam
		İnançlı ve İbadetlerini Yerine Getiren	İnançlı ama İbadetlerini Yerine Getirmeyen	İnançsız	
Yeni Dinle Tanışma Şekli	Okul aracılığı ile	6	6	0	12
	Yakın Aile Mensupları	3	1	0	4
	Uzak Aile Mensupları	9	6	1	16
	Arkadaşlar	14	3	0	17
	Seminer	5	0	0	5
	Misyonerlik	4	2	0	6
Toplam		41	18	1	60

Tablo 22’de din değiştiren katılımcıların ebeveynlerinin dinî tutumu ile yeni dinle tanışma şekilleri karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Ebeveyninin dindar ve ahlaklı insanlar olduklarını belirten 6 kişi yeni dinini gittiği okul aracılığı ile öğrendiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde ailesinin liberal insanlar olduklarını belirten 6 kişi de yeni dinlerini okul aracılığı ile tanıdıklarını ifade etmişlerdir. Ebeveyninin dindar ve ahlaklı insanlar olduklarını belirten 3 kişi yeni dinlerini yakın aile mensupları aracılığı ile öğrendiklerini belirtirken, ebeveyninin liberal olduğunu bildiren 1 kişi de yine yakın aile mensupları aracılığı ile yeni dinini tanıdığını belirtmiştir. Ebeveynini dindar ve ahlaklı olarak tanımlayan 9 kişi yeni dinlerini uzak aile mensupları aracılığı ile öğrendiklerini belirtmiştir. Ebeveynini liberal olarak belirten 6 kişi de aynı şekilde yeni dinlerini uzak aile mensupları aracılığı ile öğrendiklerini dile getirmişlerdir. Uzak aile mensupları aracılığı ile yeni dinlerini tanıyanların bulunduğu son grup ise ebeveyninin inançsız olduğunu belirten 1 kişinin bulunduğu gruptur. Ebeveyni dindar ve ahlaklı olan katılımcılarımızın ağırlıklı olarak yeni dinlerini tanıma şekilleri arkadaş çevresi olarak karşımıza çıkmıştır. Zira 14 kişi yeni dinini arkadaş vasıtasıyla tanıdıklarını bildirmiştir. Arkadaş vasıtasıyla yeni dinlerini tanıyan diğer 3 kişi ise ebeveynlerinin dinî tutumlarını

liberal olarak belirlemişlerdir. Sadece 5 kişi seminerler aracılığı ile yeni dinlerini tanıdıklarını ifade etmiştir. Bu 5 kişinin ailelerinin dinî tutumu ise dindar ve ahlaklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak yeni dinlerini misyonerlik aracılığı ile tanıdıklarını belirten 6 kişiden 4'ü ebeveynlerinin dinî tutumlarını dindar ve ahlaklı olarak belirtirken diğer 2'si ise liberal olarak belirtmişlerdir. Neticede din değiştiren katılımcılarımızın büyük çoğunluğu dindar ve ahlaklı bir aileden geldiklerini ifade etmişlerdir. Bunun sebepleri ise önemli bir konu olarak karşımızda durmaktadır.

3. Değişim Sonrası Durumlar

Genelde belli bir arayış sonrası benimsendiği kabul edilen bu yeni dinlerin insanların hayatında bir etkisi olup olmadığı önemli bir mevzudur. İnsanlar sadece bu yeni dine girmeyi yeterli görüyor mu yoksa bunun sonucunda bazı yeni alışkanlıklar mı ediniyorlar, bu durumu anlamaya çalışacağız.

Tablo 23: Değişim Sonrası Dinî Katılım Dağılımı

	Cevap	Sayı	%
Değişim Sonrası Dinî Aktivitelere Katılıyorum	Evet	54	83,1
	Hayır	9	13,8
	Cevapsız	2	3,1
Toplam		65	100,0

Araştırmamıza katılanlardan 54 kişi (%83,1) din değiştirdikten sonra yeni dinlerindeki dinî aktivitelere katıldıklarını ifade etmişlerdir. 9 kişi din değiştirdikten sonra yeni dinlerindeki dinî aktivitelere katılmadıklarını(yerine getirmediklerini) ifade etmiştir. Din değiştiren örneklemimizden 2 kişi bu konuda görüş beyan etmemişlerdir.

Tablo 24a: Yeni Dinde Yerine Getirilen Faaliyetler²³¹

Yeni Dinde Yapılan Faaliyetler	Sayı	%
İbadetler	40	61,5
Crusade, Fellowship	18	27,7
İncil Dersleri	17	26,2
Şarkı	14	21,5
Konferanslar	2	3,1

İslamiyet'ten Hıristiyanlığa geçen katılımcılardan 40 kişi (%61,5) yeni dinlerindeki ibadetleri yerine getirdiklerini belirtmiştir. 18 kişi (%27,7) crusade²³² ve fellowship²³³ demiştir. 17 kişi (%26,2) İncil derslerine devam ettiklerini belirtmişlerdir. 14 kişi (%21,5) kilisede ilahi söyleme faaliyetlerine katıldıklarını ifade etmişlerdir. 2 kişi (%3,1) konferanslara katıldıklarını belirtmiştir. Bu tablo bize İslamiyet'ten Hıristiyanlığa geçen katılımcılarımızın aktif bir şekilde dinî faaliyetlere katıldıklarını göstermektedir.

Tablo 24b: Yeni Dinde Yerine Getirilen Faaliyetler²³⁴

Yeni Dinde Yapılan Faaliyetler	Sayı	%
İbadetler	14	21,5
Sohbetler	5	7,7
Muhtaçlara Yardım	4	6,2
Allah ile Aracısız İlişki	2	3,1
Dava(dawah)	2	3,1

Hıristiyanlıktan İslam'a geçen katılımcılarımızın din değiştirdikten sonra yeni dinlerinde yapmış oldukları faaliyetlere yukarıdaki tabloda yer verilmiştir. Buna göre

²³¹ Katılımcıların yerine getirdiklerini belirttikleri faaliyetlere bu 5 ana başlık altında toplanmıştır. Dolayısıyla pek çok katılımcı birden fazla seçeneğe dâhil olmuştur.

²³² Bir reform ve ya başka davanın hararetili taraftarı, kampanya, haçlı seferi, haçlı seferine katılan asker, dini yayma faaliyetlerine katılmak.

²³³ Arkadaşlık, duygu paylaşımı, dernek, refakat.

²³⁴ Katılımcıların yerine getirdiklerini belirttikleri faaliyetlere bu 5 ana başlık altında toplanmıştır. Dolayısıyla pek çok katılımcı birden fazla seçeneğe dâhil olmuştur.

çoğunlukla yapılan şey ibadetlerdir. 14 kişi (%21,5) namaz, oruç gibi ibadetleri yerine getirdiklerini ifade etmişlerdir. 5 kişi (%7,7) sohbetlere katıldıklarını belirtmişlerdir. 4 kişi (%6,2) sosyal sorumluluk anlamındaki muhtaçlara yardım etme faaliyetlerine katıldıklarını ifade etmiştir. Allah ile aracısız bir şekilde ilişki kurmanın mutluluğunu yaşadığını belirtenlerin sayısı ise 2 (%3,1)'dir. Dawah hareketlerine katıldığını belirtenlerin sayısı ise yine 2 (%3,1)'dir.

Tablo 25: Kutsal Kitap Okuma Sıklığı Dağılımı

Kutsal Kitap Okuma Sıklığı	Sayı	%
Her Gün	44	67,7
Haftada bir	8	12,3
İki günde Bir	6	9,2
Diğer	5	7,7
Ayda Bir	1	1,5
Cevapsız	1	1,5
Toplam	65	100,0

Araştırmamıza katılan din değiştirenlerin yeni dâhil oldukları dinlerinin kutsal kitabını hangi sıklıkla okudukları tespit edilmek istenmiştir. Bunun için de kutsal kitabı ne sıklıkla okudukları sorulmuştur. 44 kişi (%67,7) yeni dâhil oldukları dinlerinin kutsal kitabını her gün okuduklarını ifade etmişlerdir ki bu oran oldukça yüksektir. 8 kişi (%12,3) de haftada bir defa kutsal kitap okuduklarını ifade etmiştir. iki günde bir okuduklarını belirtenlerin sayısı ise 6 (%9,2)'dir. 1 kişi (%1,5) ayda bir defa okuduğunu belirtirken 5 kişi (%7,7) de bunların dışındaki zamanlarda(özel günlerde) okuduklarını dile getirmiştir. 1 kişi (%1,5) ise dinlerinin kutsal kitabını hangi sıklıkla okuduklarını belirtmemiştir.

Tablo 26: Tamamlanan Eğitim ve Kutsal Kitap Okuma Sıklığı Dağılımı

		Kutsal Kitap Okuma Sıklığı					Toplam
		Her Gün	İki Günde Bir	Haftada Bir	Ayda Bir	Diğer	
Tamamlanan Eğitim	İlkokul	3	0	0	0	1	4
	Lise	6	0	2	0	1	9
	OND	13	1	2	0	3	19
	HND/ Lisans	19	2	3	1	0	25
	Lisansüstü	2	2	1	0	0	5
Toplam		43	5	8	1	5	62

Tablo 26’te elde edilen verilerle tamamlanan eğitim seviyesi ile kutsal kitap okuma sıklığı arasında bir ilişki olup olmadığını saptamayı istemekteyiz. İlkokul mezunu olduğunu belirten 3 kişi her gün kutsal kitap okuduklarını bildirmişlerdir. Yine ilkokul mezunu 1 kişi diğer zamanlarda kutsal kitap okuduğunu belirtmiştir. Lise mezunu olduğunu bildiren 9 kişiden 6’sı her gün kutsal kitap okuduklarını belirtirken 2’si haftada bir, 1’i de diğer zamanlarda okuduklarını bildirmişlerdir. OND mezunu olduğunu söyleyen 19 kişinin kutsal kitap okuma sıklığı birbirinden farklıdır. Buna göre 13 kişi her gün, 1 kişi iki günde bir, 2 kişi haftada bir, 3 kişi de diğer zamanlarda okuduklarını beyan etmişlerdir. HND/Lisans mezunu olduğunu belirten 25 kişinin durumu da OND mezunları gibi farklılık arz etmektedir. Bu 25 kişiden 19’u her gün, 2’si iki günde bir, 3’ü haftada bir, 1’i ise ayda bir kutsal kitap okuduklarını bildirmiştir. Lisansüstü diploması olanlarda bu oran biraz daha düşmüştür. 2 kişi her gün, 2 kişi iki günde bir, 1 kişi de haftada bir kutsal kitap okuduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 27: Yeni Dine Dair Bilgi Seviyesi Dağılımı

		Sayı	%
Yeni Dine Dair Bilgi Seviyesi	Çok Az	1	1,5
	Az	2	3,1
	İyi	26	40,0
	Çok İyi	36	55,4
Toplam		65	100,0

İslamiyet'ten Hıristiyanlığa ve Hıristiyanlık'tan İslamiyet'e geçen katılımcılarımız yeni dinlerine dair iyi ya da kötü bir bilgi seviyesi belirlemişlerdir. Buna göre 1 kişi (%1,5) yeni dinine dair bilgi seviyesinin çok az olduğunu ifade etmiştir. 2 kişi (%3,1) yeni dinlerine dair bilgi seviyelerinin az olduğunu ifade etmiştir. 26 kişi (%40,0) yeni dinlerine dair bilgi seviyelerinin iyi olduğunu belirtirken 36 kişi (%55,4) bu bilgi seviyelerinin çok iyi olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü üzere bilgi seviyelerinin az olduğunu belirten 3 kişiye karşılık 62 kişi bilgi seviyelerinin iyi olduğunu beyan etmiştir.

Tablo 28: Din Değiştirme İle Sorun Çözümü Dağılımı

		Sayı	%
Din Değiştirme Sorunlarını Çözdü	Evet	53	81,5
	Hayır	7	10,8
	Kayıp Veri	5	7,7
Toplam		65	100,0

Hıristiyanlıktan İslam'a ve İslam'dan Hıristiyanlığa geçen katılımcılarımızdan 53 kişi (%81,5) din değiştirmenin hayatlarında yaşadıkları sorunları çözdüğünü belirtmişlerdir. 7 kişi (%10,8) ise din değiştirmenin hayatlarında yaşadıkları sorunları çözmediğini ifade etmiştir. Diğer 5 kişi (%7,7) de din değiştirmenin hayatlarındaki sorunu çözüp çözmediği noktasında herhangi bir bilgi vermemişlerdir.

İslam'dan Hıristiyanlığa geçen ve Hıristiyanlıktan İslam'a geçenlerin kendilerinde bu değişim sonrası oluştuğunu düşündükleri farklılıklar arasında da

farklılıklar vardır. Onları yeni dinlerine çeken unsurların farklı oluşu bu değişim sonrası olan farklılıkların da farklı olmasını gerektirmiştir. Şimdi değişim sonrası oluşan farklılıkları bireylerin bu konudaki yorumları tercüme edilerek verilecektir.²³⁵ Sayılarının daha az olması hasebiyle Hıristiyanlıktan İslam'a geçenlerin görüşlerine öncelik verilecektir.

Hıristiyanlıktan İslam'a ve İslam'dan Hıristiyanlığa geçenlerin bu konudaki görüşleri iki farklı başlık altında toplanabilir. Bunlardan birincisi kendilerini daha mutlu ve huzurlu hissettikleri şeklindeki psikolojik yorumlarıdır. İkincisi ise bu yeni inançlarının gerektirdiği gibi daha dindar oldukları ve hayatlarının anlam kazandığı şeklindedir. Erkekler ve kadınlar arasında bu konuda herhangi bir farklılık saptanamamıştır. Bu ifadeler maddeler halinde aşağıda sıralanmıştır:

- Kendimi daha farklı hissediyorum, davranışlarım tamamen değişti.
- Davranışlarım tamamen değişti.
- Karakterim değişti, insanlara saygı duymaya başladım.
- Daha saygılı ve itaatkâr oldum. Artık ibadetlerime de dikkat ediyorum.
- Kendime inancım arttı, artık kendime saygı duyuyorum.
- Hayatımda iyi şeyler olmaya başladı.
- Ruhem daha iyi hissediyor ve ibadet ettikçe daha mutlu oluyorum.
- Çok mutluyum.
- Daha anlamlı bir hayat yaşamaya başladım.
- Yeni inancıma sağlam bir şekilde bağlandım.
- İnsanoğlunun yaratılış sebebini ancak İslam'a girdikten sonra anladım, şimdi buna uygun olarak yaşamımı sürdürüyorum.

²³⁵ Araştırmamıza katılan herkes bu soruyu cevaplandırmamıştır. Cevaplandırılanların tamamına yer verilemeyeceği için tarafımızdan örnekler seçilecektir. Ancak çok sayıda örnek zikretmeye çalışacağız.

- Mucize diyebileceğim şeyler yaşadım, şimdiki hayatımın eskisinden daha iyi olduğundan şüphem yok.

İslam'dan Hıristiyanlığa geçenlerin kendilerinde gördükleri değişiklikler aşağıda sıralanmıştır:

- Kendimle barıştım.
- Sakinleştim ve olaylara daha farklı bir perspektiften bakmaya başladım.
- Daha mutlu ve huzur doluyum. İnsanları suçsuz yere yargılamaktan uzak bir tavır sergiliyorum.
- Mutluluk ve gönül rahatlığı.
- Hayatımın her noktasında iyi sonuçlar alıyorum ve Tanrı'nın beni sevdiğinden eminim.
- Sorunlarımı daha barışçıl bir yoldan çözmeye başladım.
- Manen daha iyi hissediyorum.
- Tanrının gücünü gördüm, bana oldukça cömert davranıyor.
- Tanrının sözlerini biliyor ve önem veriyorum.
- Artık ikiyüzlü değilim ve Müslümanlar dışındaki insanların iyi olmadıkları şeklindeki kötü düşünceden kurtuldum.
- Tanrıya yaklaştım.
- Tanrı hayatımda harikalar yaratıyor.
- Hayatım olumlu anlamda değişti.
- Hayatın iyi ve kötü yönlerini ayırabilme fırsatım oldu, bu da bana kötü yanımdan kurtulma fırsatı verdi.
- Tavrımı değiştirdim, sınavlarımdan geçtim.
- Hıristiyanlığa odaklandım ve bu dini dünyaya yaymaya niyetliyim.

Görüldüğü üzere din değiştirdikten sonra kendinizde gördüğünüz değişiklik sorusuna farklı cevaplar verilmiştir. Bu cevapları tek başlık altında toplamak zordur. Zira din değiştirdikten sonra kendini bu dini yaymaya adanmış söyleyen kadar, din değiştirdikten sonra sınavlarından geçtiğini belirten de olmuştur. Burada söylenebilecek ortak nokta din değiştirdikten sonra muhakkak olumlu bir şeyler yaşadıklarını vurgulamış olmalarıdır. Sadece eşinin dini olduğu için Hıristiyanlığa geçtiğini ve eski dinine döneceğini vurgulayan deneğimiz bunların dışındadır.

Din değiştirdikten sonra kendilerinde bu şekilde değişiklik olduğunu fark eden katılımcılarımızın buna rağmen eski dinlerine tekrar dönmeyi düşünüp düşünmediklerini merak ettik. Bundan sonra vereceğimiz tablo bize bu konuda bilgi verecektir.

Tablo 29: Eski Dine Geri Dönme Düşüncesinin Varlığına Göre Dağılım

		Sayı	%
Eski Dininize Tekrar Dönmeyi Düşünür müsünüz?	Evet	7	10,8
	Hayır	50	76,9
	Cevapsız	8	12,3
Toplam		65	100,0

Tabloda görüldüğü üzere eski dinine geri dönmeyi düşünenlerin sayısı dönmeyi düşünmeyenlere oranla daha azdır. 7 kişi (%10,8) eski dinlerine geri dönebileceklerini veya dönmeyi düşündüklerini belirtmiştir. Bunlardan birinin eşinden dolayı Hıristiyanlığa geçen ve fakat geri dönmeyi düşünen bir kadın olduğunu belirtmiştik. Buna karşın 50 kişi (%76,9) eski dinlerine dönmeyi düşünmediklerini ifade etmişlerdir. 8 kişi (12,3) bu konuda net bir görüşe sahip olmadıklarından dolayı bu soruyu cevaplandırmamıştır. Bunlardan bir kişi (Hıristiyanlığa geçen) bunu bilemeyeceği ancak Tanrı dilerse böyle bir şeyin olabileceğini ifade etmiştir.

Tablo 30: Din Değiştirdikten Sonra Çevre Tutumu

		Sayı	%
Din Değiştirdikten Sonra Çevrenizin Size Karşı Tutumu Nasıldı?	Cesaretlendirici	23	35,4
	Cesaret Kırıcı	20	30,8
	Farksız	19	29,2
Cevapsız		3	4,6
Toplam		65	100,0

Din değiştirenlerden 23 kişi (%35,4) bu değişim sonrasında çevrelerinin kendilerini cesaretlendirici tarzda davrandıklarını belirtmiştir. Buna karşın 20 kişi (%30,8) çevrelerindeki insanların cesaretlerini kırıcı tarzda davrandıklarını bildirmişlerdir. 19 kişi (%29,2) çevrelerindeki insanların kendilerine karşı tutumlarında bir değişiklik olmadığını ifade etmişlerdir. Bunun sebebi insanların çevresinde farklı dinden insanların olması ve akrabalar arasında dahi farklı dinden insanların olması olabilir.

Tablo 31: Cinsiyetle İlgili Bağımsız t-testi Sonuçları

	Cinsiyet	Sayı	X	Std. S	t	p
Değişim Sonrası Çevrenin Tutumu	Erkek	26	1,92	,8449	-,099	,921
	Kadın	36	1,94	,8262		
Değişim Sonrası Dini Katılım	Erkek	26	1,19	,4019	,893	,377
	Kadın	37	1,11	,3148		
Din Değiştirme Şekli	Erkek	25	1,32	,4761	,569	,572
	Kadın	32	1,25	,4399		
Eski Dine Tekrar Dönme	Erkek	24	1,88	,3378	-,042	,967
	Kadın	33	1,88	,3314		

Bu tabloya göre erkek ya da kadın olmanın bireyin din değiştirdikten sonra çevrenin takındığı tutum ile arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p < ,05$). Bu sonuç din değiştirme olgusunun toplum tarafından kanıksandığı şeklindeki tezimizi doğrulamış olmaktadır. Aynı şekilde cinsiyetin din değiştirme şekli ve din değiştirdikten sonra eski

dine tekrar dönme ihtimali ile arasında da anlamlı bir farklılık olmadığı ortadadır. Değişim sonrası dini katılım ile cinsiyet arasında ise anlamlı bir ilişki vardır ($p>,05$).

Tablo32: Araştırmaya Katılanların Eski Dinleri İle İlgili Sonuçlar

	Eski Din	N	X	Std. S	t	P
Babanın Dini	İslam	45	1,13	,3438	-3,062	,005
	Hıristiyanlık	19	1,53	,5130		
Annenin Dini	İslam	45	1,60	,4954	-1,563	,126
	Hıristiyanlık	19	1,79	,4189		

Tablo 32 araştırmaya katılanların eski dinleri ile ebeveynlerinin dinleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymaktadır. Eski din ile babanın dini arasında ilişkinin sonucu ,005 olarak karşımıza çıkmıştır. Bu sonuç ta aralarında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koyar ($p>,05$). Yine eski din ile annenin dini arasında ,126 olarak bulunmuştur. Bu da aralarında babanın dininde olduğu gibi anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koyar ($p>,05$). Bu sonuç çocukların ebeveynlerinin dininden etkilendikleri şeklindeki görüşümüzü teyit etmektedir. Ebeveynlerin her birinin dini ile bireyin eski dini arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Her iki ebeveynin dininin bireyleri etkilediği dikkate alınca din değiştirmelerin en çok hangi ebeveynin dinine doğru olacağı konusu gündeme gelir. Yukarıda da anlatıldığı üzere anne en önemli bağlanma figürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda birey kendisiyle en sağlıklı bağlanma gerçekleştirdiği annesinin dinine geçiş yapacaktır. Araştırmamıza katılanların genelde annelerinin dinine geçtikleri Tablo 11’de gösterilmiştir.

SONUÇ

Kısaca bir dinî gelenekten ya da inançsızken başka bir dinî geleneğe geçmek olarak ifade edilebilecek din değiştirme son dönemlerde üzerinde önemle eğilen konulardan biridir. Bunun pek çok sebebi olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Kişinin çocukken yaşadığı tecrübeler kadar yaşının ilerlemesiyle dâhil olduğu sosyal çevrenin değişmesi ile bağlantılı olabileceği ifade edilmektedir. Din değiştirme dinlerde farklı şekillerde tepkilere ve cezalandırmalara maruz kalmaktadır. Hıristiyanlıktaki aforoz etme ve İslam tarihindeki mürtedlerle savaşlar olmasına rağmen günümüzde bu durumun devam etmediği ortadadır. Zira din değiştirmeler artık inanç özgürlüğü bağlamında ele alınmaktadır.

Din değiştirme olaylarını Nijerya açısından değerlendirmek için önce Nijerya'yı anlamak gerekmektedir. Bir dönem tamamı sömürgeleştirilen Afrika'nın en yoğun nüfusunu barındıran Nijerya etnik kimlikler gibi dinî inanç noktasında da çeşitlilikler barındırmaktadır. Bu çeşitliliklerin oluşumunda İslamlaşmayı sağlayan ticaret gibi Hıristiyanlaşmayı sağlayan sömürge dönemi önemli birer rol oynamışlardır. Hıristiyanlık sömürge döneminde rahat bir şekilde yayılma fırsatı bulmuştur. Bu dönemlerden sonra Hıristiyanlık yerel etkilerin de aracılığı ile farklı şekillerde yayılmaya devam etmiştir. Jehovah's Witnesses, RCCG ve Daystar gibi Hıristiyan mezhepleri zuhur etmiş ve bunların çabaları ile Hıristiyanlaşma süreci ivme kazanmıştır. Sömürge döneminde zor anlar geçiren Müslümanlar bu dönemden itibaren dinlerini daha iyi anlama ve Müslümanları bir araya getirmek için farklı yapılanmalara gitmişlerdir. Hıristiyanların dış kaynaklı Jehovah's Witnesses gibi Müslümanların Ahmediyye kolu da dış kaynaklıdır. Bunun dışında çok erken dönemlerde kurulan ve müslümanları bir araya getirmeyi hedefleyen Ansar ud deen, Müslüman öğrencilerin sesi olmayı hedefleyen MSSN ve bunlardan sonra kurulan Companion ve Criteerion gibi topluluklar yukarıda belirttiğimiz Hıristiyan mezhepler gibi faaliyetlerine devam etmektedirler.

Bireysel farklılıkların etkin olduğu din değiştirmelerinde kültürel farklılıkların da etkili olacağı ortadadır. Yorubalar arasında gerçekleştirdiğimiz bu araştırmaya

katılanlar Yoruba olmalarının dışında Yorubaların çoğunlukta olarak yaşadıkları yerlerde yetişmişlerdir. Hausaların büyük çoğunluğu Müslümanken Igboların büyük çoğunluğu Hıristiyan'dır. Yorubalar için ise durum daha farklıdır. Müslüman ve Hıristiyanların neredeyse eşit bir dağılımının olduğu Yoruba toplumunun bu durumu Nijerya'nın Yoruba bölgelerinden başlanarak sömürgeleştirilip Hıristiyanlaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Araştırmamızda ortaya çıkan bazı sonuçların diğer din değiştirme çalışmalarından farklı olmasının en önemli sebeplerinden biri olarak bu durum karşımıza çıkmaktadır.

Dinî inançlarına bağlı ve ibadetlerini yerine getiren ebeveynlerin çocuklarının din değiştirme oranlarının yüksek olduğu şeklindeki hipotezimiz bu çalışmada elde edilen sonuçlarla kanıtlanmıştır. Zira araştırmamıza katılanlardan ebeveynlerinin bu gruptan olduklarını belirtenler azımsanmayacak ölçüdedir. Farklı dinden olan ebeveynlerin çocuklarının din değiştirme olasılığı yüksektir hipotezimiz de aynı şekilde kanıtlanmıştır. Araştırmaya katılan din değiştirenler ebeveynlerinin çapraz evlilikler yaptıklarını bildirmişlerdir. Hıristiyan erkeklerin Müslüman kadınlarla evlenme oranları az bulunmuş buna karşın Müslüman erkeklerin Hıristiyan kadınlarla evlenme oranları yüksek bulunmuştur. Bu iki dinî gelenekten gelen çocuklar neticede daha etkin bir bağlanma figürü olan annelerinin dininde karar kılmaktayken babaların dininde karar kılanlar daha azdır. Deneklerimiz arasında anne babası aynı dinden olanlar arasında anne babası Müslüman olanlar arasında daha fazla dinî değişim gerçekleştiği görülmüştür.

Özellikle 11 Eylül'den sonra din değiştirme ile ilgili yapılan çalışmalar farklı dinlerden İslamiyet'e geçişin arttığı bulunmuştur. Ancak bizim araştırmamızda bunun tersine bir sonuç bulunmuştur. Araştırmamıza katılan deneklerin büyük çoğunluğu İslamiyet'ten Hıristiyanlığa geçiş yapmışlardır. Aynı şekilde benimsenen din değiştirenler eski dinlerini doğru bir şekilde bilmeyen insanlar oldukları görüşü de araştırmamız tarafından desteklenmemiştir. Eski dinlerini çok iyi derecede bildiğini belirtenler de din değiştirmişlerdir. Köse'nin araştırmasında da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Din değiştirdikten sonra ise yeni dine dair bilgi seviyesi yüksek bulunmuştur. Bu durum ise edin değiştirdikten sonra yeni dindeki dinî katılımın arttığının göstergesidir.

Yeni dinle tanışmada en önemli etken olarak arkadaşlık bulunmuştur. Arkadaşlık ilişkileri gerek olumlu alışkanlıkların gerekse olumsuz alışkanlıkların edinilmesinde etkili olmaktadır. Yeni dinle tanışmanın yine arkadaşlıklar sayesinde olmuş olması şaşırtıcı bir sonuç değildir.

Din değiştirme araştırmalarında üzerinde en fazla durulan husus olan din değiştirme yaşı bizim araştırmamızda farklı bir sonuca ulaşmıştır. Din değiştirme yaşının erkekler için oldukça erken dönemlerde başladığının bulunduğu bu çalışmada kadınların din değiştirmeleri genelde ergenlikten sonraki dönemlere rast gelmiştir. Hangi yaşta olursa olsun din değiştirdikten sonra yeni dine katılımlar oldukça yüksek bulunmuştur. Hıristiyanlıktan İslam'a geçenlerde olduğu gibi İslamiyet'ten Hıristiyanlığa geçenlerde de değişim sonrası dinî katılım yüksek çıkmıştır.

İnsanların hayatlarındaki sorunları çözmesini bekledikleri dinî değişim bu işlevi yerine getirirse de bazen bu işlevi yerine getirememektedir. Buna bağlı olarak da eski dine dönüş düşünölebilmektedir. Gene de eski dinine dönmeyi düşünenlerin sayılarının oldukça az olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Yoruba toplumunun dinî değişimleri kanıksadığını düşünmekteyiz. Din değiştirdikten sonra çevrelerinin kendilerine karşı tutumlarının değişmediği vurgulayanların sayısına bakarak bu hipotezimizin de bu araştırmada kanıtlandığını ifade etmek mümkündür.

Yetişilen ailedeki dinî durumlar insanların din değiştirme sürecini etkilemekte ya da bu değişim sürecini hızlandırmaktadır. Ailedeki dinî durumlar derken çocukluktan itibaren kişinin gözlemlediği ya da ailenin fiilen gerçekleştirdikleri faaliyetler kastedilmiştir. Ailedeki bu dinî durumlar insanların tüm hayatını etkilemekte olduğundan ebeveynlerin bu hususta dikkatli olmaları gerekmektedir. Zira çocukların algılarının tamamen açık olduğu bu erken dönemlerde tecrübe edilen olaylar sadece din değiştirme açısından değil onların tüm hayatları açısından önemlidir. Din değiştirme süreci birbirinden farklı tecrübeleri barındırmaktadır. Birden fazla dini kimliğe sahip olunmasıyla yaşanan çatışma çoklu dini kimlikten kurtulma isteğini doğurur. Tabiri caizse kazanan taraf kendisiyle sağlıklı ve güçlü bağlanma gerçekleştirilen ebeveynin dini olmaktadır. Din değiştirdikten sonra insanların hayatlarında muhakkak değişiklikler olduğu araştırmalarla ortaya konulmuştur. Hem çevrelerinin hem de kendilerinin fark ettikleri bu değişiklikler farklı şekillerde olmaktadır. Ancak din değiştirenlerin ortak olarak

bildirdikleri, kendilerinde gördükleri değişiklikler genelde rahatladıkları ve daha mutlu oldukları yönündedir. Bazı duygusal ilişkilerden dolayı din değiştirip bu yeni dinlerini içselleştiremeyenler bunların dışındadır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Mirza Bashir- ud- din Mahmud, Invitation to Ahmadiyyat, Routledge & Kegan Paul, London, Boston, Henley, 1980.
- Ahmad, Mumtaz, "Islamic Fundamentalism in South Asia: The Jamaat-i Islami and the Tablighi Jamaat of South Asia", Fundamentalisms Observed, Edt. Martin E. Marty, R. Scott Appleby, The University of Chicago Press, Chicago & London, 1991.
- Akgür, Muhsin- Palacıoğlu Tezer, Nijerya Ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1997.
- Akseki, Ahmet Hamdi, İslam Dini: İtikat, İbadet ve Ahlak, Diyanet İşleri Reisliği Yay., Ankara, 1958.
- Argyle, Michael, Psychology and Religion: An Introduction, Routledge, London & New York 2000.
- Religious Behaviour, Routledge, London, 2000.
- Arı, Aydoğan – Karabulut Yusuf, Neden Müslüman Oldum (İhtida Öyküleri), D.İ.B. Yay., Ankara, 2007
- Atalay, Hamit, İngilizce- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası, Ankara, tarihsiz, c. 1,
- Atik, Kemal ve ark., İslamî Kavramlar, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yay., Ankara, 1997
- Aydın, A. Rıza, "Çocuğun Dinî Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 8, ss. 211- 19, 1996.
- Ayten, Ali, "William James (1842- 1910) ve Din Psikolojisinde Tecrübe Merkezli Bir Yaklaşım", İslamî Araştırmalar (Din Psikolojisi Özel Sayısı), c. 19, S. 3, 2006, ss. 457- 464
- Babatunde, Sherifat Ajoke, The Role of Islamic Organisations in the Deveelopment of Islam in Nigeria Secondary Schools: A Case Study of Muslim Students Society of Nigeria, MSSN Abeokuta Area Council, Ogun State, Department of Islamic Studies, School of Art and Social Sciences, Federal College of Education, Osiele Abeokuta, Nigeria Certificate in Education, 2006.
- Bainbridge, William Sims, "The Sociology of Conversion", *Handbook or Religious Conversion*, ed. H. Newton Malony- Samuel Southard, Religious Education Press, Alabama, 1992, ss. 178- 191

- Berk, İbrahim, “Sömürgeciliğin Üçlü Sacayağı”, II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (23-28 Kasım 1998), D. İ. B. Yay., Ankara, 2003, ss. 311- 18
- Bowker, John (ed.) The Oxford Dictionary of World Religions, Oxford University Press, Oxford- New York, 1997.
- Canatan, Kadir, Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Clark, Walter Houston, The Psychology of Religion: An Introduction to Religious Experience and Behavior, The Macmillan Company, New York, 1968,
- Clarke, Peter B., West Africa and Islam: A Study Of Religious Development from the 8th to the 20th Century, Edward Arnold, London, 1982.
- Crowder, Michael , The Story of Nigeria, Faber and Faber, London, 1962.
- Çakan, İsmail Lütfi – Solmaz. N. Mehmed, Kuran-ı Kerim’e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, Ensar Neşriyat (Yeni Şafak Gazetesi Kültür Armağanı), İstanbul, 2008
- Çayır, Celal, Türkiye’de Din Değiştirip Hıristiyanlığa Geçişin Psiko-Sosyal Etkenleri, UÜSBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008.
- Darimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl, thk. Fevvez Ahmed Zümerli, Halid es-Sebi Alemi, sünen’ün darimi, Daru’l Kitabi’l Arabi, Beyrut, 1987.
- Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Doğu Matb., Ankara, 1970.
- Döğüşgen, Mehmet Murat, Psikoloji Psikiyatri Sözlüğü, Emre Yay., İstanbul 2005
- Draz, Muhammed Abullah, Din ve Allah İnancı, Çev. Bekir Karlğa, Bir Yay., İstanbul (t.y.).
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş’as b. İshak el-Ezdi es- Sicistani, thk. Muhammed Avvame, Sünen’ün Ebu Davud, Daru’l Kable li’s-Sekafeti21 İslamiyye, Cidde, 1998/1419.
- Eder, Dona – Nenga Sandı Kawecka, “Socialization in Adolescence”, Handbook of Social Psychology, Editör: John Delamater, Springer, USA, 2006, ss. 157-182.
- İbn. Malik, Ebu Abdullah el- Ashabi el Himyeri Malik b. Enes 179/795, Muvatta, Daru İhyai’l- Arabi, Kahire, 1951.
- Eşkan, Selma, İslam Aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din Farkı Problemi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2007
- Fığlalı, Ethem Ruhi, Kâdiyânîlik(Ahmediyye Mezhebi), Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., İzmir, 1986.

- Fisher, Humphrey J., *Ahmadiyyah: A Study in Contemporary Islam on the West Africa Coast*, Oxford University Press, London, 1963.
- Fowler, Joseph Andrew, *Christian Schools in Muslim Lands: A Survey By Representative Examples of Christian schools in Turkey, The United Arab Republic (Egypt), Pakistan, The Federation of Malaya, Indonesia, The Republic of Sudan And Northern Nigeria*, Perkins School of Theology, Southern Methodist University, Master of Sacred Theology, 1963.
- Freud, Sigmund, *Totem ve Tabu*, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2002.
- Gazali, Ebu Hâmid Muhammed, *Bana Arkadaşını Söyle: Arkadaşlık Bilinci*, çev. Osman Arpaçukuru, İlke Yay., İstanbul, 2002
- Gbadamosi, T.G.O., *The Growth of Islam Among The Yoruba: 1841- 1908*, Longman, Ibadan, 1978.
- Glassé, Cyril, *The Concise Encyclopedia of İslam*, Stacey Internatinal, London 1989.
- Gooren, Henri, "Reassessing Conventional Approaches to Conversion: Toward a New Synthesis", *JSSR*, 46(3), 2007.
- Gümüšođlu, Hasan, *İslam Mezhepleri Tarihi: Temel İnanç Sistemleri*, Kayıhan Yay., İstanbul, 2008.
- Halil, İmadüddin, *Afrika Dramı: Sömürgecilik, Misyonerlik ve Siyonizm*, Çev. Mehmet Keskin, İnsan Yay., İstanbul, 1985.
- Hallahmi, Benjamin Beit - Michael Argyle, *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*, Routledge, London- New York, 1997
- Harrison, Paul, *3. Dünyanın Batılılaştırılması*, Çev. Cevdet Cerit, Pınar Yay., İstanbul, 1990.
- Hoiberg, Dale H., Theodore Pappas, Gürel Tüzün (editör kurulu), *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yay. ve Encyclopedia Britannica, INC., c.17 (Nuba- Piet), İstanbul 2004
- Hopkins, E. W.- Moore G.F.- Halidi M.- Ferruh Ö., *Tarihte ve Günümüzde Misyonerlik*, çev. Adnan Yazıcı- Nurer Uğurlu-Kemal Demir, Özgün Yay., İstanbul, 2006
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara, 1993
- Hökelekli, Hayati- Çayır Celal, "Gençlerin Din Değiştirip Hıristiyan Olmasında Etkili Olan Psiko- Sosyal Etkenler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, XV, S.1, ss. 23- 46.
- Idowu, E. Bolaji, *olodumare: God in Yoruba Belief (revised and enlarged)*, Longman Nigeria, Lagos 1996.
- İşçi, Metin, *Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme*, Der Yay., İstanbul, 2000.

- James, William, *Varieties of Religious Experience*, ed. Martin E. Marty, 2. Basım, Penguin Books, London, 1985
- Kane, Ousmane, “Müslüman Afrika ve Modernleşme Tecrübesi”, *Modernleşme, İslam Dünyası ve Türkiye*, Yay. Haz. İsmail Kurt- Seyit Ali Tüz, ed. Sabri Orman, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2001, ss. 163-176,
- Kani, Ahmed Muhammed, *Nijerya’da İslamî Cihad*, çev. Ömer Gündüz, Şafak Yay., İstanbul 1991.
- Karamanoğlu, Osman Korkmaz, *Ansiklopedik “İzm”ler Sözlüğü*, Anahtar Kitaplar Yay., İstanbul 2007.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, “İslam’a Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu: İnanç ve Ahlak Uyumu”, *Bilimnâme*, XII, 2007/1, ss. 137- 161
- Kılavuz, M. Akif, “Batı Kültüründe Yaşlanma Dönemi Yalnızlık Duygusunu Azaltma ve Arkadaş İlişkilerini Geliştirme Açısından Dinî Etkinliğin Önemi”, *UÜİFD*, XIV, S.2, 2005, ss. 25-39
- Kılavuz, Ulvi Murat, “Küreselleşen Dünyada Din”, *UÜİFD*, XI, S.2, 2002, ss.191-212
- Kim, Heon Choul, *Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kirkpatrick, Lee A., “Din Psikolojisinde Bağlanma Teorisi”, çev. Mustafa Koç, *Bilimnâme*, X, 2006 (1), ss. 133- 172
- Kirman, Mehmet Ali, *Din ve Sekülerleşme: Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Karahan Kitabevi, Adana 2005.
- “Küresel Bir Olgu Olarak Din Değiştirme ve Aile Kurumuna Etkisi”, *Dinî Araştırmalar*, S.17, VI, ss. 269- 280
- Köse, Ali, (derl. Ve çev.), *Sekülerizm Sorgulanıyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği*, *Ufuk Kitapları*, İstanbul 2002.
- ... *Freud ve Din*, İz Yay., İstanbul 2000.
- ... “Sekülerleşme Teorileri Bağlamında Türkiye’de Din ve Modernleşme”, *Laik ama Kutsal*, Yay. Haz. Ali Köse, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2006.
- ... “İhtida”, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2000, c. XXI.
- ... *Neden İslam’ı Seçiyorlar: Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*, İz Yay., İstanbul 2008.
- ... *Avrupa ve İslam*, İz Yay., İst. 2009.
- Köylü, Mustafa, “Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, *AÜİFD*, XLV, S. 11, ss. 137- 54, 2004.
- Kurt, Ali Osman, *Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’da Din Değiştirme*, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2004.

- Lacar, Luis Q., "Balik-İslam: Christian Converts to İslam in the Philippines, c. 1970-98", İslam and Christian- Muslim Relations, S. 12, 1, ocak 2001, ss. 39- 60.
- Meadow, Mary Jo- Kahoe Richard D., Psychology of Religion: Religion in Individual Lives, Hapers & Row Publishers, New York 1984.
- Margolis, Deborah p., Freud ve Annesi: Freud'un Kişiliğinin Pre-Oedipal Yönleri, çev. Nursen Oral, HYB Yay., Ankara 1997.
- Nesai, Ebu AbdurrahmanAhmed b. Ali b. Şuayb, Sünen'ün Nesai, (y.y.: y.y.), Matbaatü'l Meymeniyye, Kahire.
- Nicholson Doula – Ayers Harry, Adolescent Problems: A Practical Guide for Parents, Teachers and Counsellors (Revised Edition), David Folton Publishers, London, 2004
- Odekunle, Olakunle Jeleel, Nijerya'da İslam: Yoruba Toplumunda İslamın Yapılanması, M.Ü.S.B.E. doktora tezi.
- Ojelabi, Taofikat Ajigun, The Contribution of Islamic Societies to the Spread of İslam in Ogun State: A Case Study of Ansar-u-deen Society of Nigeria, Joga- Orile, Yewa North Chapter, The Department of Islamic Studies School of Arts and Social Science, FCE Osiele- Abeokuta, Ogun State, NCE Tezi, 2006,
- Oyelade, Falilat Folaranmi, The Role of Alhaji Chief (Dr.) Abdul- Lateef Oladimeji Adegbite In The Development of Mslim Students Society of Nigeria and Islam in Nigeria, Federel College of Education, department of Islamic Studies, Abeokuta, 2004.
- Outhwaite William (edt.), Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü, çeviriyi Haz. Melih Pekdemir, İletişim Yay., İstanbul 2008.
- Özkan, Ali Rafet, Kıyamet Tarikatları: Yeni Dinî Hareketler, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2006.
- Özkiraz, Ahmet, Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum, Çizgi Kitabevi, Konya, 2003.
- Parrinder, E. Geoffrey, African Traditional Religion, Sheldon Press, London, 1974.
- Rambo, R. Lewis, Understanding Religious Conversion, Yale University Press, New Haven and London, 1993.
- Salisbury, W. Seward, "Religious İdentification, Mixed Marriage and Conversion", JSSR, 1969, 8, 125-129.
- Sartre, Jean Paul, Hepimiz Katiliz: Sömürgecilik Bir Sistemdir, Çev. Süheyla N. Kaya, Belge Yay., İstanbul, 1995.
- Schultz, Duane P- Sdney Ellen Schultz, Modern Psikoloji Tarihi, çev. Yasemin Aslay, Kaknüs Yay., İstanbul, 2001.
- Seyyar, Ali, İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri: Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü, Değişim Yay., İstanbul 2007.

- Şen, Selma, Anneanne, Anne, Bebek Bağlanması'nın İncelenmesi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir, 2007
- Şener, Sami, "Sosyal Değişimin Dinî Hayata Etkisi", Sosyal Değişme ve Dinî Hayat, Yay. Haz. Sami Şener- İsmail Kurt, Acar Matbaacılık Yayıncılık, İstanbul, 1991, ss.95- 118.
- Tanyu, Hikmet, Yehova Şahitleri: Dinler Tarihi Bakımından Tenkidî Bir İnceleme, İnceleme, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1984.
- Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ocak Yay., Ankara, 1993.
- Uluç, Özlem, Yeni Dinî Hareketler, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006.
- Üçal, Turgay, Hıristiyan İnançına Göre Misyonerlik Anlayışı, Gerçeğe Doğru Kitapları, İstanbul, 2002.
- Yakan, Mohammad Z., Almanac of Africa Peoples and Nations, Transaction Publishers, New Brunswick(U.S.A.) ve London, 1999.
- Yaparel, Recep, Dinsel Fundamentalizm: Modernitenin İstenmeyen Çocuğu, u Kutlu Doğum 2004: Din- Kültür ve Çağdaşlık, 2007, S. ?, s. 139.
- Yapıcı, Asım, "Müslümanlıktan Hıristiyanlığa Geçişin Sebepleri Üzerine Sosyo-Psikolojik Bir inceleme", İslamî Araştırmalar, 2007, 20(2), ss. 221- 238.
- Yasdıman, Hakkı Ş., "Pavlus'un Evlilik Hakkındaki Görüşü",SDÜİFD, S. 8, 2001.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, (son okur: Mesut Okumuş), Akçağ Yay., Ankara (ty.), IV.
- Yeşilyurt, Temel, "İslam, İman ve Fundamentalizm", Kelam Araştırmaları, c. 2, S. 2.
- Voitto, Huotari, "Finlandiya'da Ortodoks ve Luteryanlar Arası Evlilikler" çev. Kemal Ataman, UÜİFD, S.5, V, 1993, ss.317-324.

<http://www.criterionnational.org>, 09.04.2010.

<http://thecompanionnigeria.org>, 09.04.2010.

<http://daystarng.org>, 16.02.2010.

<http://rccg.org>, 17.02.2010.

EKLER

EK 1

Anket Soruları (İngilizce)

ATTRIBUTES AND RELIGION OPINIONS OF NIGERIANS WHO HAVE CONVERTED FROM ONE RELIGION TO ANOTHER

Dear Sir/Ma,

This survey is being carried out (as part of requirements for the award of Master's degree of the University of Uludağ) to investigate the opinion and attributes of individuals who have converted from Islam to Christianity, as well as those who converted from Christianity to Islam about their conversion. The information obtained will be used for research purposes only and your privacy/and identity shall be protected.

Thank you for agreeing to participate in the study by completing this questionnaire.

Zainab Ajoke Oshun

Hayati Hökelekli

Researcher

Supervisor

Please indicate your answer by putting the symbol x in the appropriate box and fill in the gap as appropriate.

1.Gender: Male [] Female []

2. Age range: 18-25[] 26-30[] 31-35[] 36-40[] 41 and above []

3. Education Completed: No formal schooling[] Primary[] Secondary[]
OND[] HND/First degree [] Postgraduate[]

4.Occupation: Schooling[] Civil servant[] Self employed[] Trading[]
Artisan [] Others [] (please specify.....)

5. Place of Birth -----
6. Place where you have lived most of your life before age 18 years-----

7. Socio-economic class (a) Lower class[] (b) Middle class [] (c) Upper class []
8. Age at which you converted-----
9. Marital status when you converted: Not Married[] Married[] Divorced[]
10. Your marital status now: Married[] Not married[] Divorced[]
11. Religion of spouse(if married) Islam[] Christianity[] Traditional Religion[]
12. Father's religion: Islam[] Christianity[] Traditional Religion[]
13. Mother's religion: Islam[] Christianity[] Traditional Religion[]
14. Your former religion: Islam[] Christianity[] Traditional Religion[]
15. How would you describe your parents religious attitude?
- (a) They have faith and worship[]
- (b) They have faith but doesnt worship[]
- (c) They are non-believers[]
16. List 5 important things that attracted you to your new religion?
- a. -----
- b. -----
- c. -----
- d. -----
- e. -----

17. Can you kindly list three religious activity you were performing with your parent at your childhood?-----

18. How were you first introduced to your new religion?

Through school [] Extended Family member[] Friends[] Seminar[]
Missionary[]

19. Which kind of difficulties did you have with your former religion? (You may choose more than one option)

Mode of practice[] Ideology[] Language problem[] Others (please specify).....

20. How would you describe your conversion? Gradually[] Suddenly []

21. What was the reaction of your relations to your religion conversion? Encouraging
[] Discouraging[] Indifference[]

22. Is there any other convert in your family? Yes[] No[]

If yes, please state your relationship with him/her.....

23. Are you attending/ performing any religious activity? (a) Yes [] (b) No []

24. List 5 activities in your present religion that you considered most important to you

a. -----

b. -----

c. -----

d. -----

e. -----

25. How would you rate your knowledge about your former religion?

Very low[] Low[] Good[] Very good[]

26. How would you rate your knowledge about your new religion?

Very low[] Low[] Good[] Very good[]

27. How often do you read your religion holy book? Daily[] Every other day[]
Weekly[] Fortnightly[] Monthly[] Others (Please specify)-----

28. What are the changes you see in yourself after your conversion?-----

29. Did your conversion solve or change the things disturbing you before your conversion? Yes [] (b) No []

30. After experienced a new religion are you planing to return to your former religion?
Yes [] (b) No []

EK 2

Anket Soruları (Türkçe)

Hıristiyanlıktan İslam'a ve İslam'dan Hıristiyanlığa Geçmiş olan Nijeryalıların Dini Katılım ve Görüşleri

Sayın Hanımefendi/Beyefendi

Bu araştırma Hıristiyanlıktan İslam'a geçen ve aynı şekilde İslam'dan Hıristiyanlığa geçen bireylerin görüş ve katılımlarını araştırmak amacıyla ortaya konmuştur. Verilen bütün bilgiler korunacak ve sadece bu araştırma için kullanılacaktır.

Bu anketi doldurarak araştırmaya dâhil olmayı kabul ettiğiniz için teşekkürler.

Oshun Z.A.

Hökelekli Hayati

Araştırmacı

Danışman

Birinci Bölüm

Lütfen cevabınızı sizin için uygun olan kutunun önüne x işaretini doğru biçimde koyarak belirtiniz.

1. Cinsiyetiniz: Erkek[] Kadın[]
2. Yaş Aralığı: 18-25[] 26-30[] 31-35[] 36-40[] 41 ve üzeri[]
3. Tamamlanan Eğitim: Resmi eğitim yok[] İlkokul[] Lise[] OND[] HND/Lisans[] Lisansüstü[]
4. Meslek: Öğrencilik[] Memur[] Kendi mesleği[] Ticaret[] Sanatçı[] Diğerleri[] belirtiniz....)
5. Doğum yeri-----
6. 18 yaşından önce yaşamınızın büyük kısmını geçirmiş olduğunuz yer-----

7. Sosyo-ekonomik sınıf: Alt sınıf[] Orta sınıf[] Üst sınıf[]
8. Şimdiki dininize geçtiğinizdeki yaşınız-----
9. Din değiştirdiğinizdeki medeni durumunuz: Bekâr[] Evli[] Dul[]
10. Şimdiki medeni durumunuz: Bekâr[] Evli[] Dul[]
11. Eşinizin dini(evliyseniz): İslam[] Hıristiyanlık[] Geleneksel din []
12. Babanızın dini: İslam[] Hıristiyanlık[] Geleneksel din[]
13. Annenizin dini: İslam[] Hıristiyanlık[] Geleneksel din[]
14. Eski dininiz: İslam[] Hıristiyanlık[] Geleneksel din[]
15. Ailenizin dini tavrını nasıl tanımlarsınız?

Dini İnançlarına Bağlı ve İbadetlerini Yerine Getirir. []

Dini İnançları Var Fakat İbadetlerini Yapmaz []

İnançsızlardı[]

16. Sizi yeni dininize çeken 5 önemli şeyi sıralayınız.

17. Lütfen çocukluğunuzda ailenizle birlikte devamlı olarak yerine getirdiğiniz 3 ibadeti sıralayınız(örn. Namaz, gece ibadet(Hıristiyanların)).

18. Yeni dininizle ilk olarak nasıl tanıştırdınız?

Okul aracılığı ile[] Aile çevresi[] Arkadaşlar[] Seminer[] Misyonerlik[]

19. Eski dininizle ne gibi zorluklar yaşadınız?(birden fazla seçebilirsiniz)

İbadet babında[] İdeoloji[] Dil zorluğu[] Diğerleri(lütfen belirtiniz)-----

20. Dinî değişiminizi nasıl tanımlarsınız? Aşamalı[] Ani[]

21. Yakınlarınızın din değiştirmenize karşı tavırları nasıldı?

Ümitlendirici[] Ümit kırıcı[] Farksız[]

22. Ailenizde başka din değiştiren var mı? Evet[] Hayır[]

Evet ise lütfen o kişi(ler) ile ilişkinizi belirtiniz.....

23. Din değiştirmenizden sonra herhangi belirli bir dinî aktiviteye katılıyor musunuz?

Evet[] Hayır[]

24. Yeni dininizde sizin için en önemli addettiğiniz 5 aktiviteyi(ibadeti) belirtiniz.

25. Eski dininizle ilgili bilgi seviyenizi nasıl ölçülendirirsiniz?

Çok düşük[] Düşük[] İyi[] Çok iyi[]

26. Yeni dininizle ilgili bilgi seviyenizi nasıl ölçülendirirsiniz?

Çok düşük[] Düşük[] İyi[] Çok iyi[]

27. Dininizin kutsal kitabını hangi sıklıkta okursunuz? Günlük[] İki güne bir[]
Haftalık[] Aylık[] Diğerleri(lütfen belirtiniz)-----

28. Dinî değişiminizden sonra kendinizde gördüğünüz değişiklikler nelerdir?-----

29. Dinî değişiminiz bu değişimden önceki sorunlarınızı çözdü mü ya da değiştirdi mi?
Evet[] Hayır[]

30. Eski dininize geri dönmeyi düşünür müsünüz? Evet[] Hayır[]

Vakit ayırdığımız için teşekkürler.

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Lagos Nijerya’da doğdu. İlkokul öğrenimini Lagos’ta tamamladı. Orta öğrenimini Bursa Anadolu İmam Hatip Lisesi, lise öğrenimini de Kayseri Melikgazi İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 2008 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisans eğitimini aldı. Aynı yıl Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimine başladı.

24. 08. 2010

Zainab Ajoke OSHUN